VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR

Bibliotheekblad

Themanummer gezondheid

Bibliotheken en gezondheid

Ziekenhuis en bieb werken samen

Dokter Media factcheckt medisch nieuws

Omgaan met zorgtechnologie

Nummer **8** | Jaargang 26
Oktober 2022

Gerard Schut, bibliothecaris bij NOBB

justspark

Slimme IT-oplossingen gewoon in mensentaal.

Met ruim 25 jaar ervaring en een partnerschap met meer dan 200 bibliotheken is Justspark dé IT-specialist voor bibliotheken.

Zo maken veel bibliotheken inmiddels gebruik van **Bibliotheekonline** – het speciaal door ons ontwikkelde cloudplatform voor de bibliotheekbranche.

Wil je het IT-beheer van jullie bibliotheek altijd op orde hebben? Laat dit aan ons over. Wij weten precies wat elke bibliotheek nodig heeft.

088 472 3426
info@justspark.com

Mooie start voor opleiding Collectioneren

Dit najaar is NBD Biblion gestart met de opleiding Collectioneren. Reacties van een aantal deelnemers:

“Fijn om informatie tussen andere bibliotheekcollega’s uit te wisselen.”

“Vooral de praktische tips en inzichten m.b.t. de collectie mogen terug blijven komen.”

“Anne is een enthousiaste spreker!”

Eerste bijeenkomst bij de KB

In het voorjaar van 2023 starten we ook met de tweede en derde module van de opleiding en volgt er een herhaling van module 1.
Benieuwd naar de opleiding? Of wil je meer informatie? Scan de QR en meld je aan voor de informatiemail over de opleiding. Je blijft dan als eerste op de hoogte van de aanmelddata en andere informatie.

nbd biblion

vooruitgang boeken

T 079 3440 344 | www.nbdbiblion.nl | info@nbdbiblion.nl

Colofon

Bibliotheekblad is hét vakblad voor de bibliotheeksector en verschijnt tien keer per jaar, waaronder een dubbelnummer. Kijk ook op onze website: www.bibliotheekblad.nl en op onze sociale media-accounts op Twitter, Facebook en LinkedIn.

Uitgeverij
Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 12
2272 TR Voorburg

Hoofd- eind- en webredactie
Menno Goosen
menno.goosen@bibliotheekblad.nl
+31 (0)6 2222 90 67

E-mailadres redactie
redactie@bibliotheekblad.nl

Tekstcorrectie
Marijn Mostart

Medewerkers
Johannes Abeling, Jan van Bergen en Henegouwen, Rob Bruijnzeels, Annemiek van de Burgt, Maarten Dessing, Elselien Dijkstra, Anne van den Dool, Denise Hagmeijer, Marianne Hermans, Wendy de Graaff, Roxanne Heemskerk, Jos Heijnen, Wim Keizer, Imke de Korte, Cindy Lammers, Marjolein Lolkema, Ingrid Lutke Schipholt, Anneke de Maat, Tamar van Moolenbroek, Eric van Nieuwland, Marjolein Oomes, Linda van Pelt, Els Rademaker-Vos, Evi Savelkous, Gerrit Serné, Joyce Sternheim, Stan Verhaag, Eimer Wieldraaijer, Ivonne Zijp.

Ontwerp basisvormgeving
SNEP grafische dienstverlening

Lay-out
Thomson Digital

Opmaakbegeleiding
Hans Jansens (Impaginator.nl)

Druk
Damen Drukkers

Abonnementen Nederland
Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest. Tel. +31 (0)251-25 79 24. Site: www.bladenbox.nl voor abonneren of www. aboland.nl voor adreswijzigingen en opzeggingen. Abonnementenland is ook bereikbaar via Twitter. @Aboland_klanten. Beëindigen abonnement: opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementen België
Abonnementenland, Ambachtenlaan 21 Unit 2A, 3001 Heverlee. Tel. +32 (0)28 08 55 23. Site: www.bladenbox.be voor abonneren of www.aboland.be voor adreswijzigingen en opzeggingen. Beëindigen abonnement: Opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementsprijs
Per 1 januari 2022 kost een abonnement in Nederland € 219,95, elk vervolgabonnement op hetzelfde adres € 209,95, los nummer € 30. Abonnementsprijs België: € 238,95. Overige landen € 272,95. Alle bedragen inclusief btw en verzendkosten.

Adverteren
Op www.bibliotheekblad.nl vindt u onze tariefkaart. Meer informatie kan gegeven worden door accountmanager Rajin Roopram, telefoon: +31 (0)6-1520 17 24, e-mail: rajin.roopram@kbenp.nl.

Overname van tekst
Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij IP gebruikt of verveelvoudigd worden. Voor kopiëren is reprorecht verschuldigd aan de uitgever.

ISSN
1573-9597

Volg ons ook online

Op bibliotheekblad.nl vindt u het actueelste bibliotheeknieuws. Via de site kunt u zich gratis abonneren op onze wekelijkse nieuwsbrief. Ook zijn wij actief op sociale media:

- facebook.com/bibliotheekblad
- twitter.com/bibliotheekblad
- linkedin.com/company/bibliotheekblad

INHOUD

6
Collega
Gerard Schut werkt sinds januari 2020 in een combifunctie als bibliothecaris bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken (NOBB) en als medewerker van Stadsarchief Oss.

8
Gezondheid en de bibliotheek
Bibliotheken begeven zich steeds meer in het 'gezondheidsdomein'. Denk aan voorlichting, samenwerkingsverbanden en nog veel meer. Bibliotheekblad maakte een inventarisatieronde en deelt graag wat praktijkvoorbeelden.

14
DigiVitaler
Nu steeds meer bibliotheken gebruikmaken van het lesprogramma DigiVitaler, mag een kijkje in de keuken van de ontwikkelaar – Stichting Digisterker – niet ontbreken.

16
Samenwerken met een ziekenhuis
Een mooi voorbeeld van regionale samenwerking rondom zorgverlening en voorlichting is het een-tweetje tussen Bibliotheek Rivierenland en Ziekenhuis Rivierenland in Tiel.

18
Dokter Media nuanceert medisch nieuws
Niet alleen de KB en de bibliotheken trekken ten strijde tegen nepnieuws. Artsen Lester du Perron en Tijs Stehmann lezen geregeld misleidende krantenkoppen en foutieve berichten over medisch-wetenschappelijk onderzoek. Daarom zetten zij het platform Dokter Media op waar medisch nieuws gefactcheckt wordt.

26
Bibliotheken en zorgtechnologie
Hoe kunnen bibliotheken de kloof tussen digitaalvaardige en digibete 55-plussers verkleinen, zodat íedereen zorgtechnologie kan gebruiken wanneer dat nodig is? Saskia Lenis deed er onderzoek naar.

28
ARhus en De Krook werken aan Vlaamse gezondheid
In Vlaanderen vallen twee bibliotheken op als het gaat om het thema gezondheid: ARhus in Roeselare en De Krook in Gent. Beide zetten in op communicatie en technologie om de gezondheidsvaardigheden van inwoners te vergroten.

32
Bijzondere Bibliotheken
Het in 1857 gestarte Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (NTvG) heeft een zeer uitgebreide collectie van meer dan 10.000 titels, waaronder zo'n 800 medisch-historische boeken.

36
Geen doel, maar tool!
Júíst nu moeten bibliotheken zich bezighouden met gezondheid, vertellen Eline de Visser van SPN / KB en Gina van den Berg van De tweede verdieping, de bibliotheek in Nieuwegein. Dat hoort bij de basisvaardigheden, maar belangrijker nog: het levert prachtige gesprekken, nieuwe inzichten en onverwachte ontmoetingen op.

42
Nederland Leest
Hoe kun je vitaal oud worden? In Mevrouw mijn moeder beschreef Yvonne Keuls hoe haar moeder als negentigjarige was. Deze succesvolle roman is 23 jaar na verschijnen de actietitel van Nederland Leest.

46
Kultur Ensemble Ramallah
Een multifunctionele accommodatie met het karakter van een third place, dat is geen alledaags fenomeen in Palestina. Sinds kort is Kultur Ensemble in Ramallah zo'n witte raaf die een bibliotheek, cultureel café, maker-space en podium omvat.

50
Management
Twee jaar geleden keerde Rixt Heegsma terug naar haar letterkundige roots als directeur van de Bibliotheken Mar en Fean.

54
Topstukken
Tussen 1941 en 1946 verschenen zeventien kinder- en speelboeken gemaakt door 'El Pintor'. De publicaties vallen op door hun kleurgebruik en creativiteit, en waren erg in trek bij kinderen in de trieste oorlogsjaren.

56
Biebactiviteit
Bibliotheek Midden-Brabant daagde enkele muzikanten uit de vertaalslag te maken van literatuur naar klankkleur. In de LocHal in Tilburg waren al twee van die muzikale interpretaties te zien én vooral te horen.

Verschijning Bibliotheekblad 9/10

Dubbelnummer 9/10 met als thema de Beste Bibliotheek Award en de Bibliotheekblad Schrijfwedstrijd verschijnt op 25 november. Bij deze uitgave ontvangen abonnees het boekje dat naar aanleiding van de schrijfwedstrijd gemaakt is.

En verder

24 Casus factchecking
25 Happi app
34 Gezonde taal
39 Makkelijk lezen over gezondheid
40 Onderzoek

Beste lezer,

Regelmatig kreeg de redactie van Bibliotheekblad de vraag of we niet eens uitgebreid aandacht kunnen besteden aan gezondheidsvaardigheden, en aan wat de bibliotheken daaraan doen. Gezondheidsvaardigheden zijn immers een onderdeel van de basisvaardigheden. In dit nummer besteden we daarom ruimschoots aandacht aan dit interessante onderwerp, dat bijzonder goed in het dienstenportfolio van bibliotheken past.

Redacteur Linda van Pelt schreef een uitgebreid artikel over de vele initiatieven die bibliotheken op dit terrein ontplooien. Zo kreeg José Wehkamp, vestigingscoördinator van de Bibliotheek Noordwijk, halverwege 2021 een verzoek van de GGD of de bibliotheek tijdelijk zou willen fungeren als Covid-vaccinatielocatie. José zag die stroom aan extra bezoekers als een leuke manier om meer mensen kennis te laten maken met het activiteitenprogramma van de bibliotheek. Een ander bijzonder initiatief waren de bloeddrukmetingen. In samenwerking met de Hartstichting was het mogelijk om in tientallen bibliotheken de bloeddruk te laten meten.

Ook bijzonder: niet alleen de KB en de bibliotheken trekken ten strijde tegen nepnieuws. Artsen Lester du Perron en Tijs Stehmann lezen geregeld misleidende krantenkoppen en foutieve berichten over medisch-wetenschappelijk onderzoek. Dit stoort hen, en daarom zetten zij het platform Dokter Media (doktermedia.nl) op waar medisch nieuws gefactcheckt wordt. Ook schreven ze een boek over dit onderwerp: *Dokter, ik las in de krant dat....* In dit artikel geven beide artsen een spoedcursus medisch nieuws beoordelen voor leken.

En we besteden in dit nummer ook aandacht aan onze zuiderburen. In Vlaanderen vallen twee bibliotheken op als het gaat om het thema gezondheid: ARhus in Roeselare en De Krook in Gent. Beide zetten in op communicatie en technologie om de gezondheidsvaardigheden van inwoners te vergroten.

Ik wens u veel leesplezier!

Menno Goosen,
Hoofdredacteur Bibliotheekblad,
menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Gerard Schut, bibliothecaris bij NOBB en Stadsarchief Oss

‘Ik lees nu boeken waaraan ik vroeger nooit was begonnen!’

Soms is het lastig om een aansprekende interviewkandidaat te vinden voor de rubriek ‘Collega’, maar soms komt er iemand met een interessant verhaal spontaan op je pad. Gerard Schut – sinds januari 2020 in een combifunctie als bibliothecaris bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken (NOBB) en medewerker van Stadsarchief Oss – was aanwezig bij het jubileumcongres van Jong Bibliotheek Netwerk in de OBA in juni en maakte daar een praatje met de redactie. Vooral zijn persoonlijke route naar de bibliotheekwereld – van een studie diermanagement via horecafuncties naar bibliothecaris en archivaris – nodigde uit tot een nadere kennismaking.

TEKST: LINDA VAN PELT
FOTO’S: (INCLUSIEF COVER): IVONNE ZIJP

Ideologie van de wereldverbeteraar

Op de ochtend van het interview was er een afscheidsfeestje bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken voor een collega die na 42,5 jaar afzwaaide. ‘Er volgt binnenkort ook nog een feestje op onze jeugdafdeling, want deze collega is jeugdbibliothecaris en ontzettend bekend in Oss en omstreken. We zullen zijn vakmanschap en karakteristieke aanpak missen, maar er is al een nieuwe, veel jongere, collega aangenomen. Op een gegeven moment is het toch tijd voor verse instroom om de bibliotheken draaiende te houden.’

Gerard is er eerlijk over, in zijn nog jongere jaren was hij zich nog niet aan het warmlopen voor een bibliotheekcarrière. Na zijn atheneum met exact vakkenpakket leek een studie biowetenschappen bijna logisch, maar een halfjaar later bleek dit toch niet de juiste stap.

‘Te theoretisch en te vaag. Ik was een wereldverbeteraar en hield veel van dieren, dus bezocht ik met veel interesse de open dag van de hbo-studie Diermanagement in Leeuwarden.’

De praktische instelling van deze managementopleiding op het gebied

van mens-dierrelaties en het welzijn van dieren was meteen duidelijk, want de bezoekers kregen een casus gepresenteerd om zich in groepjes erover te buigen. 'We moesten iets bedenken om het uitsterven van een bepaalde diersoort te voorkomen. Het klonk nogal idealistisch, maar ik raakte ervan overtuigd dat dit mijn richting was.'

Held op geitenwollensokken

Van een cultuurschok heeft de Brabander nooit last gehad. 'Friesland was wellicht een andere wereld, maar Leeuwarden zeker niet. Dat is een studentenstad met internationale allure. Bovendien ging ik bijna ieder weekend naar huis. Ik werkte in een disco, en had daar bovendien nog steeds een actief sociaal leven.'

Dat hij meer verwantschap had met Friesland dan hij aanvankelijk dacht, bleek pas in een latere levensfase. Daarover later meer, want dit bracht Gerard impliciet op de route naar de bibliotheek.

De studie beviel goed, maar de stage waarvoor hij de Zuid-Limburgse bossen werd ingestuurd voor onderzoek naar het 'habitatgebruik van de eikelmuis' had volgens hem een hoog 'geitenwollensokkengehalte'.

'Die muis zag ik nooit, zeker niet als ik data moest verzamelen middenin de nacht.'

Ook de afstudeeropdracht rond de schade die verwilderde (door toeristen achtergelaten of weggelopen) katten aanrichten op Ameland, was niet echt het *wildlife* waarop Gerard had gehoopt. Maar in 2010 beëindigde hij wel succesvol zijn bachelorstudie Animal Management, gespecialiseerd in *wildlife*.

Nieuwe levensfase

Met de wens om wel in het wereldje te blijven lukte het helaas niet om bijpassend werk te vinden. Dus keerde Gerard terug naar Noord-Brabant, alwaar hij in de horeca aan de slag ging. Nu niet als bijbaan, maar fulltime. 'Op zich geen probleem, en ik had natuurlijk ook al veel ervaring. Maar aan de andere kant van de 25 is de horeca toch anders, doordat je dan in een andere levensfase bent beland.'

Daarom zocht Gerard naast zijn werk naar andere inspiraties. Hij startte als vrijwilliger bij Stichting SPOTS (Save and Protect Our TreasureS) die zich inspant voor de bescherming van bedreigde wilde katachtigen.

'Ik gaf gastlessen op basisscholen en maakte educatieve materialen.' Een tweede bezigheid betrof genealogieonderzoek om zijn familiestamboom in kaart te brengen. Zo ontdekte Gerard dat de voorouders van moederskant afkomstig waren uit een dorpje boven Leeuwarden. 'Hun graven bestaan nog, en die heb ik bezocht.'

Keileuk

Toeval of karma? In ieder geval stapte in die nieuwe levensfase van Gerard op een dag in de horecagelegenheid waar hij werkte een dame binnen met dezelfde achternaam als zijn oma.

'We raakten aan de praat en ik vertelde haar over mijn stamboomonderzoek. Toen ik voorstelde eens uit te zoeken of er misschien verwantschap was, vond zij dat wel interessant. Terloops informeerde zij of dit mijn échte baan was. Ik vertelde dat dit inderdaad zo was, maar dat ik interesse had in iets anders. Een paar weken later nodigde ze mij uit om eens te komen praten in de bibliotheek. Een soepel verlopend gesprek', aldus Gerard. 'Zelfs keileuk. En ze bleek ook nog eens de directeur van NOBB.'

Nog een paar weken later, tijdens een vervolggesprek, kreeg hij een baan aangeboden.

'Er was een functie voor mij gecreëerd. Ik was blij met alles: mijn werkrooster, mijn salaris. Alles was beter dan ik gewend was.'

Na twee maanden 'uitwerktijd' in de horeca stapte Gerard op 6 januari 2020 's morgens om halfnegen de bibliotheekvestiging Oss binnen.

'Ik weet het nog precies, iemand van de afdeling Communicatie deed de deur open. Ik voelde me zo blij, en ik wilde van alles aanpakken om een goede indruk te maken.' Zijn idee daarbij? 'Open zijn, oogcontact maken, netjes antwoorden, Nederlands spreken, vriendelijk zijn. Allemaal dingen had ik in de horeca al geleerd. Daar had ik ook al een grote dosis mensenkennis opgedaan.'

Voor de leeuwen

Niks geen lange inwerkperiode achter de schermen. Gerard werd bijna direct 'voor de leeuwen' gegooid. 'Ik heb vaak genoeg met mijn mond vol tanden achter de balie gestaan', vertelt hij met een lach. 'Inmiddels heb ik veel bijgeleerd en veel bijgelezen, onder andere dankzij de adviezen van collega's. Ik lees nu boeken waaraan ik anders misschien nooit was begonnen, zoals van Roman Krznaric, Sander Heijne (Fantoomgroei) en diverse boeken van Rutger Bregman.'

Om écht te ontspannen duikt Gerard in de gothic novels en horror, zoals van Kevin Valgaeren en Douglas Preston en Lincoln Child. 'Ik ben nu bezig in deel 14 van hun serie Pendergast.'

Hij heeft nu ook meer lol in thuis voorlezen. 'Vooral omdat ik nu meer achtergrondinformatie over de boeken heb. Dat geldt trouwens ook voor mijn vrouw, die op een basisschool werkt en ook goed weet welke verhalen kinderen aanspreken. In de bibliotheek heb ik ook al diverse schrijvers persoonlijk ontmoet, zoals Manon Sikkel, Danielle Bakhuis en Tiny Fisscher van "Mijn jaar in een tent" over een meisje dat zich wil inzetten voor kinderen in vluchtelingenkampen en als *challenge* kiest voor een jaar kamperen.'

Rijker

Zijn leven is niet alleen veranderd door zijn loopbaanswitch, maar vooral verrijkt. 'Voor mijn gevoel heb ik een paar jaar stilgestaan, maar nu ben ik weer druk in ontwikkeling. Het fijne is dat je hier niets écht alleen doet. Je hebt altijd directe collega's om mee te overleggen, en dat geeft zelfvertrouwen.'

Een activiteit waarvoor Gerard wel het voortouw neemt, is de maandelijkse bijeenkomst voor werkzoekenden. 'Hiervoor maak ik de nieuwsbrief en schrijf ik de persberichten. Verder probeer ik altijd een interessante gastspreker uit te nodigen. De laatste keer was dat een LinkedIn-specialist met tips en *tricks*.'

Het ontmoeten van generatiegenoten tijdens het JBN-congres heeft hij als zeer positief ervaren.

'Het is inspirerend om over de grenzen van je organisatie van gedachten te wisselen.'

Als vader van drie kinderen (van vijf, vier en één) wordt hij soms geconfronteerd met gemopper van de twee oudsten als hij zijn maandelijkse zaterdagdienst heeft. "Papa, die boeken kun je ook wel maandag opruimen!" zeggen ze dan. Maar in de horeca zou ik veel vaker weg zijn.'

Bloeddrukmeting of boosterprik? Ook dat kan in de bibliotheek

Bibliotheek begeeft zich in

De dienstverlening van bibliotheken wordt steeds omvangrijker en steeds diverser. Naar de 'bieb' voor een vaccinatie? De tijd waarin dit een surrealistische situatie leek, ligt ver achter ons. In 'mei-meet-maand' openden 130 bibliotheekorganisaties de deuren voor bloeddrukmetingen, en steeds vaker vormen bibliotheken een samenwerkingsverband met lokale zorgorganisaties of ziekenhuizen om samen zorg te dragen voor de beste omstandigheden voor een vitale, gezonde leefomgeving in de regio. Bibliotheekblad maakte een inventarisatieronde en deelt graag wat praktijkvoorbeelden.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Foto: Hartstichting / Guus Schoonewille

De Hartstichting en de bibliotheken gingen een samenwerking aan waarbij mensen in de bibliotheek hun bloeddruk konden laten meten. Op de foto: Bibliotheek Den Haag. Meer informatie via B-Netwerk via de verkorte link: tinyurl.com/yf5v2cs7 en tinyurl.com/bdhpevrh

gezondheidsdomein

Vaste prik

José Wehkamp is vestigingscoördinator van de Bibliotheek Noordwijk, onderdeel van de Bibliotheek Bollenstreek. Halverwege 2021 kreeg zij een verzoek van de GGD, namelijk of de bibliotheek tijdelijk zou willen fungeren als Covid-vaccinatielocatie. Weliswaar geen standaardrecept voor de organisatie, maar de bereidheid was er vrijwel meteen. In oktober en november van dat jaar fungeerde de vestiging in Noordwijk als flexibel prikpunt. 'Eén dag per week, aanvankelijk de vrijdag, ontvingen we zo'n 200 mensen tussen 11 en 15 uur', vertelt José. Die stroom aan extra bezoekers zag ze als een leuke manier om meer mensen kennis te laten maken met het activiteitenprogramma van de bibliotheek. 'We creëerden een overzichtelijke paaltjesroute langs onze boekenkasten naar de vaccinatieruimte, deels uit oogpunt van veiligheid. Deels ook om via *narrowcasting (audiovisuele communicatie gericht op een specifiek publiek – red.)* ons activiteitenprogramma onder de aandacht te brengen.' Ze beschouwt het als een leuke manier van goodwill kweken voor de organisatie.
Op de vaccinatiedagen voerden José en haar collega's ook regelmatig wat gesprekken met de bezoekers.
'In Noordwijk zijn sociale contacten belangrijk. Ons kent ons, en dat vergemakkelijkt het onderlinge contact. Door die extra stroom aan bezoekers kwamen er ook meer vragen aan de balie, al was het maar het verzoek om even gebruik te mogen maken van ons kopieerapparaat. Onze lezingenzaal bood bovendien voldoende ruimte om de gevaccineerden na afloop een rustige zitplaats te bieden voor de geadviseerde 15 minuten wachttijd.'

Van booster naar bewustwording

Toen begin 2022 NH-Hotel Noordwijk Conference Centre Leeuwenhorst voor enige tijd de deuren sloot, werd de prikservice in de Bibliotheek Noordwijk verlengd. In februari, maart en april kon men hier nog steeds terecht voor de booster.
José: '17 juni was de laatste prikdag, en in totaal zijn er in onze bibliotheek 1902 vaccinaties uitgedeeld.'
Voortbouwend op de versterkte contacten met de lokale GGD deed de Bibliotheek Bollenstreek andersom ook een verzoek, namelijk of een deskundige in de bibliotheek een lezing wilde verzorgen over het belang van het kiezen voor een Covid-vaccinatie.
José: 'We kozen ervoor deze lezing te organiseren in ons Taalhuis. Hier kwam een huisarts in heldere, eenvoudige taal uitleggen wat het nut is van vaccineren, en hoe de vaccinatie precies werkt. De lezing werd bijgewoond door zo'n vijftig mensen, dus daarmee hadden we een groot bereik. Na afloop konden belangstellenden zich laten vaccineren of een afspraak hiervoor maken.'
Toen er op Bieb to Bieb een oproep stond vanuit de Hartstichting

Foto: Bibliotheek Nijkerk

Bibliotheekblad berichtte in nummer 7-2021 al over een bijzondere samenwerking tussen Bibliotheek Nijkerk en Gezondheidscentra Nijkerk. Op de foto Mandy Smink, consulent Basisvaardigheden bij Bibliotheek Nijkerk, en Josine Moes, praktijkverpleegkundige bij Huisartsen de Nije Veste en projectmedewerker bij Huisartsen Eemland.

om te participeren in 'mei-meet-maand' *(een jaarlijks initiatief waarbij mensen gratis hun bloeddruk kunnen laten meten bij een openbaar meetpunt in de buurt – red.)* was de Bibliotheek Bollenstreek een van de organisaties die hiervoor de deuren openden. 'Ik vind dat horen bij de transitie die de bibliotheek doormaakt', stelt José. 'Het traditioneel uitlenen is allang niet meer onze hoofdtaak. Reageren op zulke maatschappelijke vragen en ruimte bieden voor andere activiteiten hoort daarbij. Bij onze bibliotheek waren mensen voor het meten van hun bloeddruk welkom in de vestigingen Sassenheim, Lisse, Noordwijkerhout en Noordwijk.' Als groot voordeel van de bibliotheeksetting noemt José de mogelijkheid tot privacy. 'Afgescheiden ruimtes waar je privé en ontspannen kunt zitten. Zo'n informele setting voelt voor de meeste mensen plezieriger en toegankelijker dan bijvoorbeeld het gemeentehuis. Vandaar dat wij onszelf ook hebben aangeboden als ophaalplek voor de gratis coronazelftesten.'

Vers gebak en oude liedjes

De twee genoemde activiteiten zijn nog van vrij recente datum, maar de Bibliotheek Bollenstreek is al langer actief op zorggebied. In de jaarlijkse Week van de Dementie (voorafgaand aan Wereld Alzheimer Dag op 21 september) worden diverse dagbestedingsgroepen van lokale zorgcentra uitgenodigd voor een gezellige bijeenkomst in een van de bibliotheekvestigingen. Naast een voorstelling met Liedjes van Toen staan er natuurlijk ook koffie en gebak op het programma, mét een advocaatje toe. Jose: 'Vier of vijf jaar terug hebben wij hiertoe het initiatief genomen. Met support vanuit de gemeente Noordwijk. Dit in het kader van het zogeheten sociaal domein, waarin – naast duurzaamheid – de strijd tegen eenzaamheid en het verbreden van sociale contacten de actuele speerpunten zijn. Verder organiseren we in de Week van de Dementie passende lezingen. Zo is Hugo Borst al twee keer geweest om te vertellen over zijn boek 'Ach moedertje' dat hij schreef over zijn moeder met de ziekte van Alzheimer. Mijn collega's en ik zijn enthousiast over al deze extra activiteiten. We bereiken hiermee een grotere groep mensen, wat betekent dat ook steeds meer mensen de bibliotheek gaan (h)erkennen.'

Vertrouwde voet

Een paar dagen voorafgaand aan het interview had Anouk van Marsbergen (medewerker communicatie en pr Bibliotheek Velsen) een cursus over diversiteit en inclusie. 'Nuttig om reeds bestaande kennis op te frissen, want dit zijn uiteraard belangrijke thema's in de huidige bibliotheekwereld.'
Omdat ditzelfde geldt voor digitale zorg, nam Bibliotheek Velsen het initiatief voor een informatiebijeenkomst over DigiVitaler, het lesprogramma met onderdelen als Thuisarts.nl, het patiëntenportaal van de huisarts, Apotheek.nl en diverse gezondheidsapps. 'Vanwege de geringe belangstelling hebben we besloten de geplande bijeenkomst uit te stellen, waarschijnlijk tot ná de zomervakantie', vervolgt Anouk. Het lage aanbod van gegadigden voor dit initiatief heeft haar enerzijds verbaasd. 'Uiteindelijk wordt digitalisering in de zorg de dagelijkse praktijk. Zorgverleners maken steeds vaker gebruik van digitale zorgdiensten om patiëntengegevens te registreren en ook om te communiceren met de zorggebruikers.'
Tegelijkertijd was het ook niet een complete verrassing dat er nog geen rijen stonden te trappelen voor de ingang van de bibliotheek. 'Het is volgens mij nog geen verplichting voor huisartsen om de complete praktijk om te bouwen naar digitalisering. Sommigen moeten zelf ook nog wennen aan deze nieuwe werkwijze. En een gedeelte van de patiënten gaat liever door op de oude, vertrouwde voet van "even naar de dokter bellen voor de uitslag van een onderzoek".'

Foto: Boel Fotografie

Op 27 september 2022 organiseerden bibliotheek De tweede verdieping en BiSC een succesvolle miniconferentie over hoe je als bibliotheek aan de slag kunt gaan met het concept Positieve Gezondheid. Op de foto Rebecca Wolf (adviseur en projectleider positieve gezondheid) en Roel Zuidhof (directeur-bestuurder) van De tweede verdieping.

(Sinds de zomer van 2020 zijn huisartsen wettelijk verplicht om kosteloos elektronische inzage en een elektronisch afschrift van het medisch dossier te geven als een patiënt daarom vraagt, red.)

Gerichter verwijzen

Dat Bibliotheek Velsen toch nogmaals het initiatief neemt voor zo'n informatiebijeenkomst is de wens om bij te dragen aan de zelfredzaamheid en inclusiviteit van de Velsenaren. 'Dat is ook onze missie en taak; mensen die minder vaardig zijn op het gebied van taal of minder digitaal vaardig een steuntje in de rug geven.'
De eerste keer is de informatiebijeenkomst bekendgemaakt via lokale media en posters in de bibliotheek, in de wachtkamer bij de huisartsen en in een aantal zorgcentra. Anouk zou graag zien dat de huisartsen de volgende keer actiever bijdragen aan de promotie. 'Ze hoeven niet per se zelf aanwezig te zijn bij zo'n informatiedagdeel, want hun tijd is immers schaars. Bovendien zijn er vanuit DigiSterker speciaal opgeleide experts beschikbaar om zo'n bijeenkomst te verzorgen. Maar het zou mooi zijn als de huisartsen in ons werkgebied hun patiënten voor wie zo'n instructie in de bibliotheek handig zou zijn, hierop gerichter attent maken. Tenslotte is het ook in hun belang dat meer patiënten zelfredzaam worden op digitaal zorgvlak.'

Drastisch

Of angst voor het moeten prijsgeven van medische privégegevens wellicht een drempel geweest kan zijn om aan een DigiVitaler-bijeenkomst deel te nemen, weet Anouk niet zeker. 'Het is mogelijk dat dit mensen heeft doen aarzelen, maar dat is nergens voor nodig. Het gaat om het opdoen van praktische digitale vaardigheden. En wanneer deelnemers moeten inloggen op websites, kunnen zij gebruikmaken van speciaal ontwikkelde demo-omgevingen.'
DigiVitaler is onderdeel van het online educatieve programma van openbare bibliotheken, en landelijk ingekocht door de Koninklijke Bibliotheek. Toch is de toepassing niet één op één te vertalen, benadrukt Anouk. 'In Randstedelijke omgevingen, zoals in Amsterdam of Haarlem, zijn mensen meer gewend aan grote huisartsenpraktijken, waardoor het persoonlijk contact met één specifieke huisartsen minder is. In de gemeente Velsen is dat allemaal kleinschaliger: minder huisartsen en kleinere praktijken. Het contact met de huisarts beslaat soms drie generaties. In zo'n vertrouwde setting voelt de overstap naar digitalisering als een meer drastische verandering.'

Druk

De deelname aan 'mei-meet-maand' van Bibliotheek Velsen was wel succesvol. Zo'n 125 mensen maakten van deze gelegenheid gebruik op de zeven beschikbare dagen in IJmuiden. En verspreid over twee dagen bezochten 38 mensen locatie Velserbroek. 'Het hadden wat ons betreft nog meer dagdelen mogen zijn', vervolgt Anouk, maar de mankracht van de meetexperts bleek de *bottleneck*. Uiteindelijk is er wel iemand doorgestuurd naar de huisarts vanwege een extreem hoge bloeddruk. Alleen al vanuit dat perspectief bezien heeft dit initiatief resultaat gehad.'

Meer kwetsbaarheid, minder levensgeluk

Het lijkt bijna de wet van de stimulerende achterstand *(de tegenhanger van de wet van de remmende voorsprong: tevredenheid met de status quo en dus weinig bereidheid tot vernieuwing – red.),* de manier waarop de bibliotheek Kerkrade de vleugels spreidt op zorggebied.
'In Kerkrade en de omringende regio wonen relatief veel laaggeletterden en kwetsbare mensen. Er spelen problemen op diverse gebieden: financiën, werk, wonen, gezondheid en taalachterstand. In die context is het dan ook goed te begrijpen dat (zelf)

redzaamheid en vitaliteit de twee centrale actuele aandachtspunten voor de provincie Limburg zijn. En specifiek voor onze regio!' vertelt directeur-bestuurder Ilse Verburgh. 'Voor onze bibliotheek een goede reden om de schouders eronder te zetten om deze situatie te verbeteren.'
Bibliotheek Kerkrade is – met in totaal negen locaties – actief voor de inwoners van Kerkrade, Simpelveld, Voerendaal en sinds 1 januari 2022 ook van Brunssum. 'In 2021 waren we de beste bibliotheek van Nederland', zegt Ilse niet zonder trots. De actuele en toekomstige acties op gezondheidsgebied van haar bibliotheek wil ze ook graag nader toelichten. 'Als je geconfronteerd wordt met een beperkt budget, je eenzaam voelt en ook nog eens te kampen hebt met gezondheidsproblemen, doet dit niet alleen afbreuk aan je levensgeluk, maar maakt het je ook nog eens extra kwetsbaar. Bovendien is de doelgroep voor wie wij ons extra inspannen, vaak ook minder digitaal vaardig, wat in de moderne maatschappij bijna automatisch een verlies aan zelfredzaamheid betekent. Want voor het vinden van een baan of vervolgopleiding, maar ook voor gezondheidszorg, wordt digitale handigheid steeds belangrijker.'

De schijf van vijf

Al die problemen hangen met elkaar samen, luidt Ilses overtuiging. 'Eigen regie over het leven (kunnen) nemen, speelt een belangrijke rol bij iemands gezondheid. Als je mensen écht een goed toekomstperspectief wilt bieden – en dat willen we graag als de maatschappelijke instelling die de bibliotheek tegenwoordig is – dan moet je oog hebben voor die onderlinge raakvlakken.'
Gebaseerd op dat uitgangspunt is er nu (als variatie op de bekende richtlijnen voor een gezond eetpatroon) de schijf van vijf vaardigheden: taalvaardigheden, digitale vaardigheden, financiële vaardigheden, gezondheidsvaardigheden, en juridische en sociale vaardigheden.
De traditionele bibliotheek die alleen focust op het uitlenen van boeken is verleden tijd. Ook Bibliotheek Kerkrade focust op de toekomst.
'We zijn de spin in het web binnen het speelveld van culturele en maatschappelijke ontwikkelingen, het sociale domein, onderwijs en cultuur, voor alle inwoners', staat op de website van deze bibliotheek. 'We bieden een samenhangende programmering, aansluitend bij de verschillende interesses en kennis, en streven naar verbinding en participatie.'
Ilse: 'We hebben een projectvoorstel geschreven en hiervoor een subsidieaanvraag ingediend. Het wachten is nu op het antwoord, maar evengoed zijn we al druk bezig met de praktische uitbouw van onze plannen.'

Gezondheidscoaches

Naast ondersteuning bij het invullen van de vitaliteitsmeter of gebruik van gezondheidsapps, en de training DigiVitaler, omvatten die plannen onder andere spreekuren via het Informatie-Ontwikkel-Plein. 'Hier beantwoorden we vragen op het gebied van geld, wonen, gezondheid, sociaal-juridische zaken, digitale vragen (IDO) en taal. Onze organisatie heeft drie programmateams, waaronder het team Basisvaardigheden. Daarin opgenomen zijn het Taalhuis, het DigiTaalhuis, de spreekuren, en workshops en trainingen binnen het IOP en IDO (waaronder Geldwijzerwinkel en Empowerment). Verder heeft een aantal collega's van onze bibliotheek de training tot gezondheidscoach gevolgd. Maar dat is nog niet alles, want we zoeken ook samenwerking met professionele partners, zoals voor de genoemde IOP-spreekuren. Die verzorgen wij samen met onder andere de Rabobank, Wiertz personeelsdiensten, de Alzheimervereniging, Heemwonen, een advocatenkantoor, Stichting Leergeld, Dela uitvaartverzorging en Schuldhulpmaatjes. Ook gratis workshops, lezingen of presentaties op het gebied van wonen, vrije tijd, financiën, sociaal-juridische vragen en natuurlijk gezondheid staan in de planning. Denk aan onderwerpen als mantelzorg, alzheimer, overgewicht, eenzaamheid en balans in werk en privé. Inspelend op vragen en behoeften van de bezoekers van onze spreekuren.'

Aan de rol

De bibliotheek als plek om elkaar te ontmoeten, te leren en jezelf te ontwikkelen op vele manieren. Een plek om kennis te halen, te brengen of uit te wisselen, dat is bij bibliotheek Kerkrade het ideaalplaatje. 'Huisartsen verwijzen door naar de bibliotheek bij lage taalvaardigheid, voor het ontwikkelen van digitale vaardigheden of voor ondersteuning bij zelfredzaamheid. Andersom willen wij huisartsen verzoeken om lezingen in de bibliotheek te geven over zorgonderwerpen; van overgangsklachten tot vaccinatierisico's',

filosofeert Ilse alvast vooruit. 'We zijn ambitieus, en willen alles gestructureerd en in samenhang aanpakken. Er zijn zelfs al veel spreekuren gepland, maar nog niet het hele plan is geëffectueerd. Want we hebben uiteraard wel (financiële) middelen nodig voor de uitbreiding van onze dienstverlening. Zodra de subsidie binnen is, gaan we groots uitrollen.'

Niet alles tegelijk

Begin 2022 startten de KB (Koninklijke Bibliotheek) en de SPN (Stichting Samenwerkende POI's Nederland) het project gezondheidsvaardigheden, en Eline de Visser is de projectleider.
'De zorg werkt noodgedwongen aan een transitie', benoemt zij de aanleiding tot dit project. 'Van mensen wordt steeds meer digitale zelfredzaamheid gevraagd, zodat zij zich in zorgzaken digitaal kunnen redden. Nu het thema gezondheid steeds meer verweven raakt met de benodigde ICT- vaardigheden, heeft dit bijna automatisch ook invloed op de ondersteunende rol die de bibliotheken hierbij kunnen verrichten.'
Eline kent de bibliotheekwereld van binnenuit. Tussen 2016 en 2022 werkte zij bij de Bibliotheek Bollenstreek en de Bibliotheek AanZet.
'Het takenveld van de bibliotheek is de laatste jaren gigantisch gegroeid. Zeker in coronatijd heeft de brede maatschappelijke bibliotheek in sneltreinvaart meer gestalte gekregen. Alsof de waarde van de bibliotheek breder begon door te dringen. Terwijl veel informatiebalies zijn "wegbezuinigd", bestaat de bibliotheek gelukkig nog. En steeds meer mensen weten de weg te vinden naar deze brede vraagbaak. Begrijpelijk, want welke organisatie – vaak binnen een straal van twee kilometer van je huis – kan zo veel verschillende vragen beantwoorden of je terzijde staan bij praktische taken, zoals het installeren van de QR-code na een Covid-vaccinatie op je mobiel? Een groot aantal mensen heeft graag van deze aanvullende dienstverlening in coronatijd gebruik gemaakt.'

Op verkenningstocht

'SPN wil zo veel mogelijk mensen in Nederland ondersteunen bij hun persoonlijke ontwikkeling en het vergroten van hun maatschappelijke kansen', vermeldt de SPN-website. 'Participatie en zelfredzaamheid zijn daarbij belangrijke aandachtspunten.'
'De samenwerking tussen KB en SPN is begin dit jaar gestart met een verkenningsjaar', formuleert Eline.
'Dat betekent concreet dat we de complexiteit van het zorglandschap onderzoeken, en daarbij ook de relatie tussen de zorg en de brede maatschappelijke rol van de bibliotheek. Het is mijn specifieke taak om verbinding te maken met de zorgsector, en vervolgens het thema gezondheidsvaardigheden zo goed mogelijk toepasbaar te maken voor de bestaande dienstverlening van de bibliotheken. Hoe? Vooral door bibliotheken zelf in contact te brengen met zorgverleners, die brug te slaan, zodat zij samen een goede manier kunnen ontwikkelen om ondersteuning te bieden bij de digitalisering van de zorg.'
Als voorbeelden van programma's die daarbij kunnen helpen noemt ze DigiVitaler en Voel je goed! *(een combinatie van eet- en beweegadviezen van een diëtist en groepslessen gezondheidsvaardigheden, verzorgd door een vrijwilliger, bedoeld voor lager opgeleide volwassenen die streven naar een gezonder gewicht en moeite hebben met taal/informatie – red.).*

Geen paniek

De digitalisering van de zorgsector heeft consequenties voor zowel de patiënten als de zorgverleners, beseft Eline. 'Beide categorieën hebben soms behoefte aan begeleiding om te leren omgaan met deze nieuwe werkwijze. De bibliotheken kunnen daarbij hulp bieden, maar moeten op hun beurt daarvoor goed toegerust zijn.'
Met die uitgangsgedachte wordt nu gewerkt aan een 'toolkit' rond gezondheidsvaardigheden, gebaseerd op *best practices*. 'Door de overdracht en uitwisseling van praktische tips en ervaringen raken bibliotheken hopelijk niet alleen nog meer geïnspireerd, maar krijgen ze ook voldoende zelfvertrouwen om aan lokale zorgprofessionals te laten zien wat ze allemaal te bieden hebben.'
Alvorens die contacten aan te gaan, is een helder inzicht in het zorglandschap van onder andere patiëntenfederaties, zorgverzekeraars en -organisaties cruciaal. Daarin maakt Eline de bibliotheken wat meer wegwijs via de POI's (Provinciale Ondersteuningsinstellingen).
'De couleur locale heeft uiteraard effect. De grote stad is anders dan een dorp. En de aan- of afwezigheid van een ziekenhuis in de gemeente waar de bibliotheek gevestigd is, kan ook invloed hebben op de uiteindelijke dienstverlening. Het advies aan bibliotheken is om vooral gebruik te maken van samenwerkingen die er al zijn.'

Meepraters gezocht

Eline wijst ook op diverse overlegstructuren op landelijke schaal. 'Tussen de Nederlandse Vereniging van Zorgverzekeraars en Nederlandse patiëntenverenigingen, tussen de Nederlandse Vereniging van Zorgverzekeraars en de Vereniging Nederlandse Gemeenten, onder meer over ziektepreventie. De hiervoor vaak benodigde gedragsverandering heeft pas kans van slagen met een goede kennisoverdracht van gezondheidsvaardigheden. En hierbij komt ook de bibliotheek weer in beeld.
Met een projectteam waarin naast Eline ook afgevaardigden vanuit drie POI's – Probiblio Noord- en Zuid-Holland, Rijnbrink Gelderland en Overijssel, en Biblionet Drenthe – participeren, wordt gewerkt aan de voorbereiding: het bereiken van zorgprofessionals, het aanpassen van de programmering en het introduceren van gezondheidsthema's.
'Bibliotheken verdienen de ruimte om bepaalde keuzes te maken. Ons advies: maak het niet meteen te groot, maar kijk ook naar alle taken die je nu al verricht.'
Een klankbordgroep, bestaande uit verschillende bibliotheken (van groot tot klein, in diverse fasen van ervaren tot starter op zorggebied, en verdeeld over het land) bespreekt de praktische aanpak. Bibliotheken die ook graag willen meedenken en -praten, onder andere over best practices, zijn van harte welkom.*

Klankbordgroep

*Bibliotheken met belangstelling voor deelname aan de klankbordgroep van de Koninklijke Bibliotheek en de Stichting Samenwerkende POI's Nederland rond het project gezondheidsvaardigheden kunnen contact opnemen met projectleider Eline de Visser. eline.spn@sdginnovatie.nl

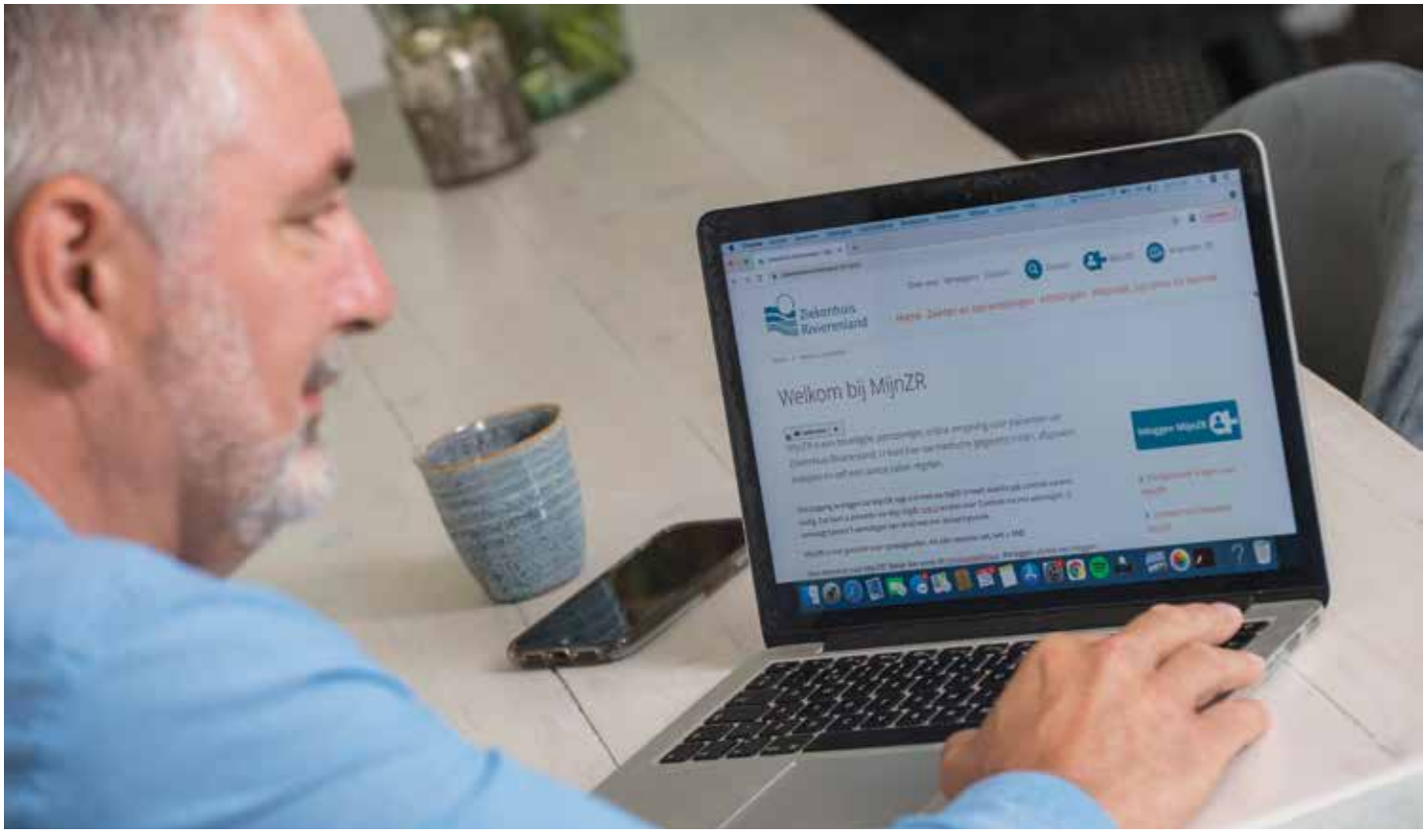
Het lesprogramma DigiVitaler

Vragen over digitale zorg? Ga naar de bibliotheek!

De zorgkosten stijgen, de Nederlandse bevolking vergrijst en de vraag naar gezondheidszorg groeit, terwijl er minder professionals zijn om de benodigde zorg te verlenen. Allemaal omstandigheden die vragen om een efficiënte oplossing, zoals digitalisering in de zorg. Nu steeds meer bibliotheken gebruikmaken van het lesprogramma DigiVitaler, mag een kijkje in de keuken van de ontwikkelaar – Stichting Digisterker – niet ontbreken.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO: DIGIVITALER / RIVIERENLANDZIEKENHUIS

'We houden de digitale ontwikkelingen in de samenleving goed in de gaten en haken daarop in, zoals de digitalisering in de zorgsector. Als ontwikkelaar van lesprogramma's over de digitale overheid zagen we digitale zorg als een logische thematische uitbreiding van ons educatieve aanbod aan bibliotheken. Met als resultaat het lesprogramma DigiVitaler', vertelt Piet Boekhoudt, directeur van Stichting Digisterker. 'Mensen, die nog niet zo digitaal vaardig zijn hiermee een beetje op weg helpen, hoort bij de actuele educatieve en informatiefunctie van de bibliotheek. Het idee achter DigiVitaler is dat deze kennisoverdracht met dit programma wat gestructureerder en gemakkelijker kan verlopen. Docenten en coördinatoren vanuit de bibliotheken hebben met

Het lesprogramma DigiVitaler maakt mensen wegwijs in de digitale zorg. Het geeft onder meer uitleg over hoe je inlogt in het patiëntenportaal van huisarts of ziekenhuis, hoe je gezondheidsinformatie vindt op internet, hoe je online een vraag kunt stellen aan je dokter en hoe je kunt videobellen met een arts.

DigiVitaler wat houvast, en kunnen hiermee hopelijk ook gemakkelijker contact leggen met lokale of regionale zorgorganisaties, zoals een huisartsenpraktijk, ziekenhuis of patiëntenvereniging.'

In de praktijk

Het lesprogramma DigiVitaler maakt mensen wegwijs in de digitale zorg. Het geeft onder meer uitleg over hoe je gezondheidsinformatie vindt op internet, hoe je online een vraag kunt stellen aan je dokter, hoe je inlogt in het patiëntenportaal van huisarts of ziekenhuis en hoe je kunt videobellen met een arts. Als cijfers voor zich spreken, voorziet DigiVitaler zeker in een behoefte. 'We hebben dit programma geïntroduceerd in april 2021, middenin de coronatijd. En inmiddels werkt al zo'n 50% van de bibliotheken hiermee, of heeft hiervoor een plan ingediend', schetst Chantal Venema, medewerker dienstverlening/relatiebeheer Stichting Digisterker, de actuele stand van zaken. 'We hebben een speciale docentinstructie gemaakt', vult Piet aan. 'Ruim 300 bibliotheekmedewerkers en -vrijwilligers zijn al opgeleid voor het geven van de cursus.'

De drie D's

Dit voorjaar was Chantal aanwezig tijdens een DigiVitaler-cursusbijeenkomst bij een bibliotheek in Noord-Brabant. 'Bibliotheken kunnen zelf kiezen voor de vorm: een cursus van vier of vijf bijeenkomsten, maar ook losse workshops, zodat deelnemers flexibel kunnen kiezen welk onderdeel hun interesse heeft. Het kunnen oefenen in een demo-omgeving wordt goed gewaardeerd, vooral uit oogpunt van privacy. Maar deze Noord-Brabantse bibliotheek gaf een leuke, praktische draai aan een cursusbijeenkomst, namelijk een live videoconsult met een van de lokale huisartsen. Op het afgesproken tijdstip belde de assistent in met de cursusbegeleider om te laten zien hoe het werkt "in de praktijk". Op die manier werd het allemaal nog concreter voor de cursisten van die dag.'
Durven – Doen – Deelnemen, luidt de *pay-off* van DigiVitaler. 'Het ministerie van Volksgezondheid pusht de zelfredzaamheid van mensen op het vlak van digitale zorg', stelt Piet. Als voorbeeld noemt hij een PGO *(de afkorting voor persoonlijke gezondheidsomgeving. Dit is een app of website waar je je medische gegevens kunt bekijken (of toevoegen, bijvoorbeeld je bloeddruk of gewicht). Met een PGO staan je gegevens over je gezondheid op één plek).* 'Zover is het grootste deel van de Nederlandse bevolking nog niet, maar het is al wel belangrijk om je te realiseren dat dit de toekomst wordt en je er zo goed mogelijk op voor te bereiden.' DigiVitaler benoemt Piet als een van de manieren waarmee mensen zowel hun bewustwording als hun vaardigheden kunnen vergroten.

Spelenderwijs

Als je nauwelijks ervaring hebt met computer, tablet of mobiel, is enige drempelvrees begrijpelijk. Maar als mensen eenmaal die drempel over zijn, groeit hun zelfvertrouwen. Als voorbeeld noemt Piet een vrouw die liefst alle 'computerbesognes' aan haar echtgenoot overliet. Tot het moment dat hij dat, om gezondheidsredenen, niet meer kon. 'Zij meldde zich bij de bibliotheek aan voor een cursus DigiVitaler en regelt nu niet alleen alle zakelijke dingen zelf, maar is ook in haar privéleven veel meer gebruik gaan maken van een smartphone. Bijvoorbeeld om te videobellen en whatsappen met de kleinkinderen. Zij voelt zich nu veel sterker en zekerder, omdat ze ook niet langer afhankelijk is van haar kinderen, die niet altijd de tijd, en ook niet het geduld, hebben om alles uit te leggen. "Ik red me wel, ik kan het nu zelf!" Zulke opmerkingen van een cursusdeelnemer zijn voor ons natuurlijk prachtige feedback. Dit is bovendien het bewijs dat je, naast het ontwikkelen van digitale gezondheidsvaardigheden, ook spelenderwijs je algehele informatievaardigheden en mediawijsheid vergroot.'
'Vanuit mijn functie heb ik contacten in het brede zorgnetwerk', zegt Chantal. 'De ontwikkelingen die we daar zien, vertalen we naar ons lesprogramma. En we promoten bibliotheken als partner in dat zorgnetwerk.' Tijdens gesprekken en intervisiebijeenkomsten met bibliotheekcoördinatoren hoort ze regelmatig positieve geluiden. 'DigiVitaler vindt men over het algemeen goed bruikbaar materiaal dat aansluit bij de actuele ontwikkelingen. Alleen is het soms een worsteling hoe je de deelnemers aantrekt. Naast de manier waarop je communiceert over je aanbod, zijn ook de gekozen kanalen belangrijk. In samenwerking met een (zorg)partner je aanbod vormgeven helpt ook bij het werven van deelnemers. De partner kan naast ambassadeur/communicator ook doorverwijzer zijn.'

De bibliotheek komt naar u toe!

Nog lang niet voor iedereen is het vanzelfsprekend om digitale zorg te gebruiken, maar het aantal mensen dat hiertoe over gaat, groeit gestaag. Dat dit niet altijd afhankelijk is van leeftijd, illustreert Piet Boekhoudt met een aansprekend voorbeeld. 'Een paar maanden geleden werd ik benaderd door een 90-plusser die nog zelfstandig woont, in een woongemeenschap in Groningen. Hij had gelezen over DigiVitaler en zou zich hierin zelf ook graag wat meer bekwamen, om zijn medebewoners daar ook bij te helpen. Hij voelde zich niet te oud om te leren, maar wat ik vooral mooi vond was dat hij het ook nog wilde organiseren. Wat een vitaliteit! Na ons gesprek heb ik even contact opgenomen met Bibliotheek Forum Groningen. Een van de medewerkers is korte tijd later langsgegaan bij deze woongemeenschap om te inventariseren aan welke kennis behoefte was. Een mooi praktijkvoorbeeld van de klantgerichtheid van de bibliotheek. De bibliotheek is sowieso de perfecte organisatie voor het aanleren van digitale vaardigheden. De sfeer hier is ontspannen en gezellig, de docenten zijn geduldig en sommige mensen komen er toch al regelmatig over de vloer, hetzij voor een andere cursus, hetzij voor het lenen van een boek of het lezen van de krant. In zo'n setting ben je minder nerveus.'

Meer informatie

digivitaler.nl

digivitaler.nl/promovideo

digivitaler.nl/wervingsvideo

Bibliotheek Rivierenland en Ziekenhuis

Een mooi voorbeeld van regionale samenwerking rondom zorgverlening en voorlichting is het een-tweetje tussen Bibliotheek Rivierenland en Ziekenhuis Rivierenland in Tiel. Eind 2019 lanceerde het ziekenhuis MijnZR, een beveiligde, persoonlijke, online omgeving voor de patiënten. Na het inloggen met hun DigiD kunnen ze in MijnZR hun medische gegevens inzien, afspraken bekijken, folders lezen of zelfs online een aantal zaken regelen zoals het aanvragen van herhaalrecepten. Bibliotheek Rivierenland participeert hierbij door mensen digitaal vaardiger te maken.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO: ZIEKENHUIS RIVIERENLAND

Lisanne van Iterson van Bibliotheek Rivierenland en Christl Foekema van Ziekenhuis Rivierenland.

Rivierenland werken intensief samen

'Een patiëntenportaal is tegenwoordig een wettelijke verplichting, vanuit het gezichtspunt dat mensen op ieder gewenst moment recht hebben op inzage in hun eigen gegevens. Voor sommige mensen was deze mogelijkheid een welkome stap voorwaarts', aldus Christl Foekema, adviseur patiëntencommunicatie van Ziekenhuis Rivierenland. 'Maar voor wie niet zo gewend is aan het gebruik van computers en mobiele telefoons, gaan deze ontwikkelingen erg snel.'
'Parallel aan de digitaliseringsslag in het ziekenhuis, ging de bibliotheek in de regio Rivierenland zich vanaf 2019 gerichter en vaker inzetten voor ondersteuning aan kwetsbare mensen', vertelt Lisanne van Iterson, productontwikkelaar Participatie en Zelfredzaamheid van de Bibliotheek Rivierenland. 'Samen met ruim veertig organisaties – zoals de gemeenten, welzijnsinstellingen, ROC Rivor en Stichting Lezen & Schrijven – onderschreef onze bibliotheek een paar jaar terug het Taalakkoord. Samen zetten wij ons in voor de strijd tegen laaggeletterdheid.'
Geen overbodige luxe, want het percentage laaggeletterden in Tiel (17%) ligt vijf procent hoger dan het landelijk gemiddelde.

Maatwerktraining

Gelijk met de introductie van MijnZR startte Ziekenhuis Rivierenland een voorlichtingscampagne voor de (toekomstige) gebruikers. Ook kwam er een telefonische vraagbaak: de Helpdesk Digitale Zorg.
Christl: 'Zeker in het beginstadium moest een groot aantal van onze patiënten even wegwijs gemaakt worden. Sinds medio 2019 hadden we bovendien een zogeheten Oranje Servicepunt ingericht in de hal van het ziekenhuis, voor mensen die moeite hebben met lezen en schrijven. Daar konden zij terecht met vragen over folders en formulieren. Als je in het ziekenhuis komt, ben je meestal toch al gespannen. Dan is het logisch dat bepaalde zaken niet altijd direct duidelijk zijn. Helaas hebben we in de coronatijd moeten besluiten dat servicepunt te sluiten. Dit wordt naar verwachting na de zomer weer geopend.'
Zowel via de helpdesk als via het servicepunt van Ziekenhuis Rivierenland werden patiënten al attent gemaakt op de cursussen van de bibliotheek, zoals Klik & Tik en DigiSterker. Maar tegenwoordig is er ook iets extra's te melden, namelijk de nieuwe cursus DigiVitaler, precies afgestemd op het gebruik van MijnZR.
Eind 2021 benaderde Bibliotheek Rivierenland het Ziekenhuis Rivierenland over het op maat aanbieden van de cursus DigiVitaler aan mensen die nu nog moeite hebben met het gebruik van MijnZR en beeldbellen via BeterDichtbij. 'Een samenwerking die we graag zijn aangegaan', aldus Christl.
Tijdens een aantal overleggen tussen onder andere ICT-collega's van het ziekenhuis en een aantal bibliotheekmedewerkers die de cursus verzorgen, is een programma-aanbod gecreëerd dat goed is afgestemd op de behoeften. De cursus bestaat uit vier bijeenkomsten, achtereenvolgens gericht op het ziekenhuis, het huisartsenportaal en thuisarts.nl (informatie over ziekte en gezondheid). Het vierde gedeelte is flexibel in te vullen, inspelend op de vraag van de cursisten, zoals over de apotheek of de donorregistratie.

Herkenbare opzet

'Vanaf 1 juni 2022 is deze training te volgen. Dat kan in een van de vestigingen van onze bibliotheek, maar ook op andere locaties', licht Lisanne toe. 'Volgens afspraak start zo'n cursus pas als er minimaal vier deelnemers zijn. Inmiddels hebben we al twee groepen gedraaid met in totaal veertien deelnemers. Beide cursussen zijn gegeven in het dorpshuis in Dreumel, maar er hebben zich al gegadigden gemeld voor bijeenkomsten op andere plekken.'
Hoewel de uitkomsten van de effectmeting nog niet bekend zijn, kan Lisanne nu al wel aangeven dat de ervaringen positief zijn. 'Het ziekenhuis heeft ons alle schermafbeeldingen van MijnZR gestuurd, zodat de training een levensechte impressie geeft. Als cursisten gaan inloggen op het patiëntenportaal, zien ze precies dezelfde schermen en identieke knoppen als waarmee ze in de oefenomgeving ervaring hebben opgedaan.'
Christl: 'De meerwaarde van een patiëntendossier is groot. Medische informatie opvragen was vroeger vaak een langdurige kwestie. Met MijnZR is dat sneller en simpeler, maar dan moet je wél weten hoe het werkt! Ook het interpreteren van de uitslag is soms nog lastig. Ook dat is een kwestie van gewenning. Vooral chronische patiënten weten na verloop van tijd precies hoe het zit met hun onderzoeksuitslagen. Het is een feit dat je als patiënt tegenwoordig meer en meer de regie kunt nemen in zorgzaken. Daarbij is wel belangrijk dat belemmeringen zo veel mogelijk worden voorkomen. De nieuwe manier van online inzage moet de patiënt ten dienste staan, en daarom is het zo belangrijk de cursus nog breder onder de aandacht te brengen.'

Bekend bij patiënt en klant

Ziekenhuis en bibliotheek buigen zich samen over nog meer publiciteit. Zo zijn er flyers en een schermafbeelding voor de schermen in de wachtkamers gedeeld met de Zorggroep Beter in Bommelerwaard. Zij verdelen dit op hun beurt weer met de zeventien huisartsenpraktijken in de Bommelerwaard.
Verdere plannen betreffen promotie in verpleeghuizen en andere zorgcentra via flyers.
'Overal waar patiënten met mogelijke belangstelling kunnen komen, zou een verwijzing naar onze training gedaan moeten worden. Hiervoor zorg dragen beschouwen wij als een gemeenschappelijke taak met het ziekenhuis. Tenslotte richten wij ons op dezelfde doelgroep. Alleen bij het ziekenhuis heten ze patiënten, en bij de bibliotheek spreken we over klanten. Maar het blijven de inwoners van de regio Rivierenland.'

Is die wonderpil wel echt zo veelbelovend als de krant beweert?

Dokter Media nuanceert

Illustratie: Shutterstock

medisch nieuws

Niet alleen de KB en de bibliotheken trekken ten strijde tegen nepnieuws. Artsen Lester du Perron en Tijs Stehmann lezen geregeld misleidende krantenkoppen en foutieve berichten over medisch-wetenschappelijk onderzoek. Dit stoort hen en daarom zetten zij het platform Dokter Media (doktermedia.nl) op waar medisch nieuws gefactcheckt wordt. Ook schreven ze een boek over dit onderwerp: Dokter, *ik las in de krant dat....* In dit artikel geven beide artsen een spoedcursus medisch nieuws beoordelen voor leken.

TEKST: LESTER DU PERRON, ARTS OUDERENGENEESKUNDE, CHEF NIEUWSREDACTIE NTVG, HOOFDREDACTEUR DOKTER MEDIA, EN TIJS STEHMANN, KINDERARTS IN OPLEIDING IN HET EMMA KINDERZIEKENHUIS EN CHIEF MEDICAL OFFICER FOUNDA
ILLUSTRATIES/ FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

'Dokter, ik las in de krant dat er een nieuw medicijn is voor mijn ziekte.' De patiënt wijst naar een nieuwsbericht in de dikke zaterdagbijlage van de krant die zij zojuist op het bureau van haar arts heeft gelegd. De arts kijkt haar verbaasd aan en bestudeert vluchtig het bericht. Het gaat over een 'baanbrekend onderzoek' naar een medicijn waarvan de resultaten 'zeer hoopgevend' zouden zijn. Hij duikelt vervolgens het wetenschappelijke artikel op dat de aanleiding vormde voor het nieuwsbericht, maar moet zijn patiënt al snel teleurstellen: het medicijn blijkt alleen nog op muizen getest, en of het bij mensen werkt – en veilig is – is nog volstrekt onduidelijk. Het zal daarom vermoedelijk nog jaren duren voordat bekend is of dit 'nieuwe medicijn' in de praktijk gebruikt kan worden.

Valse hoop

'Oplossing tegen aneurysma (gevaarlijke verwijding van een slagader, red.) in simpel tabletje', 'Vitamine B3 kan miskramen voorkomen', 'Zeelucht goed tegen kanker' of 'Genezing diabetes mogelijk binnen vijf jaar' – vrijwel dagelijks verschijnen er hoopgevende medische nieuwsberichten in Nederlandse kranten en op nieuwswebsites. Een jaar of zeven terug begon het ons op te vallen dat zulke nieuwsberichten bij zowel patiënten als artsen regelmatig tot onduidelijkheid en problemen leiden. Tijdens onze medische opleiding maakten wij in onze eigen spreekkamers en

Foto: Margot Scheerder

Artsen Lester du Perron en Tijs Stehmann; de drijvende krachten achter Dokter Media.

ziekenhuizen mee dat patiënten valse hoop hadden gekregen door opgeblazen of foutieve nieuwsberichten in de media.

Nuancering

Verschillende artikelen in kranten en medische tijdschriften bevestigden dat patiënten soms onterecht hoopvolle verwachtingen ontwikkelen en dat artsen ervaren dat hun patiënten daardoor een verkeerd beeld krijgen van hun ziekte of behandelmogelijkheden. Tegelijkertijd zagen we dat collega-artsen slechts onderling of een-op-een tegenover de patiënt op medisch nieuws reageren. Het ontbrak aan een algemene, voor iedereen bereikbare plek waar zulke berichten worden voorzien van een korte, begrijpelijke en concretiserende medische beschouwing. Om medische nieuwsberichten van de benodigde nuancering en duiding te voorzien, richtten we Dokter Media op, een platform waar mensen – zowel patiënten, artsen als alle andere geïnteresseerden – terechtkunnen voor een tweede, objectieve blik op een medisch nieuwsbericht. Is het medicijn dat in de krant als 'doorbraak' wordt aangekondigd écht zo veelbelovend? Is die 'nieuwe test' eigenlijk al beschikbaar? En zo ja, wat hebben arts en patiënt daar dan concreet aan?

Factchecken

Dokter Media begon in 2015 met een kleinschalige nieuwsbrief en werd al snel omgetoverd tot een volwaardige website. De afgelopen jaren hebben we onze activiteiten kunnen uitbreiden, bijvoorbeeld op de landelijke radio, in podcasts en met informatie op beeldschermen in wachtkamers van ziekenhuizen en huisartspraktijken. Door nieuwsberichten en de achterliggende bronnen steeds volgens een vast stramien te factchecken, ontwikkelden we bovendien een methode – de Dokter Media-methode – om medisch nieuws systematisch te benaderen. Deze methode maakt inmiddels deel uit van diverse onderwijsprogramma's op medische opleidingen.

Het boek

In het boek *Dokter, ik las in de krant dat….* geven we aan de hand van ongenuanceerde medische nieuwsberichten die Dokter

Media de afgelopen vijf jaar heeft behandeld een overzicht van wat zoal de revue is gepasseerd. We hebben daarvoor de meest aansprekende berichten geselecteerd en onze factchecks van dit nieuws (reviews) waar nodig ingekort, uitgebreid of samengevoegd om het leereffect en leesplezier te vergroten. Mocht er af en toe een medische of statistische term voorbijkomen, geen paniek: alle termen zijn terug te vinden in een handige begrippenlijst met uitleg en voorbeelden. Zo hopen we onze lezers, zonder dat een medische achtergrond vereist is, op leerzame en vermakelijke wijze van de broodnodige nuance en duiding bij medisch nieuws te voorzien.

De Dokter Media-methode

Om medisch nieuws goed te begrijpen en op waarde te kunnen schatten, is het handig om enige medische kennis te hebben, maar dit is niet noodzakelijk. De Dokter Media-methode helpt om stapsgewijs door een nieuwsbericht heen te gaan. Het uitgangspunt bij het beoordelen van medisch nieuws is het nieuwsbericht zelf. Om te beginnen citeren we daarom de letterlijke kop zoals die in de krant of op internet verscheen. Vervolgens analyseren we het nieuwsbericht en de originele bron daarvan stap voor stap door steeds dezelfde vier vragen te beantwoorden:

- Wat suggereert de kop?
- Waar komt dit nieuwsbericht vandaan?
- Is dit echt iets nieuws?
- Wat kunnen we hier nu concreet mee?

Wat suggereert de kop?

Het is allereerst belangrijk om de vraag te stellen welke verwachtingen uit de kop van een nieuwsbericht zijn op te maken. De krantenkop trekt de aandacht, en veel mensen lezen wel de krantenkop maar niet het hele bijbehorende nieuwsbericht. Omdat die krantenkop blijft hangen, moeten we ons daar als eerste op richten. Wat suggereert hij nu eigenlijk, en welke vragen roept dat op? Zeker als er termen als ‘doorbraak’ of ‘genezing’ worden gebruikt, zal dat de aandacht trekken en vragen met zich meebrengen. De meeste koppen in een krant of tijdschrift worden niet verzonnen door de schrijvende journalist; meestal is het de hoofd- of eindredactie die ze bepaalt. Vaak heeft de journalist zelf niet eens de kop bij zijn eigen nieuwsbericht kunnen zien voordat deze in de krant verschijnt. En de kop in de krant is vaak weer anders dan de kop op internet. Een kop moet aansporen tot verder lezen, maar dekt helaas lang niet altijd de lading van het hele nieuwsbericht.

Zeelucht goed tegen kanker?

De kop ‘Studie: zeelucht goed tegen kanker’ bijvoorbeeld, suggereert dat kankerpatiënten voortaan als onderdeel van hun behandeling de kustlijn moeten bezoeken, terwijl het originele onderzoek alleen had laten zien dat de deling van longkankercellen in het laboratorium soms (maar soms ook niet) geremd werd door kleine deeltjes in zeelucht. Dit betekent natuurlijk niet gelijk dat het inademen van zeelucht hetzelfde effect heeft bij mensen die lijden aan longkanker, zoals de onderzoekers overigens ook keurig hadden vermeld. Zo’n ongenuanceerde krantenkop heeft dan echter de toon al gezet.

Vroege dood door zwaar werk?

Een andere manier waarop medisch nieuws nuance verliest is wanneer in de kop ten onrechte een oorzakelijk verband wordt verondersteld. Zo suggereert de kop ‘Fysiek zwaar werk verhoogt kans op vroege dood’ dat de hogere kans op een vroege dood veroorzaakt wordt dóór het zware werk. Dat bleek niet het geval: de onderzoekers hadden alleen beschreven dat er een verband lijkt te bestaan, maar ze konden niet aangeven hoe dat precies zit. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat er een derde factor is die zowel verband houdt met het zware werk als de kans op een vroege dood. De onderzoekers stelden dan ook dat er nog verder onderzoek naar dit verband moet worden verricht. Betere krantenkoppen zouden daarom zijn: ‘Wie zwaar fysiek werk doet, gaat mogelijk eerder dood’ (zoals *Algemeen Dagblad* destijds

schreef) of: 'Kortere levensverwachting voor mensen met fysiek zwaar werk'. Hier ontbreken woorden als 'verhoogt', 'vergroot', 'door' of 'zorgt voor', die vaak een oorzaak-gevolgrelatie suggereren. De verschillen zijn subtiel maar belangrijk. Het verschil tussen een verband (correlatie) en een oorzaak-gevolgrelatie (causaliteit) komt in ons boek verschillende keren aan bod.

Waar komt dit nieuwsbericht vandaan?

Wetenschappers, in ons boek meer algemeen 'onderzoekers' genoemd, publiceren de resultaten van hun onderzoeken (ofwel studies) in wetenschappelijke tijdschriften (die in het buitenland '*journals*' heten). In verreweg de meeste gevallen is zo'n publicatie in een tijdschrift de aanleiding voor nieuwsberichten in de reguliere media.

Persberichten

Een journalist ontdekt soms zelf dat er een nieuwe publicatie is, maar meestal wordt hij of zij erop geattendeerd door een persbericht van de universiteit of het instituut waar de betrokken onderzoekers aan verbonden zijn. Het persbericht bevat de belangrijkste, maar vooral ook de meest aansprekende resultaten, die vaak voorzien zijn van een of meerdere quotes van de onderzoekers. Omdat het persbericht gelezen moet kunnen worden door mensen met verschillende achtergronden, is het vaak wat eenvoudiger geschreven en van minder vaktermen voorzien dan de tekst in de originele wetenschappelijke publicatie. Hierbij ontstaat meteen al een risico op het verlies van nuance, omdat door de eenvoudiger bewoording soms ook subtiele maar belangrijke details verdwijnen.

Overdrijving

Overdrijving in gezondheidsnieuws blijkt dan ook veelal gepaard te gaan met overdrijving in het oorspronkelijke persbericht. Zo verstuurde de universiteit van Wageningen een persbericht over een onderzoek waaruit bleek dat hersenweefsel van mensen met een specifieke genetische aanleg voor dementie minder afwijkingen liet zien wanneer die mensen voor hun overlijden wekelijks een of meer porties vis hadden gegeten. Maar zoals de onderzoekers zelf duidelijk vermeldden, kon met het onderzoek niet worden vastgesteld dat het minder voorkomen van hersenafwijkingen daadwerkelijk werd veroorzaakt door het eten van vis. Bovendien is het vertonen van afwijkingen in het hersenweefsel niet hetzelfde als het hebben van dementie. Toch verstuurde de universiteit een persbericht met de titel 'Eten van vis is goed tegen dementie', waarin werd gesteld dat 'het eten van minstens één portie vis per week zorgt voor een lager risico op de ziekte van Alzheimer en dementie-gerelateerde aandoeningen'. In de media werd dit overgenomen en verscheen onder meer het nieuwsbericht 'Portie vis per week verlaagt risico op dementie'. Dat sloot dus helemaal niet aan op de oorspronkelijke conclusies van de onderzoekers. Herkenbaar? Het lijkt verdacht veel op het aloude fluisterspelletje van de kleuterschool waarbij in een kring een zin fluisterend van oor tot oor wordt doorgegeven. De zin waarmee wordt begonnen is vrijwel nooit meer hetzelfde aan het einde van de kring!

Voorbarige uitspraken

Als medisch nieuws niet gebaseerd is op een recent verschenen onderzoek, dan volgt het hoogstwaarschijnlijk op een uitspraak van een expert. Dat betekent echter niet gelijk dat het dus ook waar is. Los van het feit dat 'expert' geen beschermde titel is, hebben ook artsen en onderzoekers soms de neiging om voorbarige uitspraken te doen. De uitspraak 'Chocolade beste medicijn tegen hoesten' was afkomstig van een professor, maar bleek zowel zeer voorbarig als bijzonder ongenuanceerd: het bijbehorende onderzoek, dat pas later werd gepubliceerd, bleek zijn bewering helemaal niet te ondersteunen.

De originele bron

Het is dus om verschillende redenen belangrijk altijd na te gaan wat de originele bron is van een medisch nieuwsbericht. Door het lezen van die bron en het 'vertalen' daarvan naar de dagelijkse praktijk, kunnen vaak al de meeste vragen bij een medisch nieuwsbericht worden beantwoord.

Is dit echt iets nieuws?

Veel medische nieuwsberichten zijn niet zo 'nieuw' of 'baanbrekend' als op het eerste gezicht misschien lijkt. De meeste onderzoeken zijn een vervolg op een eerder onderzoek, waar destijds ook al nieuwsberichten over zijn verschenen. In veel gevallen blijken de nieuwe 'ontdekkingen' die worden gedaan vooral interessant als uitgangspunt voor verder onderzoek, maar volgt er weinig verandering voor de dagelijkse praktijk. Sporadische doorbraken daargelaten, is het meeste medische nieuws hoogstens een klein stapje vooruit.

Richtlijnen

Het is in dit verband bovendien belangrijk om te weten dat artsen werken met richtlijnen. In richtlijnen staat voor verschillende klachten en aandoeningen beschreven wat op dat moment de gangbare diagnostiek en behandeling zijn, wat een arts helpt om op een gestructureerde manier tot een besluit te komen en ervoor zorgt dat alle beschikbare kennis gemakkelijk te vinden is. Richtlijnen worden opgesteld door de verschillende beroepsverenigingen van medisch specialisten, die daarbij gebruikmaken van de wetenschappelijke literatuur. Dit zijn de onderzoeken en artikelen waar ook medisch nieuws vaak op gebaseerd is. Maar hoewel er in een medisch nieuwsbericht soms al stellige uitspraken zijn te lezen over conclusies uit een nieuw onderzoek, zal een richtlijn zelden direct worden aangepast na het verschijnen van één enkel nieuw artikel. Over het algemeen worden aanbevelingen uit onderzoek pas overgenomen als het onderzoek aan strenge eisen voldoet en is afgewogen tegen alle bestaande literatuur en de kennis en ervaringen van artsen en patiënten. Ook wordt veel onderzoek in het buitenland verricht, waar de omstandigheden niet altijd overeenkomen met de Nederlandse. Daarnaast blijkt regelmatig dat suggesties die voortkomen uit medische nieuwsberichten allang zijn opgenomen in de betreffende Nederlandse richtlijn en dus niet echt iets nieuws betekenen voor de dagelijkse praktijk.

Overigens zijn richtlijnen geen wetten: ze hebben betrekking op een algemene patiënt met bepaalde klachten of een bepaalde aandoening, maar iedere patiënt is uniek en heeft zijn of haar eigen behandeling nodig. Een arts mag en moet daarom soms ook van een richtlijn afwijken.

De dag van …

Soms blijkt dat medisch nieuws juist op een bepaald moment in de media terechtkomt omdat het gekoppeld is aan een dag of een evenement. Zo verschijnen er elk jaar rond 14 november berichten over de mogelijke genezing van diabetes; deze dag is immers gebombardeerd tot Wereld Diabetesdag. Een ideaal moment om een 'tussenstand' te geven van bepaalde onderzoeken naar diabetes. Helaas worden die regelmatig gepresenteerd als 'doorbraak' terwijl er op dat moment eigenlijk nog niets nieuws te melden is. Een ander voorbeeld van een bijzondere aanleiding voor een nieuwsbericht deed zich voor bij de verkondigde naderende 'genezing van MS'. Voor het vervolgen van het betreffende onderzoek bleek meer geld nodig, en zonder dat er concreet nieuws te melden was, werd er daarom een hoopgevend persbericht verstuurd aan het begin van de collecteweek van het Nationaal MS Fonds!

Geen revoluties

Nagaan of medisch nieuws echt iets nieuws verkondigt draagt in belangrijke mate bij aan een goede interpretatie ervan. Zonder de hoop te verliezen dat onderzoeken soms echte 'revoluties' kunnen betekenen, zullen we helaas toch vaak moeten constateren dat het zo'n vaart nog niet loopt.

Wat kunnen we hier nu concreet mee?

Eigenlijk is dit de belangrijkste, maar meteen ook lastigste vraag om te beantwoorden. Wat kan een patiënt of betrokkene nu precies met dit nieuws? Op welke patiënten en welke omstandigheden is het wel of niet van toepassing? Moet er met spoed een afspraak bij de eigen arts worden gemaakt, of heeft het nieuws eigenlijk nog helemaal geen consequenties?

Relatieve risico's

In de meeste gevallen is dit alles bij het beantwoorden van de drie voorgaande vragen al duidelijk geworden, maar soms helpt het om bepaalde dingen – en dan vooral getallen – nog wat concreter te maken. Veelal worden in medische nieuwsberichten bijvoorbeeld zogenaamde relatieve risico's genoemd: dit zijn getallen die de kans op een bepaalde aandoening weergeven ten opzichte van de kans voor een andere patiënt. Relatieve risico's klinken al gauw mooi. 'Twintig procent minder kans' bijvoorbeeld, doet vermoeden dat één op de vijf patiënten voortaan beter af is met de betreffende behandeling. Het gaat hier echter niet om de daadwerkelijke kans op een bepaalde aandoening (het absolute risico); die is namelijk vaak vele malen kleiner. Die 'twintig procent minder kans' kan concreet betekenen dat vele honderden patiënten een behandeling moeten ondergaan voordat er één van hen niet meer ziek wordt. Zo blijkt dat het nieuws over de blindedarm als mogelijke bron van de ziekte van Parkinson zeker niet betekent dat de blindedarm voortaan preventief verwijderd zal worden.

Ethische vraagstukken

Ook ethische vraagstukken zijn soms belangrijk voor een goede concretisering van medisch nieuws. Afgezien van het feit dat het nieuwsbericht 'Bloedtest kan alzheimer in vroeg stadium detecteren' bleek te verwijzen naar een test die nog helemaal niet bij een willekeurig persoon de ziekte van Alzheimer kan aantonen, is er de interessante vraag wat iemand nu concreet met zo'n test zou kunnen. De ziekte van Alzheimer is op dit moment niet te genezen, dus een bloedtest die de ziekte in een vroeg stadium herkent zou voorlopig vooral betekenen dat de patiënt langer met de wetenschap moet leven een ongeneeslijke ziekte te hebben.

Onenigheid onder artsen

Tot slot is het goed om te weten dat er bij artsen onderling ook niet altijd overeenstemming bestaat, omdat soms gewoon niet helemaal duidelijk is wat 'het beste' of 'verstandigste' is. Het nieuwsbericht 'Screening op longkanker redt duizenden levens' bijvoorbeeld, waarin werd geschreven dat 'artsen pleiten voor longkankerscreening bij (ex-)rokers', doet op het eerste gezicht vermoeden dat alle artsen achter longkankerscreening staan. Er waren echter ook artsen die de kritiek uitten dat screening weliswaar longkanker opspoort, maar dat de patiënten uiteindelijk nauwelijks langer leven omdat ze – vermoedelijk door datzelfde roken – eerder overlijden aan bijvoorbeeld hart- en vaatziekten. Screening zou dus vooral veel geld kosten en niet veel gezondheidswinst opleveren. Ook het belichten van zulke onenigheid onder artsen kan soms bijdragen aan een waardevolle nuancering en concretisering van medisch nieuws.

Conclusie

De Dokter Media-methode zorgt ervoor dat medisch nieuws stap voor stap wordt beoordeeld, zodat er antwoord gegeven kan worden op de vele vragen die beginnen met: 'Dokter, ik las in de krant…'

Meer informatie

De website is te vinden op doktermedia.nl.

Dokter, ik las in de krant dat…

Auteurs: Tijs Stehmann en Lester Du Perron

Uitgeverij: De Arbeiderspers

ISBN: 9789029542661

Prijs: € 20,99

Casus medisch nieuws beoordelen

Uit onderzoek zou blijken dat patiënten die voor, tijdens en na een operatie via een koptelefoon naar muziek luisteren, minder verslavende pijnmedicatie nodig hebben. Nadat Erasmus MC een persbericht de wereld in stuurde, doken veel verschillende media op dit bericht. In veel gevallen werd er door de nieuwsredacties een bericht gemaakt dat niet volledig juist was. Soms stond er zelfs complete onzin in.

TEKST : LESTER DU PERRON, ARTS OUDERENGENEESKUNDE, CHEF NIEUWSREDACTIE NTVG, HOOFDREDACTEUR DOKTER MEDIA, EN TIJS STEHMANN, KINDERARTS IN OPLEIDING IN HET EMMA KINDERZIEKENHUIS EN CHIEF MEDICAL OFFICER BIJ FOUNDA • CARTOON: GIJS KLUNDER

Wat suggereert de kop?

Verschillende media schrijven dat muziek tijdens een operatie de behoefte aan pijnstillers vermindert, waar de *NOS* aan toevoegt dat 'heavy metal niet werkt'. *Nu.nl* wekt zelfs de suggestie dat patiënten door muziek minder kans lopen om verslaafd te raken. Was niet al langer bekend dat muziek tijdens een operatie een positief effect kan hebben? En waar komt het verband met verslaving aan pijnstillers vandaan?

Waar komt dit nieuwsbericht vandaan?

Onderzoekers verbonden aan het Erasmus MC hebben de gegevens uit 55 eerdere onderzoeken naar het verband tussen muziek en pijnbestrijding samengevoegd en opnieuw geanalyseerd (*systematic review*). Daaruit bleek dat het luisteren naar muziek tijdens en rondom een operatie ertoe leidt dat patiënten minder pijnstillers en verdovingsmiddelen nodig hebben. Bovendien vonden de meeste patiënten het een prettige ervaring. De onderzoekers concluderen daarom dat het luisteren naar muziek een laagdrempelige interventie is waarmee het gebruik van pijnstillers kan worden verminderd, 'wat mogelijk zou kunnen leiden tot betere uitkomsten en minder kosten omdat hogere doseringen van pijnstillers verband houden met een hogere kans op verslaving'.

De koppen van *nu.nl, Een Vandaag, Rijnmond* en *Party Scene* zijn onjuist. Er is geen onderzoek gedaan naar de kans op het verslaafd raken aan pijnstillers, en ook de suggestie van de *NOS* dat heavy metal niet helpt wordt dus niet door het onderzoek ondersteund.

Is dit echt iets nieuws?

Er wordt al vele jaren onderzoek gedaan naar de gunstige gezondheidseffecten van het luisteren naar muziek. Ook het mogelijke effect van muziek tijdens operaties is geen nieuw onderwerp; een jaar eerder schreef de *NOS* al dat muziek tijdens een operatie de angst en pijn bij de patiënt kan verminderen, wat destijds volgde uit een vergelijkbaar onderzoek van het Erasmus MC waarin 92 andere onderzoeken werden geanalyseerd. In het huidige onderzoek is nu iets preciezer gekeken welke medicijnen in welke mate konden worden verminderd. Of er echt muziekgenres zijn waarvoor het beschreven effect niet opgaat, is overigens niet duidelijk, in het wetenschappelijke artikel wordt daar zelfs helemaal niet op ingegaan. Een van de onderzoekers stelt echter in een persbericht van het Erasmus MC dat 'er aanwijzingen zijn dat de muziek aan bepaalde voorwaarden moet voldoen', waardoor sommige genres mogelijk minder geschikt zijn. Hij wil daarom verder onderzoek doen om te bepalen welke muziek het beste resultaat geeft. 'Misschien ontdekken we een algemene structuur en kunnen we die muziek dan componeren.'

Wat kunnen we hier nu concreet mee?

Veel berichtgeving in de media klopt niet. De koppen van *nu.nl, Een Vandaag, Rijnmond* en *Party Scene* zijn onjuist. Er is geen onderzoek gedaan naar de kans op het verslaafd raken aan pijnstillers, en ook de suggestie van de *NOS* dat heavy metal niet helpt wordt dus niet door het onderzoek ondersteund. Het is waar dat morfineachtige pijnstillers bij een klein percentage patiënten (vooral bij langdurig gebruik) verslavend kunnen zijn, maar daar worden patiënten niet 'zomaar' aan blootgesteld. Goede pijnbestrijding na een operatie is namelijk essentieel voor een goed herstel. Mogelijk kan het luisteren naar muziek rondom de operatie daar dus aan bijdragen, wat gezien de prettige ervaring van de patiënt (en soms ook het operatieteam) klinkt als een win-winsituatie.

Happi app geeft patiënten meer regie over hun leven

In dit themanummer las u al over diverse innovatieve (digitale) oplossingen om de gezondheidsvaardigheden van bibliotheekbezoekers te verbeteren. Een ander voorbeeld hiervan is Happi (happiapp.nl), een app die patiënten kennis, gemak en vertrouwen geeft in de omgang met hun ziekte en gezondheid. De app won al verschillende Nederlandse en internationale prijzen, en een nominatie voor de Nationale Zorginnovatieprijs.

TEKST : MENNO GOOSEN

Allereerst: het betreft hier niet een van de vele commerciële apps die in de appstores te vinden zijn. De Happi app is geïnitieerd door een stichting die zonder winstoogmerk werkt. Deze stichting wil patiënten meer regie over hun leven geven. Initiatiefnemers hiervan zijn Guido van den Berk, internist-infectioloog bij het OLVG in Amsterdam, en Joop Arends, ook internist-infectioloog, die zijn baan bij het UMC Utrecht opgaf om fulltime voor de stichting te kunnen werken. Ook Van den Berk ging minder uren werken om meer tijd aan de app te kunnen besteden. Uniek is dat Happi mede wordt ontwikkeld door verschillende medisch specialisten met input en hulp van patiënten.
Inmiddels is er een serie apps ontwikkeld voor diverse ziektebeelden, waaronder chronische huidziekten (Happi Huid), bloedziekten (Happi Hematologie), leveraandoeningen (Happi Lever), hiv (Happi Hiv) en een medicatieapp (Happi Medicatie). Van den Berk en Arends willen voor meer ziekten apps ontwikkelen, waaronder gynaecologische aandoeningen en schildklierziekten.

Value Based Health Care

De Happi app leunt sterk op de Value Based Health Care (VBHC)-theorie van Michael Porter, die het boek *Redefining Health Care* schreef. In een notendop: VBHC is gericht op het maximaliseren van de waarde van zorg voor de patiënt met daarbij het reduceren van de zorgkosten. In deze theorie speelt de patiënt een zéér belangrijke rol. De patiënt vult vragenlijsten in die weergeven wat de waarde van de zorg voor de patiënt op dat moment is. Dit geldt ook voor de Happi app: patiënten vullen een aantal wetenschappelijk gevalideerde vragenlijsten in via de Happi app, waarbij de gegeven antwoorden door de medisch specialisten voorafgaand aan een consult kunnen worden ingezien waardoor ze goed voorbereid zijn. Joop Arends: 'Met VBHC proberen we de gezondheid van alle patiënten op een dergelijke manier vooraf in kaart te brengen. Patiënten worden door de vragen gestimuleerd om na te denken over wat ze met de dokter of verpleegkundige willen bespreken.'
Guido van den Berk: 'Vroeger gebeurde het dat ik het tijdens het consult vooral had over allerlei bloeduitslagen. Toen de patiënt al bij de deur stond, kwam ineens ter sprake waar hij of zij echt mee zat. Dat zal met VBHC niet zo snel meer gebeuren. Voordat je als patiënt op de polikliniek komt, hebben wij de antwoorden op de vragen bekeken. Dat maakt dat je als dokter of verpleegkundige heel gericht kunt ingaan op problemen die spelen. Zo kom je er via de antwoorden op de vragenlijsten bijvoorbeeld eerder achter dat iemand een beginnende depressie heeft.'

Diverse mogelijkheden app

Per ziektebeeld biedt de app veel informatie over de betreffende aandoening en verschillende mogelijkheden, zoals het vaststellen van persoonlijke gezondheidsdoelen en inzicht in ziekteactiviteit. Andere opties: de app houdt bij wanneer de patiënt zijn medicatie moet innemen (zelfs als iemand in een andere tijdzone is) en geeft daar op tijd een seintje voor. Daarnaast kunnen er rechtstreeks medicijnen bij de apotheek besteld worden (die ook gratis worden thuisbezorgd), en kan er op een laagdrempelige manier contact opgenomen worden met een zorgverlener. Ook heeft de app (indien de patiënt hier gebruik van wil maken) een koppeling met het EPIC-elektronisch patiëntendossier zodat mensen data zoals labuitslagen makkelijk kunnen raadplegen.
Het Happi-portaal (voor de zorgverlener) maakt zorg op afstand mogelijk door zorgverleners inzicht te geven in de door patiënt in de Happi app ingevoerde gegevens. Bijzonder is dat de patiënt zijn eigen zorgteam kan samenstellen en toegang kan geven tot zijn of haar gegevens. De app is ontwikkeld volgens het *privacy by design*-principe dat inhoudt dat alles privacy als uitgangspunt heeft. Van den Berk: 'Happi voldoet aan alle wet- en regelgeving en maakt gebruik van de nieuwste en beste manieren van beveiliging (versleuteling).'

Leren omgaan met zorgtechnologie

De vergrijzing in Nederland zorgt voor een verhoogde druk op de gezondheidszorg. Zorgtechnologie kan de zorg efficiënter maken en zo die druk verlagen. Daarnaast willen mensen steeds meer inzicht in en regie hebben over hun eigen zorg en gezondheid. Ook dát is mogelijk dankzij het groeiende aantal technologische en digitale mogelijkheden in de gezondheidszorg. Maar hoe kijken senioren eigenlijk tegen zorgtechnologie aan? Kunnen ze wel meekomen in de snelle ontwikkeling ervan? En kunnen bibliotheken hierbij ondersteuning bieden en/of informatie geven? Hoe kunnen bibliotheken de kloof tussen digitaal vaardige 55-plussers en digibeten verkleinen, zodat íedereen zorgtechnologie kan gebruiken wanneer dat nodig is? Saskia Lenis, projectmedewerker Educatie, Cultuur en Samenleving bij Rijnbrink en tevens toegepast gerontoloog, deed er onderzoek naar.

TEKST: ANOUK VAN LEUSSEN • FOTO: MIRJAM HAGENDIJK

'Op meerdere momenten hoorden we van onze bibliotheken dat zij iets met het voor hen relatief nieuwe onderwerp zorgtechnologie wilden doen', vertelt Carola Oortwijn, senior adviseur bij Rijnbrink. 'Onder meer tijdens een webinar dat we in 2021 over dit onderwerp hebben georganiseerd. Vervolgens kwamen we in contact met Saskia Lenis, op dat moment nog studente Toegepaste Gerontologie aan Hogeschool Windesheim in Zwolle. Saskia zocht een afstudeerstage waar zorgtechnologie, bibliotheken en de doelgroep bij elkaar kwamen. Dat was dus een geweldige match!'

Een-op-eengesprekken

'Omdat het begrip zorgtechnologie voor de bibliotheekbranche nog redelijk nieuw is, heeft iedereen er nu nog een ander beeld bij. Het onderwerp is dus nog lastig te duiden. Daarom heb ik eerst op basis van literatuuronderzoek en door gesprekken met zorgprofessionals het begrip duidelijk proberen te krijgen – hoe zien we zorgtechnologie nu eigenlijk?', vertelt Lenis. 'Voor het onderzoek heb ik me uiteindelijk gericht op de technologie die door senioren zélf gebruikt wordt of gebruikt kan worden. Het gaat dan om elektronische apparaten waar mensen bijvoorbeeld hun bloeddruk of hartslag mee kunnen meten, en om digitale toepassingen zoals apps, websites en online programma's. Via de bibliotheekstichtingen in onze regio heb ik vervolgens een enquête uitgezet onder 55-plussers. Van de 23 stichtingen hebben er 13 meegewerkt, en dat heeft 391 respondenten opgeleverd – een mooie score. Tot slot heb ik tijdens drie focusgroepenbijeenkomsten een totaal van zeven respondenten gesproken en zes respondenten geïnterviewd – helaas, vanwege corona, digitaal. Deze trechtering van literatuuronderzoek en gesprekken met professionals naar een-op-eengesprekken met de doelgroep heeft veel inzichten opgeleverd.'

Thema's

En het zijn inzichten waar bibliotheken zelf mee aan de slag kunnen. Lenis: 'Uit het onderzoek kwam om te beginnen naar voren dat senioren zorgtechnologie een té breed en té onduidelijk begrip vinden. Zij zien liever dat zorgtechnologie wordt aangeboden in thema's, zoals bijvoorbeeld 'vitaliteit', 'langer thuis wonen' en 'betrouwbaarheid en privacy'. Dit zijn duidelijke thema's die écht bij hen leven. Welke thema's voor welke bibliotheek interessant zijn om op te pakken, ligt trouwens aan de lokale doelgroep. Er zit bijvoorbeeld verschil tussen senioren in de stad en 55-plussers die

Saskia Lenis, gerontoloog en projectmedewerker Educatie, Cultuur en Samenleving en Carola Oortwijn, senior adviseur (beiden werkzaam bij Rijnbrink).

in een dorp of kleine gemeenschap wonen. Mijn eerste tip naar aanleiding van het onderzoek is dus om als lokale bibliotheek in gesprek te gaan met mensen en hun te vragen welke onderwerpen zíj belangrijk vinden. Zo kun je een heel relevant en aantrekkelijk aanbod ontwikkelen. En weet je niet waar je deze doelgroep buiten je eigen bibliotheek kunt vinden, begin dan eens bij de lokale ouderenbond of ouderenvereniging. Zij hebben vaak een groot netwerk en kunnen je met mensen in contact brengen die over dit onderwerp graag het gesprek aangaan.'

Samenwerking

'Bovendien is er al een groot netwerk rondom zorgtechnologie, en daar kun je als bibliotheek natuurlijk ook van profiteren', gaat Lenis verder. 'Ga dus op zoek naar lokale partners en kijk hoe je hun kennis via jouw bibliotheek kunt doorgeven. Die partners kunnen zorgprofessionals zijn, zoals huisartsen, maar ook welzijnsprofessionals en onderwijsinstellingen. Veel docenten en studenten van zorggerelateerde mbo- of hbo-opleidingen staan te springen om hun kennis te delen.' Oortwijn vult aan: 'Kijk dus buiten je eigen bibliotheek en ontdek wat er al is. Als je nieuwe contacten met expertise aantrekt in plaats van dat je intern mensen opleidt, hoef je als bibliotheek alleen maar te faciliteren. Zo kun je het onderwerp zorgtechnologie al heel snel aanbieden. In nieuw aanbod óf in je bestaande programmering.'

Integreren

Bibliotheken hoeven dus niet per se nieuw aanbod te ontwikkelen om het onderwerp zorgtechnologie op de kaart te zetten. 'Veel ondersteuningsbehoeftes van de respondenten liggen in het verlengde van dingen die bibliotheken al doen. Het is verrijkend op wat bijvoorbeeld al wordt aangeboden op het gebied van laaggeletterdheid en het ontwikkelen van digitale vaardigheden, denk aan Klik & Tik en DigiVitaler. Hier kun je zorgtechnologie heel goed in meenemen – je hoeft het wiel niet opnieuw uit te vinden', vertelt Lenis. Oortwijn: 'En zorgtechnologie als thema integreren in je huidige aanbod heeft nóg een voordeel, namelijk dat je mensen langer betrokken houdt. Veel mensen – zeker ouderen – volgen niet alleen cursussen bij de bibliotheek om kennis op te doen, maar ook voor de gezelligheid. Ze vinden het gewoon jammer als een cursus is afgelopen. Door een extra onderwerp toe te voegen aan iets als Klik & Tik zorg je voor een langere binding. Bovendien kun je digitaal vaardige senioren in zo'n groep stimuleren om hun ervaring te delen met een bepaald apparaat, zoals een hartmeter, of een bepaalde app.'

Extra winst

Bijvangst van het onderzoek is dat voor veel mensen nog niet duidelijk is wat de bibliotheek allemaal doet. Lenis: 'Van verschillende zorgprofessionals hoorde ik dat zij helemaal niet bekend zijn met het aanbod van bibliotheken als het gaat om het ontwikkelen van digitale vaardigheden. Veel van hen stonden zelfs op het punt om een eigen aanbod te creëren. Wat mij betreft is dit nóg een reden waarom je als bibliotheek op zoek moeten gaan naar contacten in het netwerk rondom zorgtechnologie. De zorg weet de bibliotheek blijkbaar nog niet (altijd) te vinden, dus aan de bibliotheek de schone taak om de verbinding te zoeken.

En ook het beeld dat 55-plussers hebben bij de bibliotheek bleek wisselend. Nog veel mensen zien de bibliotheek alleen als een plek waar ze boeken kunnen lenen en weten niet wat er allemaal nog meer wordt aangeboden. Daar is dus winst te behalen.'

Tussen de wal en het schip

Waarom is het eigenlijk zo belangrijk dat bibliotheken het onderwerp zorgtechnologie oppakken en hierbij de samenwerking opzoeken met het netwerk én de doelgroep? 'Omdat zorgprofessionals zich richten op patiënten, andere professionals en mantelzorgers, en niet op mensen die nog niet ziek zijn en nog geen zorg nodig hebben', zegt Oortwijn. 'Die laatste groep kan echter wel digibeet of niet digitaal vaardig zijn, en komt vaak ook wel bij de bibliotheek. Wanneer deze mensen dan wel een keer ziek worden of om een andere reden zorg nodig hebben, en dus zorgtechnologie moeten gebruiken, is de drempel te hoog en ontstaat er stress. Ze vallen dan tussen de wal en het schip. De bibliotheek kan deze mensen op tijd ondersteunen, zodat ze mee kunnen blijven draaien in de samenleving en de gezondheidszorg – ook op moeilijke momenten. Bovendien verschuift in de zorg het accent steeds meer van zorgbehandeling naar behoud en/of toename van gezondheid en welzijn. Dat betekent dat íedereen straks zorgtechnologie moet kunnen gebruiken, en niet alleen de mensen die een zorgbehandeling nodig hebben.'

Vervolg

Rijnbrink zelf gaat ook aan de slag met de uitkomsten van het onderzoek. Oortwijn en Lenis: 'In Overijssel ontwikkelen we samen met bibliotheken bijvoorbeeld vernieuwende programma's op het gebied van artificial intelligence, maakeducatie en burgerwetenschap, maar ook op het gebied van zorgtechnologie. We hebben van de provincie budget gekregen om met deze programma's te experimenteren onder de noemer Digitaal Burgerschap. Eind 2022 doen we een effectmeting, zodat we in 2023 concrete vervolgstappen kunnen zetten. Rijnbrink wil bijdragen aan een creatiever, slimmer en vaardiger Oost-Nederland. Dat kunnen we als organisatie niet alleen – samenspel is hierbij heel belangrijk. Rondom zorgtechnologie werken we samen met de Technologie & Zorg Academie (TZA). Deze experts ontwikkelen producten en diensten voor zorgprofessionals in het kader van bewustwording, acceptatie en adoptie van zorgtechnologie. We werken nu samen aan de doorvertaling van een concept voor de Overijsselse bibliotheken zodat ook zij de mogelijkheid hebben om bezoekers vanaf het najaar kennis te laten maken met zorgtechnologie.'

Onderzoek downloaden

Lees en download het volledige onderzoek van Saskia Lenis op de site van Rijnbrink via de verkorte link: tinyurl.com/2b8vfkud

ARhus en De Krook werken aan Vlaamse gezondheid

Gezondheidsvaardigheden

Wat als we nu eens een digitaal platform creëren waar je alle info over jouw medische situatie kunt herlezen. Want hoe vaak komt het niet voor dat je na een consultatie de details alweer vergeten bent.

In Vlaanderen vallen twee bibliotheken op als het gaat om het thema gezondheid: ARhus in Roeselare en De Krook in Gent. Beide zetten in op communicatie en technologie om de gezondheidsvaardigheden van inwoners te verhogen.

TEKST: ELSELIEN DIJKSTRA
ILLUSTRATIES: COMON EN LEAPFORWARD

Net als in Nederland is het verhogen van gezondheidsvaardigheden ook in Vlaanderen hard nodig. Bijna veertig procent van de Belgen ouder dan 15 jaar beschikt niet over voldoende vaardigheden om beslissingen te nemen over hun gezondheid.[1] Vooral bij mensen die er het meeste baat bij kunnen hebben, ontbreken die vaardigheden: mensen met een slechte gezondheid, ouderen en lager opgeleiden. Het thema gezondheid staat niet standaard op het programma bij alle Vlaamse bibliotheken, maar twee bibliotheken zijn duidelijke voortrekkers: kenniscentrum ARhus in Roeselare en De Krook in Gent. Beide staan voor een nieuwe manier van werken die in Vlaanderen als de toekomst wordt gezien voor alle bibliotheken: actief naar buiten treden en intensief samenwerken met partners in de regio, inzetten op technologische innovatie én burgers daar uitgebreid bij betrekken.

in de Vlaamse bibliotheken

ARhus – de eerste Vlaamse gezondheidsbibliotheek

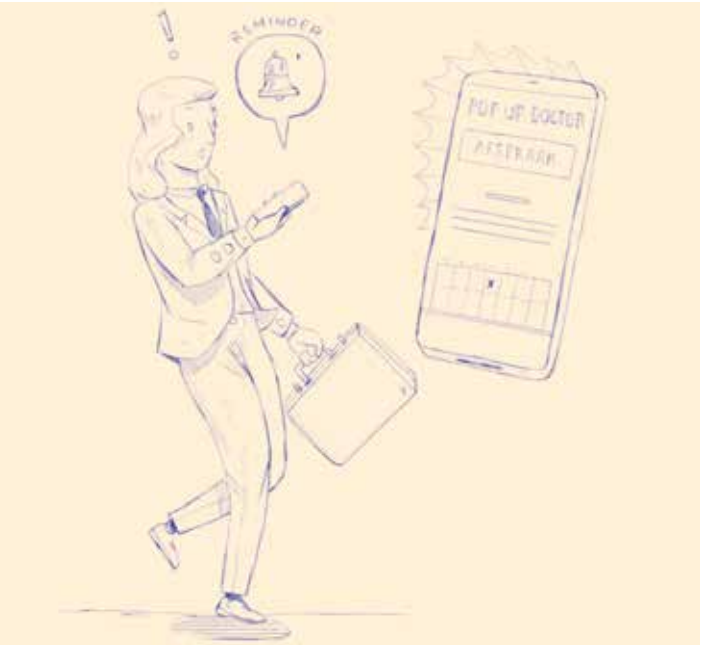
ARhus in Roeselare is de eerste Vlaamse bibliotheek die intensief met gezondheid bezig is. Sinds 2014 werkt ARhus samen met het lokale ziekenhuis AZ Delta en andere zorgpartners, en het thema is expliciet opgenomen in het beleidsplan voor 2022-2026. De 'gezondheidsbibliotheek' is volgens het beleidsplan een van de zeven beleidsprioriteiten boven op de traditionele bibliotheekfunctie: 'ARhus schrijft mee aan het gezondheidsbeleidsplan van de stad en geeft er mee uitvoering aan'.

Visie omgedraaid

De focus op gezondheid ontstond volgens Bruno Daems, verantwoordelijke innovatie & ontwikkeling bij ARhus, door een radicale beleidswijziging. 'We hebben onze visie omgedraaid: in plaats van een plek te willen zijn waar geletterde mensen boeken komen lenen, willen we mensen geletterd maken en zorgen dat ze kunnen blijven participeren in de samenleving. Van daaruit zochten we thema's om een breder publiek te bereiken. Het thema gezondheid en gezondheidsvaardigheden is iets wat iedereen aanbelangt. Niet alleen de 25% van de bevolking die lid is van de bib en graag boeken leest, maar potentieel 100%.'
Een andere aanleiding was de bouw van het lokale ziekenhuis AZ Delta, volgens Bruno Daems 'op dit moment het modernste ziekenhuis van Vlaanderen'. Onderdeel van het ziekenhuis is RADar, een nieuw leer- en innovatiecentrum dat werd geopend in 2022. De doelstellingen van RADar zijn het aantrekken van en inzetten op innovatie, interne opleiding en kennisdeling, en externe kennisdeling. Voor dit laatste wordt een partnership aangegaan met ARhus, vanwege hun toegankelijkheid. RADar ontving projectsubsidies om medische kennis en expertise met heel Vlaanderen te delen. Uit de naam RADar blijkt ook de verbinding met de bibliotheek ARhus.
RADar wil medische kennis zo breed mogelijk delen zodat inwoners van Vlaanderen overal dezelfde toegang tot kennis en expertise hebben. De samenwerking gaat verder dan alleen met ARhus. Ook andere Vlaamse steden werken mee in een intervisienetwerk: onder andere de bibliotheken van Genk en Hasselt, en De Krook in Gent.

Cardiologische app

In de praktijk betekent de externe samenwerking van ARhus een waaier aan projecten en initiatieven. Een van de successen in het begin die tot meer samenwerkingen heeft geleid was de cardiologische app FibriCheck. Maar liefst 1.700 bezoekers lieten hun hart testen op voorkamerfibrillatie via hun smartphone, onder begeleiding van artsen van de dienst Cardiologie van AZ Delta en specialisten van de ontwikkelaar Qompium. 'Door je vinger op de smartphone te leggen kun je zien of je op dat moment voorkamerfibrillatie hebt', legt Bruno Daems uit. 'Voor het bedrijf Qompium dat deze app ontwikkelde was het een kans om de app te testen op een groter publiek en voor inwoners was het een kans om de app gratis te gebruiken. Er was naast de app een onderzoekstoestel aanwezig waarmee ze in het ziekenhuis voorkamerfibrillatie testen, en er was iemand van het ziekenhuis om mensen te helpen met verdere stappen bij eventuele afwijkingen. Een tiental mensen heeft zo de weg naar de cardioloog gevonden.'
Door samenwerking met het AZ Delta en andere partners is er langzamerhand op organische wijze een nieuwe rol voor de bibliotheek ontstaan. 'In de programmering werken we vooral rond het thema preventie, met bijvoorbeeld lezingen over parkinson, valpreventie en dikkedarmkanker. Als het ziekenhuis dit zelf organiseert, bereikt het enkel patiënten, maar via de bibliotheek een algemeen publiek. Dat is natuurlijk winst als het gaat om preventie.'

Wat als we er nu eens voor zorgen dat iedereen automatisch reminders per e-mail of sms krijgt? Bijvoorbeeld 24 uur vóór een doktersafspraak? Dan zouden we veel minder afspraken vergeten én, niet onbelangrijk, minder zorg missen.

Wijkbewoners en apothekers samenbrengen

Onlangs werd het project 'Iedereen gezondheidsvaardig' afgerond, vertelt Bruno Daems 'Dit project werd gesteund door de Koning Boudewijnstichting. Het doel was om voor een aantal kansengroepen de drempel naar gezondheidszorg te verkleinen. We zijn de wijken ingetrokken en brachten inwoners samen met de lokale apothekers en huisartsen. Inwoners mochten vragen stellen en daarmee stelden we een cursus samen om hen gezondheidsvaardiger te maken. De uitkomst van het project is een boekje waarmee mensen het bezoek aan hun dokter kunnen voorbereiden met vragen zoals "Wat zijn de kwalen? Wat is de medische voorgeschiedenis? Welke vragen moet ik stellen?" Huisartsen kunnen het boekje ook gebruiken om duidelijker te communiceren met de patiënt. Dat boekje is nu beschikbaar voor Roeselarenaars via de huisartswachtpost, maar ook online voor bijvoorbeeld thuiszorgorganisaties.'

Naast de programmering in de bibliotheek richtte ARhus op verschillende plaatsen in de stad mee informatiepunten in, zoals het Digipunt in AZ Delta, de samenwerking met palliatief centrum De Mantel en een infopunt over dementie in een woonzorgcentrum. In de bibliotheek is de collectie gedeeltelijk aan gezondheidsvaardigheden gewijd: een grote afdeling met films, boeken, muziek en andere materialen over dementie.

Toneelvoorstelling

Het overdragen van informatie over gezondheid kan ook ludiek zijn. Bruno Daems: 'We werkten mee aan een traject van Avansa waarbij mensen met een burn-out hun ervaringen verwerkten in een toneelvoorstelling. Met deze voorstelling deden ze een tour in cultuurcentra om burn-out uit de taboesfeer te halen, en om werkgevers te sensibiliseren om anders met hun werknemers om te gaan. Hoe je bijvoorbeeld als werkgever op een andere manier je evaluatiegesprek kunt voeren.'

Voor de toekomst hebben RADar en ARhus nog veel plannen, vooral op het gebied van data en gezondheid. De bedoeling is om uiteindelijk de gezondheidsvaardigheden van burgers te vergroten met behulp van data die mensen zelf delen met de overheid. Maar om dat te kunnen doen is eerst meer vertrouwen nodig van mensen om hun medische gegevens te delen.

De Krook – maatschappelijke uitdagingen te lijf met wetenschap en technologie

Ondertussen zijn ze in Gent ook zeer vooruitstrevend bezig op het gebied van gezondheid. Comon wil van Gent een betere, aangenamere en wijzere stad maken. Met technologie als deel van de oplossing. Momenteel op de agenda: 'Verstaanbare zorg voor alle Gentenaars'. Hoe vertaal je een diagnose naar een verstaanbaar verhaal? Waar loopt de communicatie vaak spaak? Er bestaat veel (potentiële) miscommunicatie tussen burgers en gezondheidsmedewerkers: artsen en verpleegkundigen praten soms in vakjargon dat niet iedereen begrijpt, en hoe leg je uit wat je kwaal is wanneer je de taal niet spreekt? In Gent worden 135 verschillende talen gesproken.

Synergie in de stad

'Comon is het gemeenschappelijke werk van vier partners die in De Krook zitten: Stad Gent, imec, Universiteit Gent en Bibliotheek De Krook', vertelt Pauline De Wolf, coördinator van Comon. De organisaties zijn inmiddels vijf jaar samen in De Krook gehuisvest, laat ze weten. Het samenbrengen van deze organisaties onder één dak had als doel om een synergie te vinden tussen technologische innovatie, wetenschap, onderzoek en maatschappelijke participatie. Sinds een jaar begint de synergie tot stand te komen via Comon. Het thema gezondheid is het eerste thema dat Comon uitwerkt. De bedoeling is dat ze elk jaar een ander thema kiezen. Comon heeft vier doelstellingen, vertelt Pauline De Wolf verder. 'We onderzoeken hoe technologische vooruitgang een oplossing kan bieden voor maatschappelijke uitdagingen, startend vanuit wat mensen in Gent nodig hebben. We helpen mensen om digitale vaardigheden te ontwikkelen. We willen nieuwe samenwerkingen laten ontstaan tussen burgers, bedrijven, middenveldorganisaties, onderzoeksinstellingen en de stad. En we willen ruimte bieden voor experiment en debat.'

Miniproeftuinen

Comon organiseerde dit jaar een traject rond 'verstaanbare zorg'. Dat liep uiteen van brainstormsessies, waar zowel burgers als professionals uit de zorg innovatieve oplossingen bedachten om zorg beter verstaanbaar te maken, tot een 'Maakmarathon' waar 45 studenten van zestien verschillende opleidingen samen innovatieve oplossingen bedachten voor deze maatschappelijke uitdaging. Van de waardevolle ideeën die hier werden geboren, werden prototypes gemaakt die burgers kunnen uittesten in 'Miniproeftuinen'. Daar ontwikkelden burgers, studenten en professionals uit de zorg samen verschillende prototypes om zorg beter verstaanbaar te maken.

Robottelefoon

Een veelbelovend prototype is Dolox, een toestel voor pijnregistratie. Het idee won de publieksprijs en de eerste prijs van de vakjury tijdens de Maakmarathon van Comon. Studenten die meewerkten aan dit prototype viel het in hun werk of stage bij woonzorgcentra op dat praten over pijn met ouderen moeilijk is. Zeker wanneer die pijn een tijd voor de consultatie ervaren werd. Patiënten moeten de pijn dan opnieuw oproepen en dat is vaak een onderschatting of overschatting. Daarom ontwikkelde het team een nieuwe manier van pijnregistratie die dat makkelijker en accurater maakt.

Op de website van Comon wordt uitgelegd hoe het prototype werkt: 'Het toestel bestaat uit een draai- en een drukknop en een ingebouwde microfoon. Meer niet, geen ingewikkelde toeters en bellen. De draaiknop heeft tien pijnniveaus: 0 is geen pijn, 10 staat voor ondraaglijke hevige pijnen. De patiënt draait aan de knop en drukt de andere knop in als hij op het pijnniveau zit dat hij op dat moment ervaart. Het toestel registreert naast het niveau ook het tijdstip.'

Een ander prototype is Ringli, een meertalige robottelefoon die patiënten helpt om een doktersbezoek voor te bereiden. 'Er zijn veel patiënten die zorg mislopen doordat ze niet goed weten waar en wanneer een afspraak is', licht Pauline toe. 'Of ze hebben

bijvoorbeeld niet begrepen dat ze nuchter op een afspraak moeten komen. Deze robottelefoon belt mensen in hun eigen taal op en helpt hen om hun bezoek aan de dokter voor te bereiden.'

Waardevolle tool

Weer een ander idee is Hallo Coco, een tool die alle informatie die de dokter tijdens de consultatie gaf nog eens letterlijk herhaalt. Of de Memocapsule, een pillendoosje dat volledig automatisch aangeeft wanneer je welke medicatie moet innemen. De capsule licht op of geeft een signaal op het juiste moment en geeft dan de gevraagde medicatie vrij. En zo zijn er nog talloze innovatieve ideeën terug te vinden op de website.[2]
'In de Miniproeftuinen worden de ideeën voor het prototype scherp gesteld, wordt er aan een duurzaam businessmodel gewerkt en worden de prototypes uitgetest door het publiek', laat Pauline De Wolf weten. 'Er worden maximaal vijf ideeën gerealiseerd door teams die daar 12.000 euro voor ontvangen. Het eigenaarschap van de ideeën ligt niet bij Comon maar bij het team. Een team kan bestaan uit bijvoorbeeld een ziekenhuis, een bedrijf en een patiëntenorganisatie. De bedoeling is dat een idee op deze manier evolueert tot een echte oplossing die gebruikt kan worden door de mensen die er baat bij hebben. Bijvoorbeeld in de vorm van een start-up, een spin-off, of een andere organisatievorm. En dat er zo een waardevolle tool voor de stad gerealiseerd wordt."

Broedplaats voor ideeën

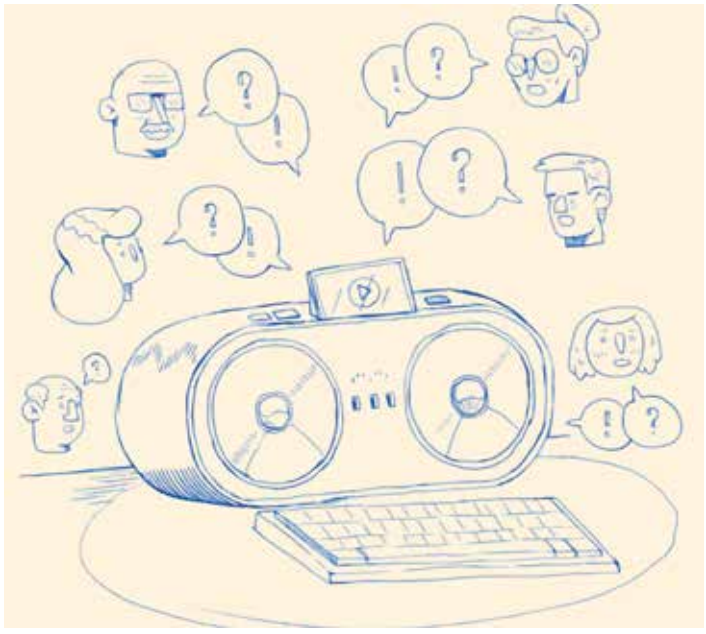
De Krook wordt dankzij de samenwerking tussen de verschillende organisaties een broedplaats voor ideeën. En welke rol speelt de bibliotheek daar eigenlijk in? Pauline somt het nog eens op: 'Er zijn filosofiecafés geweest over wat verstaanbare zorg is; en dialoogtafels waar artsen en patiënten met elkaar in gesprek gingen. We hebben een levende bibliotheek georganiseerd rond onbegrip over bepaalde diagnoses, waar mensen konden spreken met patiënten met verschillende aandoeningen. Er is een leeslijst rond het thema samengesteld en we posten boekentips op sociale media. En we organiseerden een dag waarvoor de bib verschillende poëzie- en literatuurfragmenten liet inspreken. Mensen konden op een draadloze koptelefoon naar die fragmenten luisteren terwijl ze door de bibliotheek liepen.
We proberen de collectie elke keer te linken aan trajecten waar we mee bezig zijn. Literatuur is een manier om mensen zich te laten inleven in werelden die ze niet kennen, het kan een krachtig middel zijn om thema's invoelbaar te maken. Mensen denken soms in eerste instantie dat het een ver-van-mijn-bedshow is, maar als je met ze gaat praten heeft iedereen wel eens met dit thema te maken.'

Kennis samenbrengen

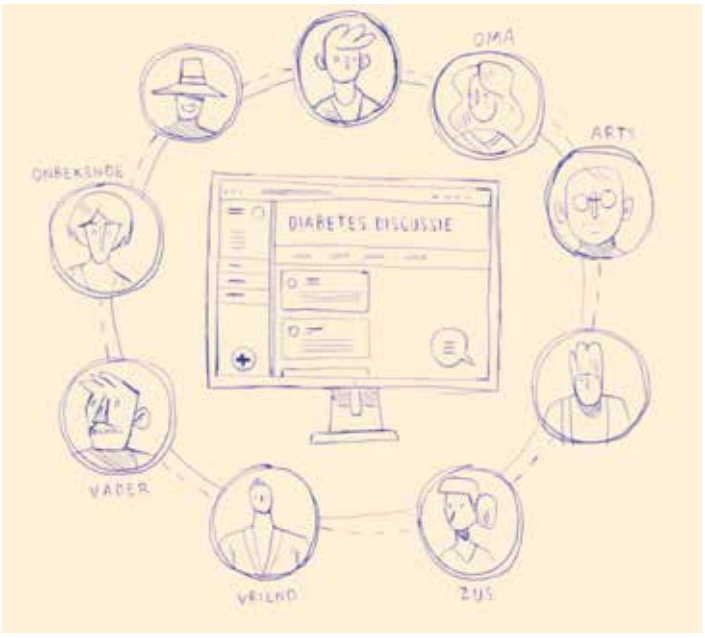
De rol van de bibliotheek verandert door deze insteek. Er ontstaat een uitwisseling van kennis, niet alleen van de bibliotheek richting de inwoners van de stad, maar ook andersom. De bibliotheek brengt kennis van inwoners samen. Dit betekent niet dat alle bibliotheekmedewerkers opeens ander werk doen, maar elke organisatie binnen De Krook maakt wel uren beschikbaar waarin medewerkers aan Comon kunnen werken. Zo evolueert De Krook steeds verder naar een kenniscentrum van de stad.

Bronnen

1. Naar een gezond België. Verkorte link: tinyurl.com/mpwbe372
2. Innovatieve oplossingen die Gentenaars bedachten in De Krook. Verkorte link: tinyurl.com/2p8zxf9m

Wat als er een spraakgestuurde speaker zou bestaan, waar je met al je medische vragen terechtkunt. Je krijgt niet alleen een correct antwoord, het toestel houdt ook andere medische gegevens bij en brengt je hier op het juiste moment van op de hoogte.

Wat als we nu eens een 'Facebook van de gezondheid' creëren. Een socialemediakanaal waarop je als patiënt bijleert en je je tegelijk ook meer verbonden voelt met anderen met dezelfde ziekte? Door te praten met lotgenoten krijg je meer inzicht in je aandoening en leer je hoe je ermee kunt omgaan.

De Bibliotheek van het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde

‘Wij zien onszelf als de hoeders van dit medisch erfgoed’

Het in 1857 gestarte Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (NTvG)[1] is een van de vijf oudste medische tijdschriften ter wereld. In 1914 startte de Vereniging NTvG met het aanleggen van een verzameling boeken. De collectie groeide uit tot meer dan 10.000 titels, waaronder zo’n 800 medisch-historische boeken. NTvG-directeur Lisette Cleyndert vertelt hoe het er nu voorstaat met de bibliotheek.

TEKST EN FOTO: ANNEKE DE MAAT

Het NTvG is vandaag de dag gevestigd in een statig kantoorpand om de hoek van het Museumplein (Amsterdam), waarin de bibliotheek zich op de bovenste verdieping bevindt. Via een centrale, brede trap, waarlangs portretten van de voormalige hoofdredacteuren hangen, kom je in de bibliotheek. Hoewel het tijdschrift met een oplage van 15.000 nog altijd floreert, is het in de bibliotheek tegenwoordig erg stil, zegt Cleyndert. Toen zij in 2008 als directeur aantrad, waren er nog een bibliotheekcurator en een bibliothecaris. ‘De curator (een arts en lid van de Vereniging NTvG) stelde het bibliotheekbeleid op, onder andere voor aankoop. De bibliothecaris voerde dit uit. Iedereen was hier welkom om de boeken te raadplegen. Het bijzondere was, en is, dat al onze boeken, ook de handschriften en oude drukken, op zaal in de kasten staan – en niet in een depot. In 2008 kwam hier nog regelmatig een aantal onderzoekers. Zij mochten zelf de boeken uit de kasten pakken. De bibliothecaris en curator hielpen bij het onderzoek.’

Bezoek alleen nog op aanvraag

Toen Cleyndert bij het NTvG kwam werken, verkeerde de vereniging financieel in zwaar weer. ‘We hebben door de tijd heen vette en magere jaren gekend. In 2008 hebben we besloten

NTvG-directeur Lisette Cleyndert: ‘De historische collectie is van grote waarde, dus het pand en de bibliotheek zijn goed beveiligd.’

om geen nieuwe boeken voor de bibliotheek meer aan te schaffen. Er waren maar weinig mensen die van de bibliotheek gebruikmaakten. De vereniging had wel al van alles geprobeerd om mensen naar de collectie te krijgen, maar helaas zonder succes. Toen de bibliothecaris in 2016 vertrok, hebben we daarom geen nieuwe meer aangesteld. De curator deed ook onderzoek en schreef voor het tijdschrift historische artikelen op basis van de collectie. Maar de rol van curator werd ook steeds kleiner, dus we hebben nu ook geen curator meer. Je kunt de bibliotheek nog wel op aanvraag bezoeken. In de online catalogus[2] kun je zien wat we hebben. En wie hier onderzoek komt doen, mag de boeken nog steeds zelf uit de kast pakken.'

Een andere reden om de bibliotheek niet meer open te stellen, is dat vrijwel alle boeken uit de NTvG-collectie tegenwoordig online beschikbaar zijn via andere bibliotheken. Cleyndert: 'Bibliotheken als de British Library hebben hun medisch-historische boeken laten digitaliseren en online gezet. Bovendien hebben in Nederland ook Museum Boerhave en de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) grote historisch-medische boekencollecties. De KNMG heeft haar collectie ondergebracht bij de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam. Onze collectie heeft vrijwel honderd procent overlap met de Boerhave- en KNMG-collecties en die zijn nog altijd goed toegankelijk.' Ook hoorde Cleyndert van experts dat het profiel van de NTvG-collectie niet zo duidelijk was en dat de collectie daarom niet zo interessant was. De historische collectie is wel van grote waarde, dus het pand en de bibliotheek zijn goed beveiligd.

De vereniging heeft sinds 2008 de boekencollectie flink opgeschoond, vervolgt Cleyndert. 'Er stonden hier in de bibliotheek in 2008 heel veel dozen met boeken die niet meer in de kasten pasten. We hebben toen gezegd dat alles wat in de kasten paste behouden kon worden, maar dat we geen nieuwe kasten meer gingen aanschaffen. De curator en de bibliothecaris hebben samen uitgezocht wat kon blijven. En in de afgelopen zes jaar hebben we al onze boeken van na 1800 geschonken aan Het Trefpunt, centrum voor medisch erfgoed in Urk. Dat is een documentatie- en erfgoedcentrum voor het niet-universitaire onderzoek van de geschiedenis van onder andere de geneeskunde.'

Een korte geschiedenis van de bibliotheek

In 2004 schreef de eerste (in 2000 aangetreden) bibliotheekcurator J.C. Molenaar voor het NTvG een 'geschiedenis van de bibliotheek in het kort'. De eerste keer dat bij de NTvG het idee voor een bibliotheek geopperd werd, was in 1900. De toenmalige voorzitter van de hoofdredactie, M. Straub, stelde voor om voor de viering van het 50-jarig jubileum van het tijdschrift – in 1907 – een 'Bibliotheek voor openbare geneeskunde, geneeskundig onderwijs en geneeskundige ethica' op te richten. Hij vroeg hiervoor ƒ 300,-. Zijn idee werd niet goedgekeurd door de algemene vergadering.
In 1914 werd het idee voor een bibliotheek opnieuw ingebracht in de algemene vergadering. G.A. van Rijnberk, die het tijdschrift van 1913-1946 leidde, stelde toen voor 'om ten behoeve van de redactie een verzameling boeken aan te leggen'. Hij had een verzameling 'op sociaal en geneeskundig terrein met aandacht voor geschiedenis, psychologie en filosofie, maar ook voor kunst, metafysica en folklore' ogen. Zijn voorstel werd gehonoreerd en hij kreeg een krediet van ƒ 200,–. In 1915 verscheen de eerste catalogus en in 1925 de tweede, die toen al 1.000 boeken telde. In 1954 had de bibliotheek zo'n 5.000 en in 1986 meer dan 10.000 boeken.

Ontwikkeling van de geneeskunde in Nederland

Waar gaan de boeken die nu nog in de kasten staan over? Cleyndert: 'Het doel van de collectie was om de ontwikkeling van de geneeskunde in Nederland te documenteren. Er zijn dus veel (studie)boeken van Nederlandse artsen verzameld. Verder staan hier veel prachtig geïllustreerde werken over de anatomie, fysiologie, chirurgie, gynaecologie en verloskunde uit de periode 1500-1800. Er zijn ook schitterende botanische en kruidenboeken. De plantenatlas van Weinmann is een topstuk. En we hebben het verzameld werk van Boerhaave, Galenus, Hippocrates en Paracelsus.'

Van Rijnberk is de grootste verzamelaar geweest, weet Cleyndert. 'Daarnaast heeft hoofdredacteur Dunning in een periode van vette jaren veel historische boeken gekocht als belegging. We hebben tegenwoordig een professionele online catalogus. Ook de boeken die naar Urk zijn gegaan, staan hier nog in. We hebben ook met de hand overgeschreven boeken. De inhoud daarvan verschilt soms per gekopieerd exemplaar. Dat is voor onderzoekers interessant om te vergelijken. De echte liefhebbers weten ons nog te vinden en zijn nog steeds welkom. De eerste curator heeft ook veel boeken laten restaureren.'

Lekkage

Ook al wordt de collectie erg weinig gebruikt, de leden van de vereniging zijn er wel aan gehecht, besluit Cleyndert. 'We voelen ons de hoeders van dit medisch erfgoed. Droevig genoeg is er in de afgelopen jaren twee keer een lekkage geweest. De laatste keer met kerst. Toen zijn zeven boeken nat geworden en hebben we heel snel veel boeken uit de kasten moeten halen. We wisten niet hoe we de nat geworden boeken moesten behandelen. Gelukkig kende een collega iemand bij het Rijksmuseum die we snel gebeld hebben. We kregen het advies de boeken zo snel mogelijk te bevriezen. Ik heb ze thuis in de diepvries gestopt. Inmiddels hebben we ze laten restaureren. We gaan nu snel het dak laten repareren zodat de collectie hier weer helemaal veilig is.'
Het NTVG is van een vereniging. De vereniging bestaat uit artsen die in de redactie hebben gezeten. Ieder redactielid wordt lid van de vereniging 'voor het leven'. De vereniging, die nu zo'n 235 leden telt, is eigenaar van het pand, de bibliotheek en het tijdschrift.

Bronnen

1. De website van het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (NTvG) is te bereiken via ntvg.nl
2. De online catalogus van het NTvG is te bereiken via de verkorte link: tinyurl.com/ycyms4je

Gezonde taal, belangrijk

Als je de taal (nog) niet kent van het land waar je woont, wordt het extra lastig je daar thuis te voelen. Vandaar dat er in Nederland ook veel aandacht wordt besteed aan taalonderwijs. Als je te maken krijgt met ziekte, voel je je waarschijnlijk nóg verder van huis. Vanuit dat perspectief is 'gezondheidszorg' bijna een onmisbaar onderdeel van Nederlandse taallessen voor nieuwkomers, zoals vluchtelingen, arbeids- en gezinsmigranten. Dit was de uitgangsgedachte voor de workshop 'Gezondheid en Taal' die eind mei werd georganiseerd door Pharos, Stichting Het Begint met Taal en ITTA UvA voor NT2-docenten én coördinatoren die taalvrijwilligers begeleiden, onder andere bij bibliotheken.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO: SHUTTERSTOCK

Esra van den Aker, adviseur ITTA UvA opent de workshop. 'Taal is een cruciale schakel in het leven. Voor het lezen van een boek of krant. Of voor het praten met de buren. Maar bijvoorbeeld ook voor het begrijpen van gezondheidsinformatie, zoals de bijsluiter van medicijnen of een medische informatiefolder.'
'Het risico op mentale gezondheidsklachten bij mensen die gevlucht zijn, is vier keer hoger dan bij mensen die hier geboren en getogen zijn', aldus Inge Goorts van Pharos. Dit expertisecentrum zet zich in voor het verminderen van gezondheidsverschillen. Het verbeteren van kennis van de Nederlandse taal speelt daarbij een belangrijke rol. 'Pas dan kun je ook wat beter begrijpen hoe de gezondheidszorg hier werkt.'

Van verlies naar perspectief

Zowel belastende als beschermende factoren spelen een rol bij de mentale gezondheid.
Belastende factoren zijn bijvoorbeeld geweldservaringen (voor of tijdens de vlucht), stress door ontwikkelingen in het thuisland of een lange en uitzichtloze asielprocedure. Tel daarbij op het verlies van vele zekerheden (studie, werk, inkomen, woning en het

Nieuwkomers komen vanaf dag één in allerlei situaties terecht waarin ze de Nederlandse taal moeten begrijpen. Bijvoorbeeld bij de huisarts of bij de apotheek. Taal is belangrijk voor de integratie en om gezond te kunnen inburgeren.

voor ons allemaal

vaak moeten achterlaten van (een deel van) je familie). Door al die verliezen raak je vaak ook een gedeelte van je identiteit kwijt. Vervolgens word je geconfronteerd met moeilijkheden in het nieuwe land: cultuurverschillen, weinig sociale contacten. Allemaal omstandigheden die van invloed kunnen zijn op iemands welbevinden.
Naast al die zogeheten belastende factoren, zijn er gelukkig ook beschermende factoren te benoemen. Die passeren in de workshop ook de revue: een relatief kort verblijf in de asielopvang, een goede opleiding, perspectief op (vrijwilligers)werk, inkomen, de opbouw van een sociaal netwerk in de nieuwe omgeving en niet te vergeten: onderwijs.

Wisselwerking

'Nieuwkomers komen vanaf dag één in allerlei situaties terecht waarin ze de Nederlandse taal moeten begrijpen. Bijvoorbeeld bij de huisarts of bij de apotheek. Taalvrijwilligers helpen met het oefenen van gesprekken', formuleert Sylvia de Groot Heupner, directeur van Stichting Het Begint met Taal. 'Je gezond voelen en praten over gezondheid is voor veel nieuwkomers belangrijk om zelfstandig te zijn. Taal is belangrijk voor de integratie en om gezond te kunnen inburgeren.'
De workshopdeelnemers krijgen diverse malen de gelegenheid in kleinere groepjes te discussiëren over de relatie tussen taalonderwijs en gezondheidszorg en vice versa. Een conclusie die bijna door iedereen wordt onderschreven, is het feit dat een goede gezondheid een belangrijke rol speelt bij participatie en inburgering. Door chronische stress ontstaan niet zelden aandoeningen, door miscommunicatie is een behandeling echter vaak ineffectief. Geheugen- en concentratieproblemen maken het allemaal nóg gecompliceerder.
Een kort filmpje over het leven van 'Abdel' (verkorte link: tinyurl.com/3vhpuv88) maakt duidelijk dat het voor hem moeilijk is om te vertellen hoe het écht met hem gaat. Deels door de taalbarrière, deels ook door de cultuurverschillen. Zo kan iemand in een vervelende vicieuze cirkel belanden van psychische problemen, moeilijkheden bij de integratie en daardoor weer nieuwe mentale problemen.

Logisch of zoektocht?

Het blijkt ook vaak lastig te begrijpen hoe de gezondheidszorg in Nederland werkt. Soms wijkt ons zorgsysteem af van dat in het land van herkomst. Hier ga je éérst naar de huisarts, daarna – indien noodzakelijk – pas naar het ziekenhuis. Voor ons vaak zo logisch, voor nieuwkomers niet zelden een zoektocht.
Een van de gastsprekers, Christel Eijkelenboom, illustreert met een slim praktijkvoorbeeld hoe zorg en patiënt soms dichter bij elkaar kunnen worden gebracht. Als NT2-docent in Amersfoort zocht zij jaren geleden contact met een mbo-opleiding voor Zorg en Welzijn in dezelfde stad.
'Het idee was om toekomstige apothekers-, huisarts- en tandartsassistenten in kleine groepjes uit te nodigen om een presentatie te geven in onze taalgroepen. De voorbereiding van zo'n gastles is inmiddels een vaste deelformule van zo'n zes weken in deze mbo-studie en wordt dan ook officieel beoordeeld met een cijfer.' Voor zo'n gastles nemen de mbo-studenten bijbehorende materialen mee om hun presentatie zo praktisch en duidelijk mogelijk te maken.

Win-winsituatie

Zulke zorggerelateerde gastlessen in de taalgroep hebben waarde voor beide partijen, aldus Christel. 'De zorgstudenten maken kennis met de toekomstige klanten uit andere landen en culturen. Zo horen zij bijvoorbeeld dat je penicilline in andere landen soms direct kunt kopen, zonder doktersrecept. Of dat je zorgkosten onmiddellijk contant moet betalen. Dankzij die directe wisselwerking tussen zorg- en taalonderwijs worden mbo-studenten zich bewuster van cultuurverschillen en kunnen zij daar straks, in hun beroepspraktijk, gemakkelijker op inspelen.'
Ter illustratie noemt Christel een praktisch handigheidje om te controleren of een patiënt de uitleg over medicijngebruik goed heeft begrepen heeft. 'Dat kan simpelweg met de controlevraag: wanneer moet u ook alweer de eerste pil innemen?'
Andersom wordt het voor de taalleerlingen door deze gastlessen minder eng om naar de dokter te gaan. 'Mijn cursisten komen straks ook aan de balie van de apotheek, in het gezondheidscentrum of bij de huisartsenpost. Het is fijn als zij zich daar ook op hun gemak voelen. En de praktijk heeft al diverse malen aangetoond dat zij zo'n positieve indruk hebben gekregen van de gezondheidszorg, dat ze besluiten om zelf een opleiding tot zorgassistent te beginnen, aangemoedigd door die eerste kennismaking.'

Workshop Gezondheid en Taal

In deze workshop Gezondheid en Taal bundelen Pharos, Stichting Het Begint met Taal en ITTA hun expertise over gezondheid en taal. De workshop is bedoeld voor docenten en cursusbegeleiders van taalscholen, en voor de coördinatoren die de taalvrijwilligers van de NT2-doelgroep (onder meer vanuit de bibliotheken waar taalonderwijs wordt verzorgd) begeleiden. De workshop geeft tips & trucs voor het bespreken van de psychische en lichamelijke gezondheid van mensen, houvast voor vroegsignalering van gezondheidsproblemen en inzicht in materialen om de taalvaardigheid op het gebied van gezondheid te vergroten. Meer informatie op:

- itta.uva.nl
- pharos.nl
- hetbegintmettaal.nl

Gezondheidsvaardigheden: geen doel, maar tool!

Bibliotheken hebben het druk, moeten ze zich nu ook met gezondheid bezighouden? Júíst nu, vertellen Eline de Visser van SPN / KB en Gina van den Berg van De tweede verdieping, de bibliotheek in Nieuwegein. Dat hoort bij de basisvaardigheden, maar belangrijker nog: het levert prachtige gesprekken, nieuwe inzichten en onverwachte ontmoetingen op.

TEKST: ANTOINETTE BRUMMELINK, WEBREDACTEUR EN COMMUNICATIEMEDEWERKER BIJ DE KB • FOTO: DE TWEEDE VERDIEPING / MARISKA STAAL

Eline, jij bent projectleider gezondheidsvaardigheden bij SPN namens de KB. Waarom moeten bibliotheken zich bezighouden met gezondheid?

Eline de Visser: 'Die vraag hoor ik vaker, maar bibliotheken zijn hier eigenlijk een heel logische partner voor. Vanuit de Netwerkagenda houden wij ons bezig met een Leven Lang Leren en digitale inclusie, met basisvaardigheden. Gezondheidsvaardigheden zijn basisvaardigheden die mensen nodig hebben om zelfregie te krijgen, te houden en toe te kunnen passen op hun gezondheid. Ze zijn een tool, geen doel op zich. We zijn dus niet iets nieuws aan het opzetten, we doen het al.'

Inwoners van Nieuwegein bezoeken bibliotheek De tweede verdieping om bijgepraat te worden over gezondheidsvaardigheden.

Gina van den Berg, programmaleider Inhoud van De tweede verdieping: 'Bibliotheken kunnen het meeste bereiken met goede samenwerkingspartners. In Nieuwegein werken we nu bijvoorbeeld samen met het consultatiebureau van de GGD. Daar weten ze als geen ander hoe belangrijk taal is. Dat er een relatie is tussen voorlezen en hechting bijvoorbeeld. Jonge ouders zijn vaak heel gemotiveerd om aan hun vaardigheden te werken. De GGD brengt deze mensen naar ons toe, waarna wij oefenprogramma's aanbieden of hen toeleiden naar formeel taalaanbod. Op onze beurt bieden wij de GGD een podium om zijn kennis over te brengen aan onze bezoekers. Van elkaars kennis, talenten en vaardigheden profiteren, daar draait het om.'

Nieuwegein is een van de bibliotheken die al ver is op het gebied van gezondheidsvaardigheden. Hoe ziet dat er in de praktijk uit?

Gina: 'We bieden een aantal programma's aan. Bijvoorbeeld het Pluscafé, voor 55-plussers. Deze community geeft zelf aan welke onderwerpen – van *the internet of things* tot gezond ouder worden – ze wekelijks wil bespreken. Eenmaal per maand zorgen we dan dat er een expert bij is die iets kan vertellen. Verder hebben we onder andere het gezondheidsfestival. Hierbij werken we samen met professionals en studenten van de Hogeschool Utrecht. Zij leren hier omgaan met verschillende groepen mensen en brengen deze bezoekers praktische gezondheidsvaardigheden bij. Ook werken we samen met een huisartsen- en welzijnspost om laaggeletterdheid actief op te sporen. We hebben een taalwaaier gemaakt die nu bij huisartsen ligt, als hulpmiddel om te ontdekken of mensen misschien gezondheidsproblemen hebben *doordat* ze taalproblemen hebben en dan laagtaalvaardige patiënten toe te leiden naar de bieb.'

Bij De tweede verdieping is het thema gezondheid ook achter de schermen doorgevoerd …

Gina: 'Ja, lekker in je vel zitten is ook voor medewerkers belangrijk. We proberen dus tijd in te ruimen voor reflectie en verdie-

ping, en tijd te nemen voor elkaar. Dat straal je dan weer uit naar de bezoekers.'

Waarom vinden jullie het belangrijk om aandacht aan gezondheidsvaardigheden te besteden?

Gina: 'Om veel redenen. De taalwaaier ontwikkelden we omdat een van onze stagiairs als kind al moest tolken voor haar ouders bij de huisarts. Ze vertelde dat ze daardoor schooldagen miste en als tienjarige al stress had omdat ze haar ouders soms slecht nieuws moest brengen.'

Eline: 'En Johan natuurlijk.'

Gina: 'Johan was een man met een verstandelijke beperking. Ik ontmoette hem op een multiculturele markt, bij onze kraam met taalspelletjes. Hij kwam een keer langs in de bibliotheek en hij gaf aan net iemand verloren te hebben. Hij wilde als ervaringsdeskundige graag een gespreksgroep over rouw organiseren. Zijn begeleider vroeg of dat verstandig was: was zijn verdriet niet te vers? Zij stelde toen voor om over positieve gezondheid te praten. Dus we hebben daar workshops over georganiseerd, speciaal voor mensen met een verstandelijke beperking. En Johan liep voorop, trots als een pauw was hij! Maar Johan kreeg keelkanker en kon niet meer praten, wel schrijven. "Ik ben boos, ik zie niemand", schreef hij een keer. Dus ik vroeg of hij naar een voorleesmiddag wilde komen. Ik vond het wat lastig, omdat we daar lezen uit de wereldliteratuur, zou dat niet te moeilijk zijn voor hem? Maar hij was een enorm gezelschapsdier en kwam gewoon. En daar wisselde hij opeens briefjes uit met een oud-docente wiskunde. Een onverwachte ontmoeting die anders nooit had plaatsgevonden. Toen hij drie weken later overleed, vroeg ik aan zijn begeleider hoe hij de lunch ervaren had. Hij had een verhaal gehoord over twee blaadjes die niet durfden los te laten (*Ole en Trule* van Isaac Bashevish Singer). Hij schreef: "Dat ging ook een beetje over mij, he?" Het bewijst maar weer eens dat je nooit voor een ander moet denken. En dat de mensen het aanbod vormen, niet wij.'

Eline: 'Dat heb ik ook wel gemerkt. Ik ken een NT2-docent die in het kader van het project gezinsaanpak een wandeling maakte met ouders. Maar die gesprekken gingen helemaal niet over ouderbetrokkenheid, die gingen opeens over grote levensvragen. Zonder klassikale kennismaking hadden we die inhoudelijke gesprekken nooit voor elkaar gekregen. Durven loslaten was een belangrijke les toen, dan kom je echt tot mooie dingen.'

Wat moeten bibliotheken vooral niet doen op het gebied van gezondheidsvaardigheden?

Gina: 'Een belerend vingertje opsteken. Dan haken mensen heel snel af. Ik denk nu bijvoorbeeld aan GGD-stagiairs die wij hadden. Zij verstrekten vaccinaties, maar waren zelf niet gevaccineerd. Hoe ga je daarmee om? We zijn toen het gesprek aangegaan. Waarom maak je deze keuze, wat zijn je informatiebronnen? Dat was heel verhelderend. Ook voor henzelf. Als we hadden gezegd: "Je laat je gewoon vaccineren", dan waren ze niet meer gekomen. Ook met latere stagiairs hebben we die reflectie erin gehouden: blijven praten, vragen en uitnodigen tot gesprek.'

Hoeveel mensen hopen jullie te bereiken?

Eline: 'Heel veel. Een op de vier Nederlanders heeft geen goede gezondheidsvaardigheden, en dat zijn echt niet alleen laaggeletterden. Wat denk je dat er in je brein gebeurt als een arts je een slechte diagnose geeft? Dat levert enorme stress op, waardoor je informatie niet meer kunt opslaan.'

Gina: 'In Nieuwegein? iedereen, 68.000 mensen. En inderdaad, niet alleen laaggeletterden. Wij zien studenten zitten met in de ene hand een Red Bull en in de andere een frikandel. Weten dat iets ongezond is, betekent nog niet dat je het ook toepast. Onze activiteiten worden inmiddels goed bezocht gelukkig. Bij het Pluscafé komen elke keer ongeveer vijftig mensen.'

Hoe kunnen bibliotheken die dat willen zelf aan de slag met gezondheidsvaardigheden?

Eline: 'Eind dit jaar komt er een toolkit online. Dat wordt een zogeheten padlet, een online omgeving met alles wat je als bibliotheek moet weten als je wilt beginnen met gezondheidsvaardigheden. Inclusief webinar. Een toolkit vol inspiratie en hulpmiddelen. Houd Bnetwerk in de gaten dus.'

Toolkit gezondheidsvaardigheden

Eind dit jaar komt de toolkit gezondsheidsvaardigheden voor bibliotheken online. Deze toolkit laat zien wat een bibliotheek kan betekenen om mensen te helpen op gezondheidsgebied en om de druk op de zorg te verlichten. Je vindt er waardevolle instrumenten, inspiratie en handige hulpmiddelen om als deskundige partner het gesprek over dit onderwerp te kunnen voeren. De toolkit bevat informatie over onder andere:

- Beschikbare programma's
- Ontwikkeling en educatie
- Ontmoeting en debat
- Plan van aanpak
- Deskundigheidsbevordering
- Marketing en communicatie
- Financiën
- Monitoring en evaluatie

De toolkit wordt gemaakt door het projectteam gezondheidsvaardigheden van KB en SPN.

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2022

NOVEMBER
DECEMBER

03/11	INFORMATIESTRUCTUREN	GAAT DOOR
03/11	CUSTOMER JOURNEY (KLANTREIS IN DE BIBLIOTHEEK)	
03/11	OPLEIDING INFORMATIESPECIALIST	GAAT DOOR
04/11	INTRODUCTIE RDA EN LRM	
04/11	AVG, PRVACY EN DIGITAAL GEGEVENSBEHEER	
04/11	AUTEURSRECHT	GAAT DOOR
04/11	INSTRUCTIEVAARDIGHEDEN	
07/11	INSTORE COMMUNICATIE IN DE BIBLIOTHEEK	
11/11	COÖRDINEREN VAN VRIJWILLIGERS	
14/11	KLANTGERICHT COMMUNICEREN IN DE BIBLIOTHEEK	GAAT DOOR
15/11	SUCCESVOL PROGRAMMA'S OPZETTEN VOOR DE BIBLIOTHEEK	
18/11	GO MEDIACOACH: MEDIAOPVOEDING	GAAT DOOR
18/11	MARC21	
23/11	DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN	GAAT DOOR
02/12	GO MEDIACOACH: EXPERT MEDIALABS	
06/12	MARKETING VAN INFORMATIEDIENSTEN	GAAT DOOR

GO opleidingen
school voor informatie

Meer informatie:
goopleidingen.nl/agenda
of 070-3512380

Gezondheidsinformatie voor laaggeletterden

Er zijn veel materialen op de markt voor laaggeletterden, mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden en migranten, die in begrijpelijke taal (A1/A2 en B1) uitleg geven over gezondheid. Hieronder een beknopt overzicht van enkele interessante uitgaven. Een aanrader is om te zoeken in de kennisbank van het landelijk expertisecentrum Pharos (pharos.nl/kennisbank). De meeste materialen zijn direct gratis te downloaden en hebben een wetenschappelijke basis. Veel materialen zijn ook beschikbaar als beeldverhaal in andere talen, bijvoorbeeld Berbers, Oekraïens, Arabisch, Russisch en Pools. Ook voor professionals is er veel materiaal beschikbaar. Ook uitgeverij Eenvoudig Communiceren biedt een aantal boeken aan over gezondheid. Hieronder een beknopte selectie uit het ruime aanbod.

TEKST: MENNO GOOSEN

Gezond leven

Ondertitel: Werkboek Gezond Inburgeren
Taalniveau: A1 en A2 met instructie
Organisatie: Pharos
Prijs: printversie € 4 of gratis download

Werkboek over gezondheid en zorg in Nederland voor nieuwkomers die het Nederlands nog niet/nauwelijks beheersen. Op eenvoudige wijze wordt een aantal onderwerpen behandeld voor de nieuwkomer:

- Informeren hoe de zorg in Nederland in elkaar zit.
- Handvatten geven voor een gezonde(re) leefstijl.
- Op laagdrempelige wijze de Nederlandse taal bijbrengen.

Ook is er instructiemateriaal voor begeleiders ontwikkeld en worden er video's beschikbaar gesteld.

Gezond bezig met taal

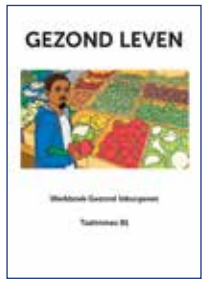
Ondertitel: Makkelijk leesbare teksten over gezondheid
Taalniveau: A2
Organisatie: Uitgeverij Eenvoudig Communiceren
Prijs: € 15
ISBN: 9789086961726

De teksten uit dit werkboek gaan allemaal over onderwerpen uit de gezondheidssfeer. Denk aan tips voor gezond leven, informatie over hart- en vaatziekten, longproblemen en oorzaken daarvan, psychische problemen, leerproblemen, eerste hulp bij ongelukken (EHBO), veilig met blootstelling aan zonlicht omgaan etc.

Gezond leven

Ondertitel: Werkboek Gezond Inburgeren
Taalniveau: B1
Organisatie: Pharos
Prijs: gratis download

Werkboek over gezondheid en zorg in Nederland voor nieuwkomers die het Nederlands al in redelijke mate beheersen.

Beterschap!

Ondertitel: Gezond leven en goed lezen
Taalniveau: A2/B1
Auteur: Willemijn Steutel
Organisatie: Uitgeverij Eenvoudig Communiceren
Prijs: € 15
ISBN: 9789086965410

Fit leven en bewegen, zorgen dat je geen besmettelijke ziekte krijgt, werken aan weerstand en aan verslavingen. Dit boek bestaat uit losse leesteksten met vragen en opdrachten. Zo kun je oefenen of je goed hebt begrepen wat er staat. Dit werkboek kan zelfstandig doorgenomen worden, maar kan ook klassikaal ingezet worden.

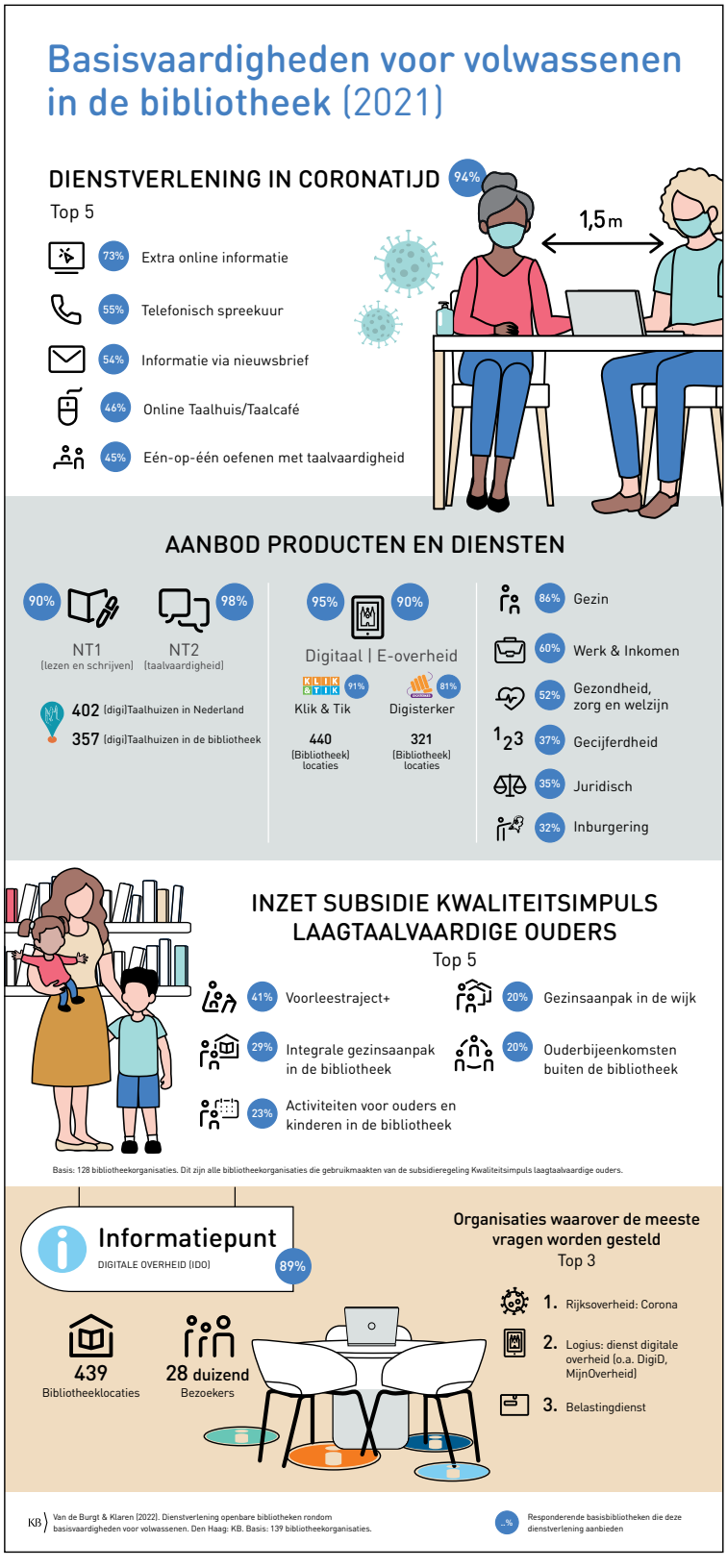
Alisa heeft een depressie

Ondertitel: Wat kan ze doen?
Taalniveau: A1/A2 (Nederlands)
Organisatie: Pharos, Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, en Levvel
Prijs: gratis download via kennisbank Pharos

Met dit beeldverhaal leg je jongeren en hun ouders uit wat een depressie is. Ook vertellen de auteurs hoe ouders hun kind met een depressie kunnen helpen. Beschikbaar in het Nederlands, Klassiek Arabisch, Pools, Tigrinya, Oekraïens en Russisch. Andere beeldverhalen in deze serie zijn: *Dani heeft ADHD*, *Miriam heeft autisme*, *Isaac heeft een gedragsstoornis* en *Sama heeft iets ergs meegemaakt*.

Aanbod basisvaardigheden blijft groeien

Het aanbod van bibliotheken rondom basisvaardigheden groeide in 2021 gestaag door, ondanks de beperkingen die zij ondervonden vanwege de coronamaatregelen. Dat blijkt uit onderzoek van de KB, uitgevoerd via de Bibliotheekmonitor. Meer bibliotheken boden dienstverlening rondom de thema's gezin en gezondheid aan. Openbare bibliotheken waren in 2021 in staat om voor kwetsbare doelgroepen weer meer activiteiten in fysieke vorm te organiseren dan het voorgaande coronajaar.

TEKST: ANNEMIEK VAN DE BURGT EN MIRJAM KLAREN, BEIDEN ADVISEUR ONDERZOEK BIJ DE KB • INFOGRAPHIC: CARLIEN KEILHOLTZ

Weer meer fysieke activiteiten mogelijk

In 2021 zat Nederland gedeeltelijk in lockdown: van het begin van het jaar tot eind april bleven de deuren van de bibliotheek gesloten. Ook de rest van het jaar bleven beperkende maatregelen gelden. Daardoor konden bibliotheken – net als in 2020 – minder activiteiten organiseren en minder bezoekers ontvangen dan voor de coronacrisis. Wel werden – in tegenstelling tot 2020 – weer meer fysieke activiteiten georganiseerd voor kwetsbare doelgroepen, zoals ouderen en niet-digivaardige burgers.

Uitbreiding van het aanbod

Ook de verbreding van het aanbod rondom basisvaardigheden zette door. In 2021 was de grootste groei zichtbaar in het aanbod rondom de thema's gezin en gezondheid. Dit kwam mede door nieuwe projecten en lesprogramma's die bibliotheken in hun dienstverlening konden opnemen. Met het project Kwaliteitsimpuls Laagtaalvaardige Ouders ontvingen 110 bibliotheekorganisaties in 2021 een eenmalige subsidie om hun gezinsaanpak rondom geletterdheid voor ouder en kind te verbeteren. Op het gebied van gezondheid kunnen bibliotheekorganisaties sinds 2021 het lesprogramma DigiVitaler van Digisterker aanbieden, waarin burgers kennismaken met de digitale zorg.

Aantal IDO's fors toegenomen

Sinds medio 2019 kunnen burgers terecht bij Informatiepunten Digitale Overheid (IDO's) in bibliotheken door het hele land. Eind 2020 stond de teller op 73 IDO's, verspreid over 39 bibliotheekorganisaties. Sinds de heropening van de bibliotheken en de versoepelingen van de coronamaatregelen in 2021, nam het aantal IDO's snel toe. In 2021 kende Nederland maar liefst 439 IDO's, vallend onder 124 van de 139 bibliotheekorganisaties. Samen hielpen zij in 2021 bijna 28 duizend burgers met vragen rondom de digitale overheid. De meeste burgers bezochten het IDO met praktische vragen, bijvoorbeeld over toegang tot de digitale overheid.

Meer fte's beschikbaar voor basisvaardigheden

Ook in de inzet van personeel was in 2021 groei zichtbaar. Het totaal aantal fte's dat werd ingezet voor dienstverlening rondom basisvaardigheden steeg sinds 2016 van 99 fte's naar 232 fte's in 2021. In coronatijd was die stijging wel minder groot dan in voorgaande jaren. Het aantal vrijwilligers groeide van bijna 4 duizend in 2016 naar 8,1 duizend in 2021. Van alle vrijwilligers die in de bibliotheken werkzaam zijn, wordt 35% ingezet voor de dienstverlening rondom basisvaardigheden, zoals ondersteuning bij het oefenen van spreekvaardigheid of digitale vaardigheden en de begeleiding van activiteiten, zoals workshops.

Conclusies van het kernteam Basisvaardigheden

Naar aanleiding van dit onderzoek trekt het kernteam Basisvaardigheden voor volwassenen de volgende conclusies:

- Ook in coronajaar 2021 hebben bibliotheken zich sterk gemaakt voor de dienstverlening rondom basisvaardigheden. In vergelijking tot 2020 wisten bibliotheken in 2021 meer fysieke activiteiten te organiseren voor kwetsbare doelgroepen.

- Met het project Kwaliteitsimpuls Laagtaalvaardige Ouders hebben bibliotheken in 2021 een integrale dienstverlening aangeboden rondom educatie en basisvaardigheden. Met het project worden laagtaalvaardige ouders ondersteund bij hun eigen taalontwikkeling én die van hun kinderen.
- De samenwerking met lokale, provinciale en landelijke partners is cruciaal voor de dienstverlening rondom basisvaardigheden. Door nog meer met huidige en nieuwe partners op te trekken, kunnen bibliotheken de doelgroep beter bereiken en ondersteunen.
- Uiteraard is de gemeente van cruciaal belang voor de samenwerking, en ook voor het draagvlak voor de activiteiten rondom basisvaardigheden. De resultaten uit de landelijke rapportage en de lokale infographic kunnen als input dienen voor het gesprek met de gemeente.

Resultaten

De landelijke rapportage[1] biedt diverse aanknopingspunten om het gesprek aan te gaan met de gemeente en andere samenwerkingspartners. Naast deze rapportage zijn de resultaten van deze meting verwerkt in een landelijke infographic[2]. Ook zijn er voor POI's infographics per provincie beschikbaar. De bibliotheken die hebben deelgenomen aan het onderzoek ontvangen daarnaast een individuele infographic, waarmee de dienstverlening rondom basisvaardigheden ook op lokaal niveau in kaart is gebracht. Zowel de landelijke en provinciale als de lokale resultaten zijn nader te analyseren via het dashboard[3] op Bnetwerk. Dit dashboard biedt de bibliotheken de mogelijkheid hun individuele resultaten af te zetten tegen de landelijke cijfers, de resultaten van de provincie en bibliotheken van vergelijkbare grootte.

Bronnen (Verkorte links)

1. tinyurl.com/barrmwdd
2. tinyurl.com/bdh5nmtx
3. tinyurl.com/y5wk4v9r

Boekje Bibliotheekblad Schrijfwedstrijd

Naar aanleiding van de Bibliotheekblad Schrijfwedstrijd is een boekje gemaakt waarin tachtig mensen, waaronder veel kinderen, vertellen wat de bibliotheek voor hen betekent. Uiteraard zijn ook de inzendingen van de winnaars opgenomen.
Dit boekje ontvangen abonnees bij Bibliotheekblad 9 dat uitkomt rond 25 november.

Verkoopprijs € 14,95. Bij afname van vijf of meer exemplaren € 9,95 per stuk (exclusief verzendkosten).

Bestellen kan via schrijfwedstrijd@bibliotheekblad.nl

Yvonne Keuls is bijzonder vereerd dat de CPNB een boek van háár heeft uitgekozen voor de actie Nederland Leest: 'Er worden meer dan 200.000 exemplaren cadeau gegeven!'

Nederland Leest in teken van ‘Oud worden, jong blijven’

‘Mijn moeder weigerde simpelweg af te takelen’

Hoe kun je vitaal oud worden? In *Mevrouw mijn moeder* beschreef Yvonne Keuls hoe haar moeder als negentigjarige was. Deze succesvolle roman is 23 jaar na verschijnen de actietitel van Nederland Leest. ‘Bij mij kon ook altijd alles. Als je daaraan begint, dacht ik, dat iets niet kan, kan er op een gegeven moment niets meer.’

TEKST: MAARTEN DESSING • FOTO: JACQUELINE DE HAAS

Over waardering voor haar werk heeft Yvonne Keuls nooit te klagen gehad. Prijzen, verkoopsucces – het is er allemaal altijd geweest. ‘Een boek als *Het verrotte leven van Floortje Bloem* is al uit 1982’, geeft ze als voorbeeld. ‘Het wordt tot op de dag van vandaag ieder jaar gedrukt. Jongeren die denken dat het net is geschreven, bellen mij op omdat het problemen van nu beschrijft. En, let wel, in 2020 kreeg ik er een prijs voor van de Universiteit Leiden.’
De schrijfster, negentig jaar inmiddels, veert op om een originele prent van Peter van Straaten te laten zien – mét pennetje van de tekenaar. Hij hangt achter haar, naast de deur naar de tuin, in haar met posters, aandenkens en vooral familiefoto’s volgehangen woonkamer. ‘De Peter van Straaten Psychologieprijs, zo heet die prijs, omdat hij zo goed met één plaatje een heel probleem kon laten zien. Deze prent kreeg ik omdat een hoogleraar vond dat ik hetzelfde deed: het verhaal van één kind vertellen en zo laten zien hoe het een hele groep vergaat – maar dan met woorden. Zou die hoogleraar wel weten dat het boek al veertig jaar oud is?’
Wat zou zij zich dus nog kunnen wensen? Toch is ze bijzonder vereerd dat de CPNB een boek van háár heeft uitgekozen voor de actie Nederland Leest, die dit jaar draait om het thema ‘Oud worden, jong blijven’. *Mevrouw mijn moeder* was na verschijnen in 1999 een groot succes. Het beleefde na een eerste druk van 40.000 exemplaar herdruk op herdruk en won de Trouw Publieksprijs. ‘En nu worden er meer dan 200.000 exemplaren cadeau gegeven!’

Persoonlijkste boek

Mevrouw mijn moeder is misschien wel Keuls’ persoonlijkste boek uit haar rijke oeuvre aan toneelstukken, romans, scenario’s en columns. Het is een monument voor haar moeder, die tot de laatste dag van haar 96 jaar durende leven een eigenzinnige Indische vrouw bleef. Maar ook een even liefdevolle als eerlijke beschrijving van de relatie met haar jongste dochter, die door een zeker egocentrisme dat ze óók had, soms moeizaam was. Een ontroerend én grappig boek.
‘Het was geen makkelijke tante’, is ook een van de eerste dingen die Keuls nu over haar zegt. ‘Zie je deze ring? Ik zou hem al voor mijn veertigste verjaardag krijgen. Maar iedere keer zag mijn moeder hoe leuk hij aan haar vinger stond en had ze weer een smoesje. Dan had tante Toetie weer gezegd dat het ongeluk bracht, je kon er nooit iets tegenin brengen. Op een gegeven moment hoefde het voor mij niet meer. Een keer had ik hem gekregen en belde ze iedere dag op: “Niet mee afwassen, hoor.” Enfin, dat staat allemaal in het boek.’
Maar haar moeder wees haar wel de weg naar het schrijverschap. ‘Ze liet zien dat verhalen je in leven houden. Ze heeft ons ermee door de oorlog gesleept. Aan het einde – mijn vader was toen al overleden – vlogen de V-1 en V-2’s over ons huis, hier vlakbij in de Appelstraat. Alles donderde om ons heen. Dan pakte zij onze handen beet. Wij wisten meteen: nu komt er weer een verhaal! En toen zij begon te vertellen, vergaten we alles van buiten.
Ook stuurde ze mij als jong meisje naar buiten om haar te vertellen hoe het er daar uitzag. Zelf bleef ze liever binnen. Ik verzon alles aan elkaar, want zij wilde iets horen wat aansloot bij haar fantasie. En toen zij een keer met een auto een rondje door de omgeving maakte, koos zij voor dat verhaal – in plaats van voor de werkelijkheid. “Zo ziet het er niet uit”, zei ze steeds. Ik heb dat altijd onthouden: kies voor het verhaal, niet voor de werkelijkheid.’

Het is mooi dat velen haar, nu het type Indische Nederlander als haar moeder zo goed als verdwenen is, dankzij de bibliotheekactie weer kunnen leren kennen. 'Ik merk ook dat een steeds grotere groep interesse begint te hebben in hun Indische verleden. En het zijn wel twee miljoen mensen die, door bloedbanden of iets anders, een band met Indonesië hebben. Ook de herdenking van de bevrijding van Nederlands-Indië op 15 augustus is steeds populairder.'

Nederland Leest

Mevrouw mijn moeder past volgens Keuls uitstekend bij het thema van Nederland Leest. Al zou je dat op het eerste gezicht niet zeggen. Haar moeder, gewend aan decennia vol baboes en bedienden, deed haar hele leven weinig anders dan: zitten. 'Het enige waarmee ze bewoog was haar vinger.' Daarmee vroeg ze iedereen of ze iets voor haar konden doen. Ze had zelfs honderd mensen de huissleutel gegeven zodat ze niet open hoefde te doen. Is dát vitaal oud worden?

'Ik zou de koppeling met het thema ook niet als eerste hebben gemaakt', zegt ze. 'Het boek gaat over de oerverhouding tussen een moeder en een dochter. Een moeder die uit een ander, Aziatisch, land komt en de waarden van dat land heeft meegenomen, en een dochter die onvermijdelijk een westerse vrouw wordt – en die, hoe onmogelijk die combinatie ook is, het toch met elkaar moeten uithouden. Dat vind ik het allersterkste aan het boek.'

Maar vitaal was 'die prachtige vrouw van 1 meter 40 hoog' zonder twijfel. 'Toen ze 96 werd, kakelde iedereen in de woonkamer over hoe rot ze het hadden, ook jonge mensen. Een kapotte knie, been gebroken, moet worden geopereerd. Iedereen zeurde. Tot mijn moeder hardop zei: "Zo, en nu heb ik het wel gehoord. We hebben allemaal wat." Ik zat naast haar en vroeg: "En jij? Wat heb jij?" Waarop zij resoluut zei: "Ik héb niks." In een klap was het doodstil.'

Het is dat soevereine gevoel van eigenwaarde waardoor ze zo energiek en vief bleef. Ze weigerde simpelweg af te takelen. 'Ze ging altijd op dezelfde manier dóór, ook al had ze heus wel allerlei kwaaltjes. Ze wilde niet op advies van een of andere dokter haar levenswijze opgeven. Dokters vond ze maar lummels. Zo noemde ze hen ook, waar ze bij waren. "Zeg tegen die lummel dat ...", kon ze zeggen, zelfs zonder zo'n dokter aan te kijken!'

Laat het los, alle ellende – het was een houding die ze al vroeg had. 'Toen de meute aan schoonzusters, halfzusters en stiefzusters na de oorlog naar Den Haag was gekomen, hadden ze allemaal hun man verloren. Als er een begon – "Kassian, ze hebben zijn hoofd in de kali gegooid, ik zag hem langsdrijven" – kon zij zeggen: "Maar wij hebben het koud gehad, jullie hadden het tenminste warm." Dat brak de boel, dan kon je er weer om lachen. Dat hielp.'

Tegelijk zorgde ze voortdurend voor mensen om zich heen. 'Als er weer iemand uit Indië kwam, konden ze altijd bij haar terecht. "Pak maar een bulkzak uit de kast," zei ze dan, "kijk maar waar er nog plek is." Vervolgens gingen ze nooit meer weg, want bij ons was het tenminste gezellig. Elke dag hadden wij thuis plezier. Dat ze misschien weinig ruimte voor zichzelf hadden, maakte niet uit. In Indië hadden ze in de kampen ook allemaal in keukenkastjes geslapen.'

Inspiratiebron

Is haar moeder een bron van inspiratie nu ze zelf bijna even oud is geworden? Keuls heeft zeker eigenschappen van haar overgenomen. 'Bij mij kon ook altijd alles. Als je daaraan begint, dacht ik, dat iets niet kan, kan er op een gegeven moment niets meer.' Ze vindt mensen om zich heen net zo prettig. 'Ik heb mensen nooit lastig gevonden. Zelfs Gemmetje niet, uit *Gemmetje Victoria* dat vorig jaar verscheen. Hoe moeilijk zij ook was, ze was altijd welkom.'

En ze heeft dezelfde neiging niet nodeloos stil te staan bij het onrecht dat haar is aangedaan: van het ontslag als lerares (omdat ze ging trouwen) tot de afwijzing van een stipendium (omdat ze getrouwd was). 'In de jaren zeventig had een groep schrijvers als Herman Pieter de Boer, Mies Bouhuys en ik dezelfde agent. Toen uitkwam dat die de boel belazerde, wilden zij allemaal een proces. Ik juist niet. Ik wilde door met schrijven, me niet daar een jaar door laten afleiden.'

Maar haar bejaarde moeder was óók lastig, zoals ze beschrijft in *Mevrouw mijn moeder*. 'Onmogelijk zelfs', zegt ze – niettemin lachen. Haar moeder vertikte het om te verhuizen naar een verzorgingshuis. 'En dus kwamen er uiteindelijk dames in huis. Die bleven geen twee dagen! Weggepest. En dan zetten mijn broers en ik weer een nieuwe advertentie. Uiteindelijk hebben we er 120 gehad, hebben we nog eens uitgerekend. Maar uiteindelijk moesten wij veel doen.'

Of ze het zelf nooit zo ver laat komen dat ze een te groot beroep doet op naar kinderen, laat ze – ondanks herhaaldelijk vragen – een beetje in het midden. 'Mijn huis is vaak vol met kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen, ze wonen allemaal om me heen en zijn me allemaal even lief. En ze hebben allemaal wel eens in een kamer hier gezeten, als ze bijvoorbeeld hun huis uit moesten. Maar een beroep op ze doen? Nee. Dat gevoel heb ik niet.'

Wel heeft ze inmiddels de tweede etage van haar Haagse woning vrijgemaakt. Mocht het nodig zijn, dan kan er iemand intrekken. 'Het was mijn werketage. Ik heb altijd ontzettend hard gewerkt, dus het was wel nodig dat ik die ruimte tot mijn beschikking had. In de jaren vijftig had ik drie jonge kinderen en een baan bij de Haagse Comedie, dus schreef ik 's nachts. Maar ik heb ook een werkkamer op de eerste etage. Dat is wel zo makkelijk nu.'

Toneelvoorstellingen

Voorlopig is het allemaal niet nodig. Want ze schrijft nog altijd. En houdt werken, zeker zulke geestelijke arbeid, je niet jong? 'Misschien. Dat zeggen ze', reageert ze. 'In ieder geval heb ik door allerlei omstandigheden nooit pensioen opgebouwd. Dankzij dat feit moet ik wel actief blijven. En dat doe ik ook. In oktober sta ik zeven dagen op rij in de kleine zaal van de Koninklijke Schouwburg met mijn stuk *Gemmetje Victoria*, in november ga ik op tournee voor Nederland Leest.'

Keuls – ooit begonnen met toneelstukken als *Foei toch, Frances*! en *Kleine muizen* – heeft haar boeken altijd zelf bewerkt tot voorstellingen. Haar eerste prozaboek *Jan Rap en zijn maat* uit 1977 ging als toneelstuk al direct de hele wereld over. 'Het was geweldig om te zien hoe dat in ieder land anders werd gespeeld.'

Mevrouw mijn moeder vormt geen uitzondering op de traditie.

Als voorstelling voor twee acteurs had twintig jaar geleden ieder theater in Nederland het geprogrammeerd.
'Eerst speelde Willem Nijholt mijn moeder, ik deed mezelf en alle anderen. Het was verbluffend hoe snel hij veranderde in mijn moeder. Hij zat op een kruk, had gewoon een witte broek en een overhemd aan, maar hij zakte in elkaar – tijdens de voorstelling steeds meer, keek de zaal in met een autoritéit en een vriéndelijkheid en begon te praten met de stem van mijn moeder. Ze was het helemaal. Later deed ik het met Coen Pronk, die kon het net zo goed.'
Die tijd is echter voorbij. Nijholt heeft zich uit de openbaarheid teruggetrokken, Pronk is drie jaar geleden overleden. De schrijfster doet het nu in haar eentje – niet minder dan achttien keer, veelal in bibliotheken (zie kader). Ze heeft daarvoor de leukste scenes uit de voorstelling geplukt en een nieuw geheel gemaakt, dat een uur duurt. 'Dat doe ik niet uit mijn hoofd, hoor. Ik heb het allemaal op papier bij me en lees-speel de voorstelling.'
Het zal bepaald niet de eerste keer zijn dat ze optreedt in een bibliotheek. 'O, ik heb er zó veel lezingen gegeven! ik maakte er altijd een feestje van. Het publiek bestond over het algemeen uit mensen die nergens anders naartoe gingen. Die wilden een vertoning. Ik gaf ze die, ik zorgde ervoor dat mensen lachten. Ik zei ook altijd: als u een vraag heeft die u niet publiekelijk wilt stellen, schrijf hem op een briefje met een telefoonnummer. Na afloop heb ik altijd ontzettend veel aan de telefoon gezeten.'

Nederland Leest

De 17e editie van Nederland Leest heeft als thema 'Oud worden, jong blijven'. De openbare bibliotheken doen daarom de hele maand november *Mevrouw mijn moeder* van Yvonne Keuls cadeau aan hun leden. Keuls treedt op in het hele land. Na de première in de Centrale Bibliotheek van Den Haag op 1 november, waar Susan Smit een lofrede op de auteur en haar boek afsteekt, is ze te zien in onder meer Amstelveen, Leeuwarden, Den Bosch en Zoetermeer. Het actieboek van Nederland Leest junior is dit jaar *De regels van drie* van Marjolijn Hof.
Zie voor meer informatie (inclusief de volledige speellijst): nederlandleest.nl

Kultur Ensemble: interculturele dialoog in Ramallah

Een multifunctionele accommodatie met het karakter van een *third place*, dat is geen alledaags fenomeen in Palestina. Sinds kort is Kultur Ensemble in Ramallah zo'n witte raaf die een bibliotheek, cultureel café, *makerspace* en podium omvat. Het initiatief is een samenwerkingsverband van het Duitse Goethe-Institut Palestinian Territories en het Institut français de Jerusalem. Katharina Hey, *Institutsleiterin* bij het Goethe-Institut, en Stefano Campopiano, *directeur délégué* van het Institut français, over dit speciale project.

TEKST: EIMER WIELDRAAIJER • FOTO'S: INCLUDI / MARCO HEYDA

Begin juni van dit jaar ging Kultur Ensemble in Ramallah open. Hoe kijken jullie daarop terug? Hoe was de ontvangst door het publiek?
Stefano Campopiano: 'Alle betrokkenen zijn enthousiast over het resultaat. Bij de implementatie hebben Duitse en Franse teams samengewerkt met lokale partners. Kijkend naar de politieke en andere omgevingsfactoren, waren er vooraf stevige bedenkingen, maar nu is iedereen onder de indruk van het concept en het design van het gebouw. Wanneer bezoekers de ruimte voor het eerst betreden hoor je één langgerekt "wow". Daar doe je het toch voor?'

Katharina Hey: 'Ik heb de aanloop naar dit project niet meegemaakt, maar was wel bij de opening aanwezig. In die zin kon ik de vruchten van het werk van mijn collega's plukken. De opening was zonder meer succesvol. Het overtrof ieders verwachtingen. Kultur Ensemble zat afgeladen vol, zo veel bezoekers kwamen eropaf.'

Wat is de achtergrond van deze niet direct voor de hand liggende samenwerking tussen het Goethe-Institut en het Institut français op het gebied van cultuur en onderwijs? Waarom en sinds wanneer bundelen Duitsland en Frankrijk de krachten op dit gebied?

Stefano Campopiano: 'We zitten al zeventien jaar op deze plek in dit Duits-Franse culturele centrum. Sindsdien hebben beide landen op meer plekken in de wereld de handen ineengeslagen op cultureel gebied, maar Ramallah had begin deze eeuw de primeur. In die jaren, vlak na de introductie van de euro, was het idee van Europese integratie sterker dan ooit, met Duitsland en Frankrijk als stuwende krachten. Deze ontwikkelingen zorgden ervoor dat de twee directeuren die toen leidinggaven aan onze instanties besloten samen verder te gaan. Dat heeft ertoe geleid dat we in dit gebouw niet alleen de Duitse en Franse cultuur promoten, maar ook laten zien hoe culturele initiatieven grenzen tussen mensen doen overstijgen. Die aanpak werkt, want behalve in Ramallah werken Duitsland en Frankrijk op nog meer plekken in de wereld samen, bijvoorbeeld in Palermo (waar vorig jaar een instituut het licht zag), Rio de Janeiro en Erbil (Koerdische Autonome Regio), terwijl er nog meer in het vat zit.'

Kultur Ensemble in Ramallah biedt onderdak aan een bibliotheek, cultureel café, makerspace en podium. Wat is het idee daarachter?

Katharina Hey: 'We bieden de Palestijnse bevolking en de Palestijnse kunstwereld een veilige, gratis en prettige plek. Een plek waar men elkaar en anderen kan ontmoeten, een plek waar men denkbeelden kan uitwisselen. Zo'n plek is des te belangrijker in een land dat op politiek en economisch gebied voor immense uitdagingen staat.'

Naast het aanbieden van zowel Duitse als Franse taalcursussen aan de lokale bevolking, presenteert het centrum gezamenlijke projecten op een breed cultureel niveau: film, beeldende kunst, muziek, theater en dans, conferenties, architectuur en wetenschap. Dat is nogal wat? Doet u dat alleen of in participatie met lokale partijen?

Stefano Campopiano: 'Het is niet zo dat dit *third place*-concept helemaal uit onze koker komt. Sterker: het idee werd aangedragen door lokale partijen en de plaatselijke samenleving. Die gaven aan waar men behoefte aan heeft. Om een voorbeeld te noemen: Ramallah kende geen publiek toegankelijke *makerspace*, een ruimte waar je kunt creëren, kennis delen en experimenteren met nieuwe technieken. De aanpak bij al onze projecten kun je als volgt typeren: wat we doen is vrij toegankelijk en gratis voor iedereen, maar of het nou gaat om een educatief onderwerp of een cultureel thema: alles vindt plaats in nauwe afstemming met de plaatselijke bevolking.'

Katharina Hey: 'Wij willen complementair zijn aan wat Palestijnse organisaties al doen. Anders gezegd: wij willen hen zeker niet beconcurreren. Zo werken we niet alleen hier, zo werken we overal.'

Gemeenschapsruimtes als deze, vrij toegankelijke plaatsen voor iedereen, zijn geen gemeengoed in Palestina. Nu is er zo'n derde plek in Ramallah. Is Kultur Ensemble in dat opzicht baanbrekend?

Katharina Hey: 'Over de hele wereld is er een toenemend tekort aan sociale plekken waar mensen zich vrij kunnen ontwikkelen en uitdrukken. Plekken waar men samen ideeën kan vormgeven en uitvoeren. Verwelkomende plekken waar je niets moet, maar veel mag.'

Stefano Campopiano: 'Natuurlijk zijn er cafés en culturele instellingen waar je kunt studeren en werken, maar open plekken waar je niet verplicht bent iets te consumeren zijn schaars. Plekken waar je tot sociale interactie komt, waar je een taalcursus kunt volgen of een creatieve workshop bijwonen, waar je je op artistiek gebied vrijelijk kunt uitdrukken, waar je je werk kunt tonen in een expositie, waar je een live uitzending van je optreden kunt verzorgen, waar je een song of podcast kunt opnemen en waar je de ruimte kunt gebruiken om je eigen event te organiseren. Dat soort plekken is op de vingers van één hand te tellen. In die zin is Kultur Ensemble inderdaad uniek.'

Jullie hopen dat de Duits-Franse samenwerking in sociaal en cultureel opzicht grenzen zal slechten? Hoe pakken jullie dat aan?

Katharina Hey: 'Gewoon door er te zijn en de benodigde faciliteiten te bieden. Wij willen de voorwaarden scheppen die grenzen wegnemen en ruim baan geven aan ieders creativiteit en originaliteit. Een plek waar je niet beoordeeld wordt. Laat staan veroordeeld.'

Stefano Campopiano: 'Dat is een doorgaand proces, want ook wij leren al doende. Zo hebben we de meer formele regels die in dit gebouw gelden inmiddels vervangen door flexibeler informele voorschriften. Onze communicatie is relaxter dan voorheen. Bij de balie vind je bijvoorbeeld een bordje met het opschrift: Stoor ons asjeblieft. Op die manier willen we de drempel om hier naar binnen te stappen verder verlagen. Ook de inrichting van het gebouw is met die insteek tot stand gekomen. Het kleurgebruik, de

comfortabele meubels, deze en andere zaken dragen eraan bij dat men zich hier thuis voelt.'

Kultur Ensemble wil informele ontmoetingen en sociale interacties mogelijk maken, creativiteit en collectieve projecten stimuleren in een ethische, inclusieve en ecologische benadering. Hoe belangrijk is een aantrekkelijk gebouw om deze doelstellingen te realiseren?
Katharina Hey: 'Een open, uitnodigend en stijlvol gebouw is cruciaal. Als iets nieuwe gebruikers over de streep trekt, is het wel dat aspect.'

Stefano Campopiano: 'Bovendien prikkelt dit pand de nieuwsgierigheid. In Ramallah en op de Westoever heb je fraaie architectuur, maar het ontwerp van dit interieur is niet alleen mooi, het is ook heel anders dan wat men gewend is. Hoe vaak we niet horen: iets als dit heb ik nog nooit gezien in Ramallah.'

Trekt het gebouw nieuwe doelgroepen?
Katharina Hey: 'Kwamen er voorheen met name studenten die een cursus Duits of Frans volgden, nu zitten er ook studenten van de universiteit. En jonge moeders met kinderen die de *kids corner* ontdekt hebben.'

Stefano Campopiano: 'Of een verliefd stelletje, dat elkaar hier treft. Iets wat in Palestina nog altijd verre van gebruikelijk is, maar hier geen aanstoot geeft.'

Waarom is er, naast enkele lokale bureaus, gekozen voor het team van architect Aat Vos (includi) om het gebouw in te richten?
Stefano Campopiano: 'Mona Kriegler, de voorgangster van Katharina, woonde een lezing van Aat Vos bij en raakte geïnspireerd door zijn betoog en visie. Zij herkende onmiddellijk de mogelijkheden voor Ramallah, en met een positief beroep op een voor bibliotheken beschikbaar fonds werd de verbouwing van het pand in 2018 in gang gezet. Aanvankelijk was het bedoeling om alleen het bibliotheekdeel onder handen te nemen, maar Aat wist iedereen er al snel van te overtuigen om het hele gebouw met alle verschillende functies een *make-over* te geven. Op de begane grond had je een nauwe ingang, met veel gangetjes en afgeschotte kantoorruimtes. Er was een kleine ontvangstbalie. Plus een mini-koffiehoek met weinig zitruimte. Onder aanvoering van Aat Vos, diens team en partners is dat alles op de schop genomen en getransformeerd in een uitnodigende open ruimte die bezoekers als vanzelf ook naar de hoger gelegen etage met de bibliotheek leidt.'

Ramallah is een Palestijnse stad op de Westelijke Jordaanoever, ongeveer 15 kilometer ten noordwesten van Jeruzalem. Nederlandse lezers van dit blad krijgen dan algauw associaties met de spanningen tussen Israël en Palestina. Kan en wil uw instituut eraan bijdragen deze spanningen te verminderen? Ik besef dat ik hiermee een enorm probleem aansnijd waar grote geesten zich al tijdenlang over buigen, maar alle kleine beetjes helpen, zullen we maar zeggen.
Stefano Campopiano: 'U snijdt hiermee inderdaad een heel gevoelige kwestie aan.'

Katharina Hey: 'We zien dat de situatie op dit moment continu verslechtert voor de Palestijnen. Ramallah ligt op een steenworp van Jeruzalem, maar de meeste Palestijnen kunnen die stad niet bezoeken. Dichtbij en toch veraf. De Palestijnse bevolking lijdt meer en meer onder de scheiding. Wij hopen een bijdrage te leveren aan een andere *mindset*, een interculturele dialoog, en we hopen dat het creëren van een vrij toegankelijk *third place* de Palestijnse samenleving en kunstenaars de helpende hand reikt.'

Stefano Campopiano: 'De connectie tussen beide bevolkingsgroepen verbeteren is niet onze taak, maar we kunnen wel een podium bieden voor samenwerking op cultureel en intellectueel gebied. Wij zijn een cultureel instituut, geen politiek instituut. Niettemin vertegenwoordigen wij twee landen die elkaar lange tijd in de haren vlogen – Duitsland en Frankrijk – maar anno 2022 zijn we sterke Europese partners. In die zin fungeren we indirect als symbool dat verzoening mogelijk is.'

In een third place hoop je iedereen te begroeten, onafhankelijk van iemands ras, geloof of geaardheid. De meerderheid van de bewoners van Ramallah is moslim, maar er bevindt zich ook een grote groep christenen in de stad. Komen vertegenwoordigers van beide groepen in gelijke mate naar het cultureel centrum?
Katharina Hey: 'Ramallah heeft een christelijke burgemeester. Christenen en moslims respecteren elkaars religieuze feestdagen

en gebruiken. In ons instituut zetten ze vaak samen de schouders onder een klus.'

Stefano Campopiano: 'Bij de inrichting van dit gebouw hebben we erop toegezien dat niemand zich buitengesloten zou voelen. Om die reden schenken we overdag geen alcohol in het café, maar zijn er af en toe op gezette tijden wel speciale events als een wijnproeverij of bierfeest mogelijk. Momenten die onze culturen representeren. Zolang je respect opbrengt voor elkaars geloofsovertuiging is er in dit centrum veel mogelijk.'

Hoe programmeren jullie?
Katharina Hey: 'Als Duits-Frans-Palestijns team maken we samen met lokale partners een keuze, waarbij we in onderlinge afstemming steeds beter tegemoetkomen aan de wensen die er leven.'

Waar bent u het meest trots op als u kijkt naar wat er in Kultur Ensemble tot op heden is gerealiseerd?
Stefano Campopiano: 'Dit gebouw is getransformeerd tijdens de pandemie en de oplopende politieke spanningen in deze regio. In die tijd is het gelukt ook de dynamiek in ons team te transformeren. We zijn een multicultureel team dat werkt onder gezamenlijke leiding. Een team dat in dezelfde ruimte met de plaatselijke samenleving programmeert. De integratie is echt naar een hoger niveau getild. Dat betaalt zich onder meer uit in het feit dat meer en meer partijen ons benaderen. Door deze samenwerking komen er in diverse disciplines steeds sneller en gemakkelijker culturele projecten van de grond.'

Wat kan er nog beter? Wat zijn de wensen? Waar hoopt u over pakweg drie jaar, in 2025, te staan met dit instituut?
Katharina Hey: 'Ik hoop dat we dan een nog onlosmakelijker deel zijn van het culturele leven in Ramallah, dat plaatselijke initiatieven in nog grotere mate hun weg hebben gevonden naar dit centrum. We staan nog maar aan het begin, maar dit begin smaakt naar meer.'

En op persoonlijk vlak: waar halen jullie de meeste voldoening uit?
Stefano Campopiano: 'Ik was van begin tot eind betrokken bij dit project, en als ik dan zie waar oprechte samenwerking toe kan leiden – ook in zware tijden – dan kijk ik daar met heel veel plezier op terug.'
Katharina Hey: 'Door deze samenwerking leer je andere culturen en daarmee ook jezelf beter kennen. En dan denk ik zowel aan de krachtenbundeling op Europees vlak als daarbuiten.'

Indeling gebouw

De nieuwe openbare ruimten van Kultur Ensemble zijn gesitueerd op de begane grond en op de eerste verdieping van het gebouw. Op de begane grond bevindt zich een informeel, gastvrij café, maar ook een multifunctionele seminarruimte, waardoor het onderwijs een zichtbare rol krijgt in de publieke ruimte. Op de eerste verdieping vinden bezoekers de bibliotheek, een *makerspace*, een kinderhoek en een podium voor laagdrempelige lokale culturele evenementen, waaronder filmavonden, concerten en conferenties. Er is ook een kantoor en een *cocoon* die ruimte biedt voor openbare en meer persoonlijke ontmoetingen, zoals informatieve bijeenkomsten voor mensen die geïnteresseerd zijn in studeren in Frankrijk of Duitsland.

Ramallah

Ramallah (Arabisch: Rām Allāh - hoogte van Allah) ligt op de Westelijke Jordaanoever van Palestina. In 2007 had de stad 27.460 inwoners. Volgens de Oslo-akkoorden van 1993 tussen Israël en de PLO kwam de stad in door de Palestijnse Autoriteit bestuurde gebieden te liggen. Eind 1995 werd het bestuur van de stad door Israël overgedragen aan de Palestijnse Autoriteit. Deze heeft in Ramallah haar hoofdkwartier, met het presidentsterrein en de Palestijnse Wetgevende Raad, het Palestijnse parlement.
De economie en de bevolking van Ramallah hadden van oudsher sterke economische banden met Jeruzalem. Sinds de militaire bezetting door Israël in 1967 en de bouw in 2002 van de Israëlische Westoeverbarrière zijn die verbindingen bemoeilijkt.

(*Bron: Wikipedia*)

Rixt Heegsma, directeur-bestuurder Bibliotheken Mar en Fean

‘Ik wil de wereld mooier maken’

Twee jaar geleden keerde Rixt Heegsma terug naar haar letterkundige roots, als directeur van de Bibliotheken Mar en Fean. In die rol kan ze het waarderende gesprek faciliteren dat ze zo belangrijk vindt.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Hoe is je loopbaan verlopen? Hoe kwam je bij de bibliotheek terecht?

Als jong meisje was ik al een heel fervente lezer. Ik woonde in het noorden van Friesland, waar de bibliobus langskwam. Ik kan me die momenten nog goed herinneren: ik stond met smart te wachten. De bibliothecaris van de bus kende me en hielp me graag aan nieuwe boeken. Die heeft ervoor gezorgd dat ik niet alleen maar *De olijke tweeling* heb gelezen, maar ook de nieuwste van Guus Kuijer.

Die liefde voor boeken zorgde ervoor dat ik Nederlands ging studeren in Groningen. Ik koos niet voor de kant van de letterkunde, maar voor de communicatieve kant. Na mijn werk kwam ik snel in de consultancy terecht. Toen ik twee jaar geleden weer in de bibliotheeksector terechtkwam, zeiden vriendinnen van de studie: eindelijk ga je weer iets met je passie voor lezen doen.

Voordat ik directeur werd, heb ik vijftien jaar vanuit mijn eigen adviespraktijk gewerkt. Ik was interim-manager en had adviesbedrijven op het gebied van talentontwikkeling en voor Raden van Toezicht: voor wie ben je betekenisvol? Daarin was het goede gesprek voor mij altijd een thema, en dat speelt nu nog steeds: hoe voer je een betekenisvolle conversatie met elkaar? Dat doe je vanuit waarderend onderzoek: je focust niet op wat er al is of op wat er ontbreekt, maar op waarvan je droomt. Het is geen probleemgerichte benadering, maar is juist op de toekomst gericht. Dat is een waardevolle manier van kijken binnen verandertrajecten. Dat kunnen we in de bibliotheeksector in deze roerige tijden ook goed gebruiken: we leven in een gepolariseerde samenleving, waarin veel gesprekken zijn gebaseerd op tegenstellingen. Ik zou het heel mooi vinden om op een andere manier met elkaar in dialoog te gaan. Daar kan de bibliotheek een heel belangrijke rol in spelen.

Naast mijn werk was ik voorzitter van de Raad van Toezicht van de FlevoMeer Bibliotheek. Ik zag welke transitie de bibliotheekwereld aan het maken was en is: hoe maatschappelijk de bibliotheek is geworden. In mijn achterhoofd speelde steeds vaker de gedachte: als ik weer in loondienst ga, wil ik directeur worden van een bibliotheek. Toen werd mijn compagnon ziek en twijfelde ik of ik wel alleen verder moest gaan. Op dat moment zag ik een vacature in de krant staan: Bibliotheken Mar en Fean zocht een directeur. Ik besloot te solliciteren, en met succes.

Mensen die mij goed kenden, begrepen hoe goed die overstap bij mij paste. Toch merkte ik ook dat sommigen nog met het oude imago van de bibliotheek in hun hoofd zaten: kan die wel genoeg veranderen? Ik heb geduldig uitgelegd dat het juist een heel dynamische omgeving is. Ik ben nog elke dag gelukkig dat ik deze keuze heb gemaakt: ik voel me hier als een vis in het water.

Is werken bij de bibliotheek anders dan in andere sectoren? Wat is het verschil?

Tijdens mijn interim-periode heb ik in veel verschillende publieke sectoren rondgelopen, zoals de zorg, het onderwijs en bij woningcoöperaties. Overal is een andere dynamiek, dus ik heb veel verschillende sferen meegemaakt. Toen ik in de bibliotheekwereld terechtkwam, vielen mij het enthousiasme en de creativiteit van collega’s meteen op. Tegelijkertijd vond ik het heel activiteitengedreven: we bedenken een leuk plan en voeren het uit. We willen veel meer vanuit impact gaan denken: wat brengen we teweeg met wat we doen?

Ik kwam in coronatijd binnen. Toen heb ik de focus gelegd op de interne organisatie. Ik liep nog steeds een beetje rond als een interim-transitiemanager: hoe kunnen we onszelf beter structureren? Onze twaalf vestigingen waren allemaal relatief los vormgegeven. Nu hebben we een nieuwe organisatiestructuur: we hebben nu teams op basis van programma’s, bijvoorbeeld basisvaardigheden, waardoor we efficiënter kunnen werken. Ik merkte toen: deze organisatie heeft soms moeite met veranderingen. Daarin heb ik altijd de dialoog opgezocht: wat doet dit met jullie?

Inhoud en structuur moeten wat mij betreft altijd gelijk opgaan, dus we zijn ook meteen gaan kijken naar onze rol in de samenleving: wij willen een *mienskipsbiblioteek* zijn, voor de gemeenschap. Het is meer dan alleen communitygericht werken: het woord *mienskip* wordt hier heel vaak gebruikt om de sociale cohesie in Friesland aan te duiden. Hier is sprake van de Friese paradox: het gemiddelde inkomensniveau is lager, maar het geluksgetal is hoger. Mensen hier voelen zich sterk verbonden door een eigen taal en cultuur. Ze zijn bijvoorbeeld ook vaker

Foto: Erikjan Koopmans

Rixt Heegsma: 'We ontwikkelen niet alleen voor, maar vooral ook met de community nieuw aanbod. We hebben jongeren bijvoorbeeld met pizza van de skatebaan gelokt om met ons in gesprek te gaan over waar zij behoefte aan hebben.'

werkzaam als vrijwilliger en doen dat ook met hart en ziel. Tegelijkertijd kunnen we dat niet zomaar voor lief nemen. De *mienskip* staat onder druk: steeds meer mensen lijken ook hier, net als in de rest van het land, af te haken. Daar kan de bibliotheek een belangrijke rol in spelen. Dat betekent dat we niet alleen voor, maar vooral ook met de community nieuw aanbod ontwikkelen – van jongeren tot ouderen. We hebben jongeren bijvoorbeeld met pizza van de skatebaan gelokt om met ons in gesprek te gaan over waar zij behoefte aan hebben. We houden interviews en groepssessies met bewoners om hen te bevragen over wat zij willen. Met die input gaan we vervolgens aan de slag, maar we geven de doelgroep zelf ook een rol in de uitvoering. Als je mag meedenken, voel je je al snel betrokkener. In deze aanpak zijn we zeker nog aan het leren: het is niet altijd makkelijker, maar we maken wel meer impact. We zijn in onze vestigingen al enorm klantgericht, maar we kunnen nog beter het gesprek voeren, door niet alleen te vragen naar wat iemand wil komen halen, maar ook wat iemand wil komen brengen. We hebben mienskipsmedewerkers aangenomen om deze verbinding verder aan te gaan.
Ook nemen we onze gebouwen onder de loep: voldoen die aan de eisen om onze functies goed te kunnen uitvoeren? We zijn een plek voor ontmoeting, in sommige delen van Friesland bij uitstek ook om Friezen en mensen uit de Randstad die naar het noorden te trekken bij elkaar te brengen. Rondom de bibliotheek heerst een sfeer van vrolijkheid en openheid, dus op die manier willen we het gesprek ook aangaan. Wat zijn jouw talenten waarmee je de *mienskip* kunt versterken, vragen we aan inwoners.

Hoe zou je je leiderschapsstijl typeren?

Als interimmer heb ik leiding gegeven aan grotere en kleinere organisaties. Voor mij staat het waarderende perspectief centraal. Ik ben altijd bezig geweest met talentontwikkeling, dus als ik kijk naar mijn eigen talenten, denk ik te kunnen zien waar potentie zit – in organisaties, maar ook bij mensen. Die wil ik graag benutten, om er vervolgens nóg iets mooiers van te maken. Ik ben daarin heel ambitieus: ik wil de wereld mooier maken, op dit moment via de bibliotheek.
Ik leg graag de nadruk op wat mensen goed kunnen, wat mensen minder goed kunnen, moeten we anders organiseren. In de bibliotheek verdelen we de taken in de teams dan ook vanuit de sterke punten van collega's. Ik moedig ook aan om te experimenteren. Dat betekent dat zaken ook kunnen misgaan. Daar hebben we onze budgetten ook op ingericht. Als je een idee hebt, mag je bij drie collega's toetsen wat zij ervan vinden, en als zij het ook een goed idee vinden, kun je gewoon aan de slag. Op die manier ontdekken mensen ook makkelijker hun eigen talenten. Ik geef mensen graag vertrouwen.
Ik heb collega's in deze werkwijze soms best over een drempel moeten helpen. Sommigen werken liever met heldere kaders. Maar uiteindelijk krijgen ze de smaak te pakken. We zijn nu bijvoorbeeld bezig met een pop-uplocatie in Heerenveen, waar we een broedplaats willen creëren in samenwerking met de lokale community. Dat betekent ook dat we soms op onze handen moeten zitten: we willen de wensen van de omgeving tot uitvoer brengen. We weten nog niet wat het gaat opleveren, maar wat goed werkt, nemen we mee. Op die manier kunnen we de wereld beter maken: door gesprekken te faciliteren, maar ook door de invloed van bewoners op besluitvorming groter te maken. Zo zijn we als bibliotheek niet alleen een verbinder tussen verschillende groepen, maar ook tussen burgers en de plekken waar de macht ligt. We zijn bijvoorbeeld gesprekken aangegaan met tien invloedrijke Friezen: van de commissaris van de Koning tot de directeur van een grote zorgverzekeraar. Zij vinden de onderwerpen die in de samenleving spelen ook belangrijk, maar gaan daar niet altijd over in gesprek met lokale bewoners. Die verbinding kunnen wij als bibliotheek maken, in onze gebouwen en daarbuiten.
We willen ook alle jongeren die achttien worden uitnodigen om in gesprek te gaan over wat zij nodig hebben om hun invloed te kunnen uitoefenen. Daar worden de gemeentes met wie wij samenwerken heel enthousiast van: het versterkt de democratie. Zulke ontwikkelingen zijn heel prettig.

Op welke prestatie ben je trots?

Ik ben trots dat in onze organisatie ruimte is om van alles te ontplooien. Als ik zie dat er groepjes ontstaan die met specifieke onderwerpen of doelgroepen aan de slag willen, maakt dat me blij. Een aantal collega's is nu bijvoorbeeld bezig met jonge ouders: ze hebben een Instagramaccount opgericht, dat een groeiend aantal volgers heeft, en organiseren trainingen en workshops. Dat doet me goed: dit is tenslotte een heel belangrijke doelgroep. We kunnen niet vroeg genoeg beginnen met bewustmaking van hoe belangrijk lezen is.
Ik vind het mooi dat we met onze ambities personeel weten aan te trekken dat dat enthousiasme voor onze visie in zich heeft. Ondanks het huidige personeelstekort ontvangen we op een vacature voor frontofficemedewerkers honderd reacties. Ook onze gemeentes krijgen we goed mee: zelfs de gemeente Heerenveen, die normaal gesproken qua subsidies niet voorop loopt, ziet dat we als *mienskipsbiblioteek* heel goed op weg zijn. Blijkbaar weten we onze boodschap goed over het voetlicht te brengen: we worden steeds meer gezien als een essentiële dienstverlener, maar ook als een aantrekkelijke partij om mee samen te werken. We trekken steeds meer als gelijkwaardige partners met elkaar op.

Heb je hobby's?

Ik breng graag tijd door met mijn gezin. Ik heb een man en twee zoons. Onze oudste zoon studeert mediastudies in Groningen – in mijn ogen een echte bibliotheekopleiding. Ik vind het heel leuk als hun vrienden bij ons over de vloer komen.
Ik ben ook een sportief type. Ik houd van wielrennen, en in de winter skiën en schaatsen. Daarnaast ben ik een sociaal mens: ik vind het leuk om met vrienden af te spreken en voor elkaar te koken. Ik heb ook een kookclubje waarmee we eens in de zoveel tijd culinair onze uiterste best voor elkaar doen.
Daarnaast heb ik met een aantal anderen een filmhuisclub in Emmeloord, waar ik woon. Samen zorgen we ervoor dat hier minstens één keer per maand een arthousefilm te zien is – in de bios-

coop, maar ook in de buitenlucht, bijvoorbeeld. We kunnen heel verhitte discussies voeren in de kroeg over welke film we willen draaien. Zelf houd ik van films met scherpe dialogen, waarin intermenselijke relaties centraal staan. We hebben onlangs *The Worst Person in the World* en *Druk* gedraaid, die vond ik heel mooi. Ik heb ook genoten van de filmserie *Normal People*.
Ook mijn boekensmaak sluit daarop aan. Ik lees nu bijvoorbeeld *Naar het paradijs* van Hanya Yanagihara. Daarnaast ben ik fan van Marja Pruis. Ik lees nu haar essaybundel *Boos meisje* en ik ben weer diep onder de indruk. Zij reikt mij in haar stukken ook steeds weer nieuwe leestips aan. Verder heb ik een leesgroepje. Daardoor lees ik ook boeken die ik zelf niet had gekozen. Toch merk ik dat ik snel afhaak als ik de stijl niet goed genoeg vind. Ik vind de boeken van Tommy Wieringa en James Salter bijvoorbeeld heel mooi geschreven. Het plot vind ik minder belangrijk. Dankzij mijn e-reader en de online Bibliotheek kan ik veel uitproberen.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?
Toen ik nog zelfstandige was, kwam ik vaak in Aarhus, omdat mijn man daar geregeld aan het werk was. Ik zat toen vaak in de bibliotheek daar, en deed daar steeds weer veel inspiratie op. Maar ik zoek het ook graag dichter bij huis: Vlieland is echt ons eiland, waar we graag naartoe gaan. De natuur is er prachtig, maar ook qua kunst en cultuur is er veel te doen. We gaan bijvoorbeeld graag naar het festival Into the Great Wide Open, met bands en goede gesprekken.

Wat weten maar weinig mensen over jou?
In de bibliotheek is meertaligheid een belangrijk thema, maar voor mij persoonlijk ook. Friesland is thuis voor mij. Ik heb hier tot mijn twaalfde gewoond en sprak thuis ook altijd Fries. Ik heb lang buiten de provincie gewoond, maar binnenkort verhuis ik weer terug naar Sneek. Ik houd van Friesland en van het Fries: ik vind het een prachtige, poëtische taal.

Foto: Uit de privécollectie van Rixt Heegsma

Rixt (rechts op de foto) tijdens een vakantie op Vlieland met haar partner.

Kleurrijk, creatief en uitnodigend

De kinderboeken van El Pintor

Tussen 1941 en 1946 verschenen zeventien kinderboeken en speelboeken gemaakt door 'El Pintor'. De publicaties vallen op door hun kleurgebruik en creativiteit, en waren erg in trek bij kinderen in de trieste oorlogsjaren.

TEKST: KARIN VINGERHOETS, COLLECTIESPECIALIST KINDERBOEKEN KB • FOTO'S: KB BEELDSTUDIO

El Pintor. De meesten van ons zullen hierin nog net het Spaanse woord voor schilder herkennen – en laat dat inderdaad een van de hoedanigheden zijn waarin dit figuurtje in deze serie kinder- en spelboeken te zien is. El Pintor is een kunstenaar, die 's avonds laat met schaar en lijmpot mooie toverboeken maakt voor kinderen. Maar El Pintor wordt ook gepresenteerd als een kabouter, als een verteller die verre reizen maakt, of als een verzamelaar van exotische dieren.

Mysterieuze identiteit

In werkelijkheid was El Pintor een creatief samenwerkingsverband waarvan het paar Jaap Kloots en Galinka Ehrenfest de kern vormde. Het stel had samen aan de Nieuwe Kunstschool in Amsterdam gestudeerd en rondom El Pintor zorgde Jaap voor de zakelijke kant en Galinka voor de artistieke en grafische. Galinka en Jaap nodigden bevriende illustratoren en schrijvers uit om mee te werken aan verschillende projecten, en ook mochten zij soms hun eigen ideeën uitwerken onder de naam El Pintor.
Ter behoud van de mysterieuze identiteit van El Pintor, maar zeker ook om veiligheidsredenen, stonden de namen van de soms Joodse of antinazistische medewerkers doorgaans niet op de boeken vermeld. Uit archiefmateriaal is bekend dat onder anderen Hanny Tulp, Joop de Bruijn, Jef Last, Godfried Bomans, en Han en Eva Wessing-Eisenloeffel meewerkten.
De meeste publicaties van El Pintor werden uitgegeven door handelsonderneming Corunda in Amsterdam, het bedrijfje dat Jaap Kloots in 1940 had opgericht voor 'kinderspeelgoedboeken'. De boeken en spellen van El Pintor verschenen in oplagen van tienduizenden. Het drukwerk is van hoogwaardige kwaliteit, met soms wel acht drukgangen voor verschillende kleuren, waar vier gebruikelijk was voor kinderboeken. Een deel van de opbrengst werd gebruikt om verzetswerk en hulp aan onderduikers te bekostigen. In 1943 werd de Joodse Jaap Kloots verraden en opgepakt. Galinka zette het werk van El Pintor en Corunda voort. Pas na de bevrijding kreeg ze definitief bericht dat Jaap was omgebracht.

Naoorlogse periode

Na de oorlog verslapte de publieke belangstelling voor de kinderboeken en spellen van El Pintor. In een artikel in 'Het kind, veertiendaagsch blad voor ouders en opvoeders' uit 1947 staat dat luxe uitknipplaten, 'zoals de zeer mooie van El Pintor uit de oorlog', te duur zijn voor het plezier dat men ervan heeft. 'Als eenmaal alles is uitgeknipt en op zijn plaats gezet, is het lot er van, dat het na enige dagen in de vuilnisbak verdwijnt.' Men heeft zo vlak na de oorlog andere prioriteiten en er is gebrek aan materiaal en personeel om boeken te maken.
In 1946 werd nog wel *Het Dierenparadijs* uitgebracht, dat al in 1943 was aangekondigd, en de reisverhalen *Matsa Boemi* en *Wat Hassan zag* werden herdrukt. Er waren nog zo'n twintig publicaties in voorbereiding of zelfs al klaar om te drukken, maar het lukte niet om deze te publiceren. Galinka stopte daarop met het maken van boeken en richtte zich voortaan op het ontwerpen van meubels en voorzieningen voor kinderen in lastige sociaaleconomische omstandigheden.

Voortbestaan

Verzamelaar Theo Gielen was een van de eersten die onderzoek deden naar El Pintor. Hij schreef over het onderwerp in *De verbeelders: Nederlandse boekillustratie in de twintigste eeuw* (2014). In 2019 organiseerde Verzetsmuseum Amsterdam een mooie familietentoonstelling over het werk van El Pintor. In datzelfde jaar verscheen het prachtige naslagwerk *Galinka Ehrenfest en El Pintor* van Linda Horn.
De boeken en spellen van El Pintor waren erg populair bij kinderen in oorlogstijd. Ze brachten plezier en afleiding, waardoor de lezers er op latere leeftijd vaak met warme herinneringen aan terugdenken. Tegenwoordig is het werk van El Pintor populair onder verzamelaars en liefhebbers van oude kinderboeken.
Een aantal El Pintor-boeken is gedigitaliseerd en te zien op www.delpher.nl

Speelboeken met losse onderdelen

Een boek of map met losse onderdelen was een favoriete publicatievorm voor El Pintor. Voorbeelden daarvan zijn *Dierenparadijs*, *Het schilderijenboek*, *Flora bloemenstalletje* en *Metropolia / De stad met huizen van vroeger en nu*. Dat laatste is een map met zeven platen met 86 getekende gebouwen, bruggen, voertuigen, bomen en andere figuurtjes die uitgeknipt en in gleufjes gestoken konden worden om een stadsbeeld te vormen. Ook de illustraties zijn typisch El Pintor: karakteristieke heldere kleurvlakken die zonder contourlijnen naast elkaar staan, zodat ze aansprekende en sterke contrasten vormen.

El Pintor's schouwburg voor kinderen

El Pintor's schouwburg voor kinderen is een recente aanwinst in de KB-collectie en het enige exemplaar in een openbare collectie in Nederland. De KB kreeg het boek van een particulier, dankzij bemiddeling door Bibliotheek Arnhem. De schenkster, mevrouw Postma, vertelde dat zij de *Schouwburg* vlak na de oorlog cadeau kreeg voor haar verjaardag en dat zij er erg blij mee was. Ze heeft 'm haar hele leven bewaard.

De *Schouwburg* is gedrukt op kwetsbaar oorlogskarton. Het theater kan geopend rechtop gezet worden. De tekst van het toneelstuk is aan de binnenzijde afgedrukt, zodat degene die de voorstelling geeft het verhaal kan voorlezen. Het toneelstuk gaat over een koning die niet wil dat zijn dochter met een prins trouwt, omdat ze zo lekker voor hem kan koken. Met behulp van een heks en een betoverde appelflap komt het toch tot een huwelijk. De achterzijde van de decordelen bevat ook instructies voor de opvoering, zoals: 'Het licht gaat aan door de rechterzijde dicht te slaan. Zorg dat het theater niet omvalt.'

De *Schouwburg* is typerend voor de idealen van El Pintor. Het prikkelt de fantasie en het stimuleert het kind om zélf aan de slag te gaan.

Regen Ton: ongepubliceerd?

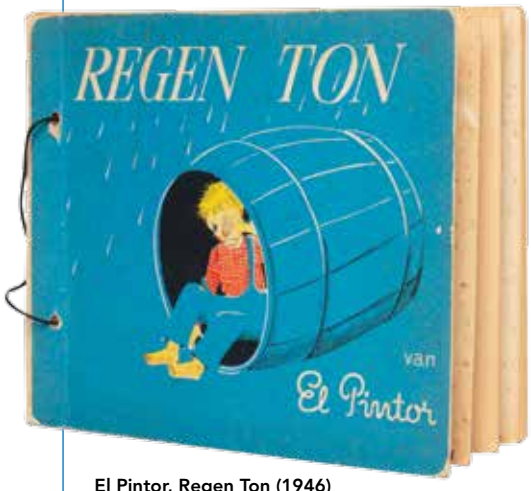
In november 2020 ontdekte ik op een boekenveiling van Bubb Kuyper in Haarlem het onbekende prentenboekje *Regen Ton* van El Pintor. In het naslagwerk van Linda Horn staat deze titel in het overzicht van onuitgegeven boeken en spellen; er was alleen een opzet van bekend. Het boekje gaat over een jongen (Ton) die zó huilt dat de wereld dreigt te overstromen. In vergelijking met andere El Pintor-uitgaven is de uitvoering niet zo uitnodigend om creatief mee aan de slag te gaan. Ook lijken de illustraties niet 'typisch Galinka'. Was dit een bijdrage van andere medewerkers? Zullen we in de toekomst nog meer onuitgegeven boeken en spellen ontdekken? Anno 2022 kan een collectiespecialist net zo verwonderd door een boek van El Pintor bladeren als de kinderen van tachtig jaar geleden.

El Pintor, De stad: met huizen van vroeger en nu (1942)

El Pintor, Schouwburg voor kinderen (1943)

El Pintor, Regen Ton (1946)

Pagina uit: El Pintor, Kom binnen in het huis van El Pintor waar je mag: klimmen, springen, zwemmen, snoepen, schilderen, schaatsen, knoeien, koken, glijden, vliegen, vissen, varen (1943)

Bibliotheek Midden-Brabant laat boeken zingen of swingen

Books Rock presenteert de klankkleur van literatuur

Wie bij de term 'muziekboek' denkt aan een verzameling melodieën in notenschrift, een biografie van een componist of misschien het kartonnen gaatjesboek dat een draaiorgel zijn geluid geeft, ziet nog iets over het hoofd. Want ook in (literaire) romans zit muziek. Bibliotheek Midden-Brabant daagde al enkele muzikanten uit de vertaalslag te maken van literatuur naar klankkleur, en in de LocHal in Tilburg waren al twee van die muzikale interpretaties te zien, én vooral te horen.

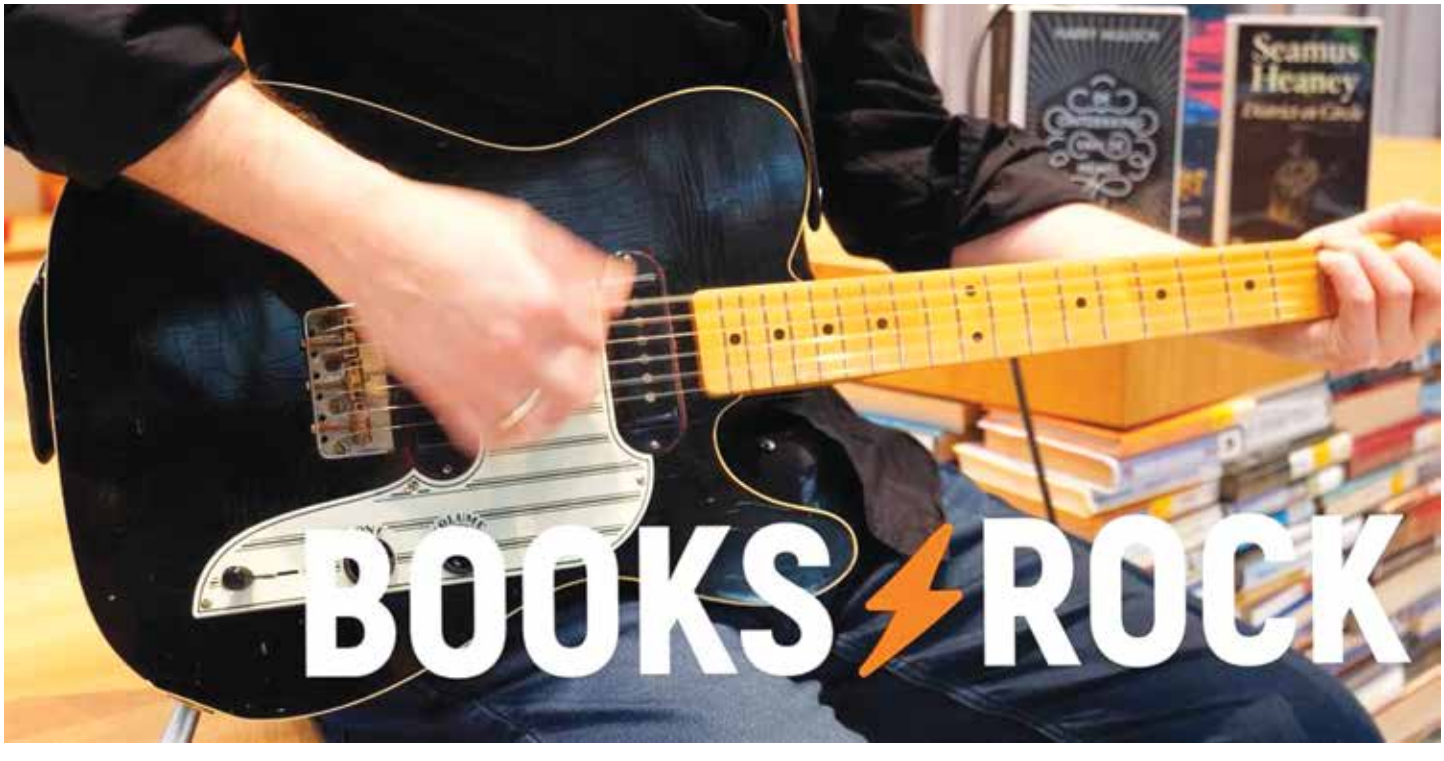
TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO'S: BIBLIOTHEEK MIDDEN-BRABANT

'Een nieuwe verbinding tussen bibliotheekcollectie en programmering.' Dat benoemen Eef van Eerdewijk (programmamaker KennisMakerij en cultureel ondernemer) en Leonoor van Dam (specialist Collectie, met een studieachtergrond van algemene cultuurwetenschappen) van Bibliotheek Midden-Brabant zonder aarzelen als voornaamste drijfveer voor het nog vrij nieuwe project 'Books Rock'. Het idee ontstond zo'n vijf jaar terug in het hoofd van Leonoor.

'Behalve van boeken houd ik ook ontzettend van muziek. Het leek me een fantastisch idee om die twee nader tot elkaar te brengen, liefst op zo'n manier dat de bibliotheek de boekencollectie op een meer verrassende wijze zou kunnen presenteren.'

Tijdens een brainstormsessie over de samenwerking tussen de afdeling Programmering en Collectie, waarbij ook Eef aanwezig was, kwam het idee echt tot leven.

Ook Eef is een ware muziekliefhebber. 'Ik noem het wel een uit de hand gelopen hobby. Het begon zo'n tien jaar terug met het organiseren van een muzikaal optreden van 67 artiesten op een Tilburgs podium en de productie van de cd: "alle 013 goed".' Die affiniteit met muziek kan ze naar eigen zeggen goed kwijt in haar cultureel ondernemerschap en naast haar werk voor de bibliotheek. Maar het idee van Leonoor om de melodie in boeken te laten zoeken door een keur aan artiesten, klonk haar als muziek in de oren.

De Brabantse band Awash.

Comfortzone

Na de lancering van de ruwe opzet van het idee, begon de concrete plannenmakerij. Wat voor soort boeken selecteren? Welke artiesten benaderen? Hoe de betaling regelen? Voorbeelden van vragen die de revue passeerden.

'We realiseerden ons dat er wel een budget beschikbaar moest zijn om de deelnemende muzikanten te kunnen betalen, want we vroegen nogal wat van ze', stelt Leonoor.

De zogeheten podiumkunstvoucher van het Fonds Podiumkunsten, ter ondersteuning en stimulering van de samenwerking tussen professionele kunstenaars en maatschappelijke organisaties (zoals de Vereniging van Openbare Bibliotheken VOB) in coronatijd, bood soelaas.

Toen Eef korte tijd later bij de online opnames presentatie van haar muzikale talkshow 'Notenkrakers' in contact kwam met Paul Zoontjens (*artiestennaam Simon Keats – red.*), kreeg zij een positieve reactie op het idee dat ze voorzichtig onder de aandacht bracht.

Veellezer Zoontjens had ook vrijwel meteen een concreet boek uit zijn eigen boekenkast in gedachten, namelijk 'De schaduw van de wind' door Carlos Ruiz Zafón.

Leonoor: 'Maar al pratende kwamen we erachter dat het een grotere uitdaging voor Paul zou zijn als ik een boek zou uitkiezen. Hij vond het idee dat hij hierdoor uit zijn comfortzone zou treden en werd "gedwongen" te kiezen voor een ander genre, wel een heel tof idee.'

Het werd 'Mijn lieve gunsteling', een roman van Marieke Lucas Rijneveld over een veearts die geobsedeerd raakt door de dochter van een veehouder. Een beklemmend boek dat vanwege heftige thema's als jeugdtrauma's, eenzaamheid en verboden liefde niet gemakkelijk wegleest.

Paul moest het dan ook regelmatig even terzijde leggen, bekende hij tijdens het maakproces van de muzikale vertaalslag. Maar het aanbod om toch nog voor een andere roman te kiezen, was zijn eer te na. Hij beet zich vast in dit duistere, wrange verhaal met weinig interpunctie. Dit is uiteindelijk terug te horen als 'een mitrailleur in muziek'.

Boek in ere houden

Bij de andere deelnemers aan 'Books Rock', de Brabantse band Awash, verliep het maakproces anders. Zanger Geert van der Burg kreeg niet als eerste een boek, maar een melodie met wat bijbehorende woorden in zijn hoofd. Hij filmde zichzelf op de fiets, op weg naar zijn werk, terwijl hij de eerste klanken inzong. 'Het boek koos als het ware zichzelf', vertelde hij later in een terugblik. Het verhaal over iemand die door dementie de greep op de werkelijkheid verliest wordt pijnlijk en trefzeker verbeeld in de songtekst '*You don't remember my name, but I know that I am always yours*'.

'Een hartverscheurend proces van het langzaam verdwijnen van een geliefde', vat Geert de inhoud van 'Hersenschimmen' samen. Het zoeken naar bijpassende muziek en klinkende woorden bij deze roman van J. Bernlef bleek lastiger en ook een langduriger proces dan het schrijven van compleet vrij werk.

'Juist omdat het zo belangrijk was om het boek in ere te houden. We hebben er als groep veel aan gesleuteld, maar we zijn blij met het eindresultaat. Dit nummer past gevoelsmatig goed bij het boek.'

Muzieksmaakmakers

Eef en Leonoor zijn positief gestemd over beide resultaten. 'Dit waren twee pilots, die wat ons betreft zeker smaken naar meer', aldus Eef. Van beide artiesten zijn ook filmpjes gemaakt. 'In de film van Paul Zoontjens is helaas wat minder te zien van het maakproces dan bij de band Awash. Daar moeten we de volgende keer meer alert op zijn, want een kijkje achter de schermen van

Zanger Paul Zoontjens: 'Dit waren twee pilots, die wat ons betreft zeker smaken naar meer.'

hoe zo'n lied tot stand komt, is ook interessant.'
Dat er meer van zulke op boeken gebaseerde liedjes komen, is ook voor Leonoor een wens.
'Zoals al eerder gezegd, is het fijn dat we in dit project twee aspecten van de bibliotheek – te weten collectie en programmering – aaneen kunnen smeden. Door een boek te verwerken tot een muzikaal nummer komt de collectie van de bibliotheek op een mooie, verrassende en nieuwe manier tot leven.'
In de coronatijd zijn al diverse artiesten aangeschreven met het verzoek om ook een muzikale draai aan een boek te geven. Eef: 'Helaas hadden in die periode veel artiesten heel andere dingen aan hun hoofd, en door corona werden ook veel dingen anders en schoten mensen bijna automatisch in de pauzestand.' Er zijn tot nu toe nog geen nieuwe toezeggingen gedaan, maar het wensenlijstje dat Leonoor en Eef in gedachten hebben, is nog lang niet afgewerkt.
Ook nu is het weer belangrijk om extra budget voorhanden te hebben om de deelnemende artiesten een passende vergoeding te kunnen geven. 'Want een maatschappelijke organisatie als een bibliotheek moet natuurlijk wel zuinig omspringen met de beschikbare gelden.'

Literaire songtekst

Zowel Eef als Leonoor is fanatiek muziekliefhebber. Eef heeft in haar cultureel ondernemerschap veel contact met muzikanten, Leonoor speelde in een ver verleden klarinet en oefent nu op de ukelele. Zouden zijzelf positief reageren op het verzoek om een boek om te zetten naar muziek? Bijna unaniem klinkt er een volmondig 'ja'.
Maar éérst moeten er wat hen betreft nog veel meer echte professionals aan bod komen. Henny Vrienten, die bij beiden hoog op het verlanglijstje stond, kan helaas niet meer van zich laten horen.
Leonoor is wel benieuwd naar de manier waarop singer-songwriter Eefje de Visser zo'n uitdaging zou aangaan. Eef denkt, met een link naar Tilburg, aan iemand als Corrie Konings.
'Je hoeft absoluut geen boekenverslinder te zijn om deel te nemen, maar wél de moed hebben om in ieder geval één boek zo grondig te lezen dat je er muziek van kunt maken, waarmee ik uiteraard niet bedoel dat Corrie geen boeken verslindt, want dat weet ik niet.'
Dat andersom muziekmakers soms ook tekstueel erg kunnen inspireren, is iets wat zij in haar middelbareschooltijd al wist. 'Voor mijn spreekbeurt voor het vak Nederlands koos ik voor Frank Boeijen. Aanvankelijk kreeg ik wat tegenwerking van de docent, maar uiteindelijk ging deze toch overstag, mede dankzij support van een aantal medeleerlingen. En terecht, want de kwaliteit van Franks teksten is bijna literair.' En met haar spreekbeurt scoorde Eef ook een dikke voldoende.

Missie geslaagd

De nummers van Paul Zoontjens en Awash zijn live gepresenteerd in de LocHal in Tilburg. Met enthousiaste reacties van de bezoekers die blij waren dat er weer muziek was in de bibliotheek na de 'radiostilte' in coronatijd.
'Het zou leuk zijn als er in de loop der tijd een rijke muzikale variatie ontstaat. Van levenslied tot klassiek, van hiphop, rap tot heavy metalband. Met wellicht in de toekomst een groots optreden in de bibliotheek', filosofeert Leonoor alvast vooruit.
Als ik zeg dat ik na het beluisteren van het lied van Paul Zoontjens nu ook benieuwd ben geworden naar het boek van Marieke Lucas Rijneveld, reageert ze enthousiast. 'Het was ons idee om méér aandacht te vragen voor zowel muziek als literatuur. En als er maar één iemand besluit het boek te gaan lezen, nieuwsgierig geworden door de muzikale vertaalslag, is onze missie al geslaagd. Maar we hopen natuurlijk op meer!'

(Advertorial: commerciële bijdragen vallen buiten de verantwoordelijkheid van de redactie)

Jouw veranderende bibliotheek verdient een cyberplan

Makkelijk gratis advies inwinnen kan door de QR-code te scannen

Lieve bibliothecaris,

Jouw veranderende bibliotheek verdient een cyberplan
De maatschappelijke impact van jouw bibliotheek groeit met de dag. Je volgt de trends nauw...

Je digitaliseert mee en biedt mogelijkheden voor levenslang ontwikkelen. Mogelijkheden die passen bij de moderne tijd.
Zo heb je inmiddels veel van je interne processen én faciliteiten voor jouw bezoekers makkelijker en digitaler gemaakt.
Meer verbonden, wat weer tot allerlei nieuwe kansen leidt.
Mooie kansen, maar ook risico's.

Want met de opmars van digitalisering in de wereld van de bibliothecaris, werd ook de bibliotheek een doelwit van cybercriminelen. Benieuwd hoe jij toekomstbestendig jouw bibliotheekvoorzieningen kunt garanderen?
Hoe je een robuuste digitaliserende bibliotheek handhaaft die midden in de maatschappij staat? Ga dan net als tientallen andere Nederlandse bibliotheken het gesprek aan over cyberveiligheid.

Vooral zodat jij weer bezig kan zijn met wat er echt toe doet voor jou. Jouw sleutelrol bij grote maatschappelijke opgaven.

Actacom helpt 30 jaar Nederlandse bibliotheken en onderwijs met makkelijker, efficiënter en veiliger werken.

Bijvoorbeeld zodat bij dataverlies - of het nou door per ongeluk verwijderen komt of een ransomware aanval - de data weer vlekkeloos teruggevonden en -gezet kan worden.

Makkelijk in contact komen kan door deze QR-code te scannen.

Maar bellen of mailer mag natuurlijk ook.
Op jouw cyberveiligheid in 2022,

Pieter van Actacom en Judah van Barracuda
T 030-2489777 | **E** sales@actacom.nl

Actacom Meester in IT
onderdeel van Total Specific Hosting

Barracuda
Your journey, secured.

Bieb SYSTEMEN

Postbus 86, 7440 AB Nijverdal
Telefoon:050 - 318 60 18
Email: info@biebsystemen.nl
Internet: www.biebsystemen.nl

Bibliotheken hebben de afgelopen jaren ingespeeld op de veranderingen in de markt. Met concepten, zoals in de retail gebruikt, zijn er nieuwe presentatietechnieken ontwikkeld om de consument, de bibliotheekbezoeker, aan zich te binden. Frontale presentatie en tafels maken het veel overzichtelijk en aantrekkelijk om te zoeken naar nieuwe boeken. Net als gebruikelijk in de retail moeten formules worden bijgesteld en aangepast. Wijzigingen moeten het voor de klanten aantrekkelijk maken om steeds weer te komen. Bieb Systemen, onderdeel van Van Keulen Interieurbouw, kan hierbij ondersteunen. Op het gebied van hout, metaal, draad en kunststof beschikken we over veel know how en een hypermodern machinepark. .

Van Keulen realiseert wat vormgevers ontwerpen!

Powered by VAN KEULEN INTERIEURBOUW